

GESTALTA FÖR ATT VISA NATUR

- ett förslag till entréområdet
för Billuddens naturreservat

Emma Söderström
Examensarbete vid institutionen för stad och land
Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala 2010

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap, institutionen för stad och land
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet 2010
EX0533 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad E
© Författare Emma Söderström, e-post: l04emso1@stud.slu.se
Titel på svenska: Gestalta för att visa natur
Title in English: Design to display nature
Handledare: Elin Tidbeck, institutionen för stad och land
Examinator: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land
Foto om inget annat anges: Emma Söderström
Utgivningsort: Uppsala
Nyckelord: Gestaltning, natur, naturvård, skyddad natur, Naturvårdsverket,
Nasjonale turistveger, Billuddens naturreservat, entréområde.
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Jag vill tacka

Bjerking AB i Uppsala för arbetsplats, värdefull hjälp och trevligt arbetsklimat.
Länsstyrelsen i Uppsala län för allt material och all respons under arbetets gång. Min handledare Elin Tidbeck för att ha lotsat mig i rätt riktning. Min Examinator Petter Åkerblom. Övriga berörda parter som hjälpt mig med underlagsmaterial och korrekturläsning. Olof och Nils för trevligt sällskap på mina referensbesök. Mamma och Pappa för all support och stöttning.

Tack!

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	4
Abstract	6
Sammanfattning	7
Introduktion	9
Syfte och frågeställningar	10
Material och Metod	10
Avgränsningar	11
Bakgrundsstudier	14
SVERIGES NATURVÅRD	14
Naturskydd	16
Naturreservat	17
Besökare i naturreservat	18
Naturvårdsverket	20
Naturvårdsverkets program och riktlinjer	20
naturum	22
Naturvårdsverkets identitetsarbete	24
Visa natur genom information	27
REFERENSPROJEKT	28
Nationalparksentréer	30
Skuleskogens nationalpark	32
Nasjonale turistveger	37
Sohlbergsplassen	38
Liasand	40
Steigastein	42
Vidsaeterfossen	44
Visa natur genom gestaltning	46
Gestaltning	48
FÖRUTSÄTTNINGAR	48
Billuddens naturreservat	50
Länsstyrelsens önskemål	50
Billuddens naturreservat	50
Geologi	52
Huvudområden	54
Inventering och analys	56
Karaktär - Strandlinjen	56
Karaktär - Mark och vegetation	58
Grönstruktur	60

Rörelse och målpunkter	61
Besökare av Rullsandscamping	62
Information	62
Identitet	64
Identitet	64
Identitet: Billudden och Rullsandområdet	64
Identitet: Naturreservat	64
Länsstyrelsens identitetsarbete	65
Entréområdet	66
Vegetation och terräng	67
Campingreceptionen	68
Analys och program	69
FÖRSLAG	74
Programskiss	76
Koncept	78
Illustrationsplan	80
Snitt	82
Första intrycket	84
Startpunkt naturstigar	85
Campingreception	86
Skyltning och information	88
Rörelsestråk	90
Hur visar förslaget natur?	92
Diskussion	93
Förhållningssätt och svårigheter	93
Möjligheter	94
Visa och tillgängliggöra natur	94
Intresse för natur	95
Mer natur åt fler - centralt för långsiktig naturvård	95
Källförteckning	97

Abstract

This thesis takes a closer look on how it works to design in nature and how to display nature. Design is about to give structure and organize an area, create places, give identity, teach and make places available. With display nature I mean to get people closer to the nature, discover and experience it. Landscapes architects can thru there knowledge about nature, landscape and design play an important part to make nature more visible and available. In this thesis am I trying to answer these questions: How can nature be displayed and made available thru design. Which part does architecture plays to increase the interest for nature? How can you thru design show a common identity? The method has been to visit reference project, study literature and to do a design propose for the entrance to Billuddens nature reserve.

The thesis is arranged in two parts, in a background study and a design proposal. The background study focus on two different actors with two different angel of approach to design and nature. It is The National Environment Protection Board in Sweden and it is the Norwegian state which has initiated their National tourist routes. According to mine interpretation is The National Environment Protection Boards approach that the task of design is to represent and present the nature. The goal is to create an understanding and love for nature. The Norwegian way regarding their tourist routes emphasize more on the task design has to create an experience of nature. The form and architecture have been given freer frames and have been used in the propose to promote to the Norwegian nature and make it a tourist attraction.

Billuddens nature reserve is in Uppsala län about 20 kilometers south of Gävle. The ridge of Uppsala has its most northern part placed here and the reserve contain an unique nature, strongly influenced by the elevation of land. Many recognize the area as Rullsand and visit because of its long sandy beaches and beautiful nature. The nature reserve also contains a camping, Rullsands camping. Today the entrance to the reserve is unclear and lack identity. The design of the entrance shows no care of details and lack unity. The design proposal has been made to solve the problems of the entrance situation and regards to how the nature can be displayed and made available.

Architecture can contribute to increase interest for nature in different ways. First we have the spectacular architecture that ends up on photos and becomes an attraction in its self. Then we have the architecture that is more moderate in its expression but create well function places and gives the visit to the nature a higher quality. The border between nature and design is important for the answer how nature can be displayed thru design. With a border which contrasts the nature can the unique character of nature become clearer. Another way of see it is that the design should be toned down so that the nature can speak for it self and in that way be displayed.

The force of the nature affects us deep in our souls. But if you never have experienced the force of nature neither will you understand it. Thru good design you can make the group of target to visit nature wider and even if the visits to nature don't increases can more attention to nature make more people sympathize with the protection of nature.

Sammanfattning

Det här examensarbetet tittar närmare på hur det fungerar att gestalta i natur och för att visa natur. Gestaltning handlar om att ge struktur och organisation åt ett område, skapa platser, ge identitet, lära ut och skapa tillgänglighet. Med visa natur menar jag att få folk att upptäcka och uppleva naturen. Landskapsarkitekter kan genom sin kunskap om natur, landskap och gestaltning spela en viktig roll för att synliggöra naturen och ge folk möjlighet att uppleva den. Inom det här examensarbetet försöker jag besvara frågeställningarna: Hur visar och tillgängliggör man natur genom gestaltning? Hur kan arkitektur medverka till att skapa ett intresse hos allmänheten att ta sig ut i naturen? Hur kan man genom gestaltning visa på en gemensam identitet? Metoden har varit att besöka referensprojekt, läsa litteratur och genomföra ett gestaltungsförslag för entréområdet till Billuddens naturreservat.

Arbetet är uppdelat i en bakgrundsstudie och i en gestaltungsdel. Bakgrundsstudien fokuserar på två olika aktörer med olika förhållningssätt till gestaltning och natur. Det är naturvårdsverket i Sverige och det är den Norska staten som initierat deras Nasjonale turistveger. Enligt min tolkning är Naturvårdsverkets förhållningssätt att gestaltningens uppgift är att representera och presentera naturen. Målet är att skapa en förståelse och kärlek för naturen. Det norska förhållningssättet för sina turistvägar betonar mer gestaltningens uppgift att skapa en upplevelse av naturen. Formen och arkitekturen har fått större utrymme och använts i syfte att saluföra Norges natur till turister.

Billuddens naturreservat ligger i Uppsala län cirka två mil söder om Gävle. Uppsala åsen har här sin nordligaste spets och naturreservatet innehåller en unik natur, starkt påverkad av landhöjningen. Många känner igen området som Rullsand och besöker det på grund av dess långa sandstränder och vackra natur. Innanför reservatsgränsen ligger även Rullsandscamping. Dagens entrésituation till området är otydlig och identitetslös. Det saknas ett helhetsgrepp och omsorg om detaljerna. Omgestaltningen av entrén har genomförts utifrån ett antal programpunkter som ställdes upp med utgångspunkt från områdets problem och brister samt med tanke på hur naturen kan visas upp och tillgängliggöras.

Arkitektur kan bidra till ökat intresse för natur på olika sätt. Först har vi den spektakulära arkitekturen som hamnar på bild och blir ett besöksmål i sig själv. Sedan har vi den arkitekturen som är mer återhållsam i sitt uttryck men som skapar välfungerande platser och höjer kvalitén av besöket i naturen. Gränsen mellan natur och gestaltning är viktig för svaret hur natur kan visas genom gestaltning. Genom en gräns som kontrasterar mot naturen blir naturens unika karaktär mer framträdande. Ett annat sätt att se det är att gestaltningens uttryck ska tonas ner så att naturen ska få tala för sig själv och på så sätt visas upp.

Naturens kraft påverkar oss ända in i själen. Men om du aldrig upplevt naturens kraft kan du heller inte förstå den. Genom bra gestaltning kan man bredda målgruppen för besök till natur och även om besöken inte ökar så gör ett synliggörande av natur att fler sympatiserar med skyddet av natur.

Introduktion

År 2009 fyllde Sveriges nationalparker 100 år. I samband med det gick ett 20-tal organisationer samman under parollen Naturens år 2009 för att lyfta fram naturvården och skapa ett intresse hos folk för att ta sig ut i naturen. Naturvårdsverket och länsstyrelserna har i uppdrag från regeringen att göra Sveriges naturskyddade områden mer tillgängliga för allmänheten. I arbetet med att förverkliga dessa ambitioner kom år 2004 Naturvårdsverket ut med ett program, ”värna, vårda, visa”, för bättre förvaltning och nyttjande av skyddade områden. Enligt programmet ses en förbättring av entréer som den mest effektiva och angelägna åtgärden för att höja kvalitén och öka utbytet för besökaren. Senast år 2015 bör samtliga nationalparker och särskilt besöksintressanta naturreservat ha entréer med hög kvalitet. Entréområdena till Skuleskogens nationalpark har fått fungera som pilotprojekt i upprustningsarbetet av entréerna till samtliga nationalparker. År 2006 genomfördes en arkitekttävling och den första entrén invigdes i september 2009.

I november år 2009 presenterades vinnaren till den tävling som Naturvårdsverket haft med syfte att förstärka, tydliggöra och kommunicera nationalparkernas idé och attraktion. Länsstyrelsen i Uppsala län ligger i startgroparna för att utveckla och förbättra entréområdena i länets naturreservat. Liksom Naturvårdsverket betonar Länsstyrelsen i Uppsala län vikten av en gemensam identitet för sina naturreservat. Det ska märkas att man inträder ett naturreservat i Uppsala län eller en nationalpark i Sverige.

I Norge använder man sig av arkitektur och design utmed vägarna för att visa upp och sälja in sin natur. De utvalda vägarna och platserna samlas under namnet Nasjonale turistveger och har fått stor internationell uppmärksamhet för sin avancerade arkitektur på platser som normalt inte brukar ingå i arkitektursatsningar. Huvudfokus i projektet ligger på samspelet mellan natur och arkitektur, hur arkitekturen kan lyfta naturen och ge platsen en egen identitet.

Det finns en stark koppling mellan människa och natur. Men när fler blir utpräglade stadsbor finns det en risk att den vilda och till synes opåverkade naturen känns alltmer avlägsen. Naturen är inte på samma sätt en del av vår vardag som den genom historien varit. För att i framtiden kunna motivera skyddad natur som nationalparker och naturreservat måste allmänheten och beslutsfattare se värdet i att bevara värdefulla naturmiljöer. I tävlingsprogrammet för Naturvårdsverkets tävling om gemensam identitet går det just att läsa: ”För att säkra stöd hos såväl beslutsfattare som allmänhet måste skyddade områden vara attraktiva, tillgängliga, synliga, kända och uppskattade”. Det är ett välgrundat motiv för att lägga tid och pengar på upprustning och omgestaltning av entréer.

För att få uppslag på en lämplig plats till gestaltungsdelens i mitt examensarbete tog jag kontakt med Länsstyrelsen i Uppsala län. De gav entréområdet för Billuddens naturreservat som förslag. Det är ett välbesökt utflyktsmål som ligger två mil söder om Gävle, precis där Uppsalaåsen stiger upp ur havet. Området innehåller en unik natur, en camping och populära badstränder. Dess entréområde är i behov av upprustning samtidigt som reservatet har tillräckligt stort antal besökare för att kunna motivera en mer påkostad och gestaltad entré. Entrésituation är otydlig, identitetslös och ger ett bedagat intryck. Länsstyrelsen i Uppsala län har även bidragit med önskemål och synpunkter under arbetets gång.

Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt examensarbete är att titta närmare på hur det fungerar att gestalta i natur och för att visa natur. För mig är natur det vilda och otuktade som står i kontrast till det mänskligt påverkade. Det handlar inte om att naturen ska vara opåverkad av människan och inte heller om stora vidder ”orörd” natur. Natur kan vara ett mindre skogsområde bredvid en väg. Huvudsaken är att skogen känns otuktad och vild. Med visa natur menar jag att få folk att upptäcka och uppleva naturen. Jag anser att det är viktigt att vi människor har kvar vår starka koppling till naturen, både som vardagligt inslag och som mytiskt fenomen. Därför är det viktigt synliggöra naturen och ge folk möjlighet att upptäcka och uppleva den.

Landskapsarkitekter kan genom sin kunskap om natur, landskap och gestaltning spela en viktig roll i arbetet med att visa natur. Gestaltning handlar om att ge struktur och organisation åt ett område, skapa platser, ge identitet, lära ut, och skapa tillgänglighet. Jag vill genom det här examensarbetet lära mig mer om hur jag som landskapsarkitekt kan arbeta med gestaltning i ett naturområde.

Naturvårdsverket liksom Länsstyrelsen i Uppsala län vill förstärka identiteten för sina naturområden som ett led i att visa naturen. De eftersöker en gemensam identitet för sina naturområden som ska göra det tydligt när du befinner dig inom en nationalpark eller ett naturreservat och göra idén med vad respektive naturskydd innebär mer känd.

Frågeställningarna för arbetet är: Hur visar och tillgängliggör man natur genom gestaltning? Hur kan arkitektur medverka till att skapa ett intresse hos allmänheten att ta sig ut i naturen? Hur kan man genom gestaltning visa på en gemensam identitet?

Mål

Målet är att ge en översiktlig bild över möjligheter och svårigheter vad gäller att gestalta i och för att visa natur. Ett personligt mål är att hitta mitt eget förhållningssätt till att gestalta i natur.

Målet för min gestaltning är att ta fram ett förslag som ska kunna inspirera och visa hur entréområdet för Billuddens naturreservat kan komma att se ut och därmed fungera som underlag för Länsstyrelsen i Uppsala län i sitt fortsatta arbete med sina entréområden.

Material och metod

Jag har delat upp arbetet i bakgrundsstudier och gestaltning. I bakgrundsstudierna tar jag upp Sveriges naturvård och redovisar mina studiebesök. Gestaltningssdelen är uppdelad i förutsättningar och förslag. I förutsättningar beskriver och analyserar jag platsen för min gestaltning, Billuddens naturreservat. I förslaget redovisar jag min gestaltning av naturreservatets entréområde.

Den litteratur jag huvudsakligen använt mig av är rapporter och artiklar. Naturvårdsverket har publicerat en mängd rapporter och skrifter kring ämnet och har varit min främsta litteraturkälla. De har även genomfört en del arkitekttävlingar under åren. Jag tar upp den nyligen slutförda tävlingen om Sveriges nationalparker identitet samt tävlingen om Skuleskogens entréområden.

Inom mitt examensarbete har jag besökt fyra av Norges Nasjonale turistveger och de nya entréerna till Skuleskogens nationalpark. Både i arbetet med Norges Nasjonale turistveger och med Sveriges nationalparker har identitet och arkitektur fått spela en stor roll. Innan jag besökte platserna ställde jag upp frågor för att strukturera upp vad som var viktigt för mig att undersöka under platsbesöken. Det handlade i stort om att undersöka vad i gestaltningen som gav platsen identitet och hur gestaltningen bidrog till att visa upp naturen och hur samspelet natur och gestaltning fungerade. Nedan följer frågorna i sin helhet.

1. Vad är det för plats? Vilken aktivitet förekommer?
2. Äger platsen en identitet? Hur äger platsen en identitet?
3. Beskriv platsen i bild. Beskriv platsen i ord.
4. Hur visas naturen upp? Är naturen underordnad eller överordnad?
5. Hur är samspelet mellan gestaltning, människa och natur?
6. Förstör eller förhöjer platsen?
7. Hur ser informationen/skyltningen ut? Vad är det för information? Förstör eller förhöjer platsen?
8. Material och materialmöten
9. Beskriv gränsen mellan natur och det gestaltade

Jag har besökt Billuddens naturreservat både på sommaren, när det var full kommers, och på hösten, när lugnet lagt sig över platsen. Jag har fått underlag från Länsstyrelsen i Uppsala län i form av kartor och skötselplan, samt fått ta del av deras synpunkter och önskemål för platsen. Upplandsstiftelsen har låtit mig titta på deras planer för upprustning och nysatsning av Rullands camping, som ligger inom reservatets gränser. Gävle kommun och Älvkarleby kommun har bistått med kartor. Det finns ingen detaljerad inmätning av entréområdet för Billuddens naturreservat så jag har utgått från ortofoto, kartor och egna mätningar för att få fram ett CAD-underlag.

I analysen har jag tittat på reservatets olika karaktärer och vegetationsområden samt rörelsemönstret inom reservatet. I Naturvårdsverkets Rapport 5774 – Riktlinjer för entreer till Sveriges nationalparker ingår en checklista som ska fungera som hjälpmedel i analys och programskedet. Jag har använt mig av den, men med anpassning till att det är ett naturreservat det gäller.

Utifrån platsens förutsättningar och bakgrundsstudierna har jag arbetat fram ett gestaltungsförslag. Under arbetets gång har jag träffat representanter från Länsstyrelsen i Uppsala län ett flertal gånger. Jag har presenterat mitt förslag tidigt under skissfasen, lite senare när jag kommit en bit på väg och slutligen det färdiga resultatet. Jag är tacksam för den värdefulla feedback jag fått under dessa möten.

Avgränsningar

Litteraturdelen har avgränsats till att huvudsakligen utgå från rapporter, artiklar och tävlingar, där juryutlåtande, tävlingsprogram och redovisningar av tävlingsförslag ingår. Redovisningen är översiktlig och sammanfattande.

Det geografiska området för gestaltningen har avgränsats till entréområdet till ett av Uppsala läns över 120 naturreservat.

Gestaltningsarbetet kommer att redovisas med hjälp av planer, perspektiv, snitt och bilder, men utan tekniska ritningar.

BAKGRUNDSSTUDIER

Sveriges naturvård

Naturskydd

I Sverige finns flera sätt för samhället att skydda eller ge stöd åt värdefulla naturmiljöer. Främst handlar det om naturreservat och nationalparker, vilka upptar 10,6% av Sveriges landareal. Utöver det finns andra former av skydd såsom naturvårdsområde, naturminnen, biotopsskyddsområden och djur- och växtskyddsområden. Natura 2000 är ett nätverk i Europa av skyddsvärda områden med syfte att skydda djur och växter från utrotning.

Huvudsyftet med det svenska naturskyddet är att bevara värdefull natur så att även framtida generationer får ta del av den. Sverige har skrivit under den konvention som antogs 1992 i Rio de Janeiro för att hejda förlusten av biologisk mångfald. Naturskyddet är ett viktigt verktyg i arbetet för biologisk mångfald liksom det är ett medel för att uppnå Sveriges miljökvalitetsmål. Ökat skydd av våra skogar, vattendrag och marker ingår som ett delmål i flera av de 16 övergripande målen, bland annat i Levande skogar och Myllrande myrar (Naturvårdsverket, 2006).

Naturreservat och nationalparker är skyddade enligt miljöbalken 7 kap. Miljöbalken har som syfte att främja en hållbar utveckling och bygger på förutsättningen att naturen har ett eget skyddsvärde oberoende av människan. Vi människor har dock ett förvaltaransvar för naturen (Naturvårdsverket, 2003).

Utdraget ur miljöbalken beskriver skyddet av nationalparken och naturreservaten. Nationalparken är ett starkare skydd och naturreservatet ett mer flexibelt skydd. Staten beslutar om nationalparkerna medan vad gäller naturreservaten är det den aktuella länsstyrelsen eller kommunen som är ansvarig. Det finns idag 3100 naturreservat och 28 nationalparker (Naturvårdsverket, 2010)

Miljöbalken
SKYDD AV NATUREN

7 kap. Skydd av områden

Nationalpark

2 § Ett mark- eller vattenområde som tillhör staten får efter riksdagens medgivande av regeringen förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.

3 § Föreskrifter om vård och förvaltning av nationalparker och om inskränkningar i rätten att använda mark eller vatten inom nationalparker får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Naturreservat

4 § Ett mark- eller vattenområde får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet.

Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras som naturreservat.

Naturreservat

När ett naturreservat bildats markeras dess gränser ut med symbolen för skyddad natur, den vita snöstjärnan i blått fält, antingen fastsatt på stolpe eller målad på ett träd. Reservatsbeslutets innebörd måste meddelas till allmänhet och sakägare. Skyldigheten att informera hamnar centralt och övergripande på Naturvårdsverket och regionalt/lokalt på länsstyrelsen och kommunen. Minimikravet för information kring ett skyddat område är att markera ut reservatsgränserna och att informera om beslutet. Men ofta skapas även ett eller flera entréområden till reservatet med informations-skyltar och stighänvisningar (Lundin, Stighäll, (2003).

Det är länsstyrelsen eller kommunens ansvar att naturreservatet sköts. Enligt 3§ områdesskyddsförordningen (1998:1252) måste det vid bildandet av ett naturreservat ingå en skötselplan för reservatets långsiktiga vård. Lokal förankring är en viktig grundprincip vid förvaltning av Sveriges skyddade natur därför anlitas ofta lokala entreprenörer eller markägare för att göra jobben (Naturvårdsverket, 2006).

Det Svenska naturskyddet är inte helt oemotsagt. Hanna Erixon, doktorand år 2006 vid skolan för arkitektur och samhällsbyggnad vid KTH, ifrågasätter reservatsformen som skydd i artikeln *Odla staden, bygg naturen* publicerad i Arkitekten nr 8 2006. Det bör tilläggas att artikeln är skriven utifrån naturreservaten i Stockholm och det framkommer inte om samma åsikt gäller för samtliga av Sveriges naturreservat.

Gränsmarkering för skyddad natur.

Enligt artikeln är reservatsformens fördelar att den är tydlig och enkel. Det är ett mäktigt politiskt verktyg som är väl förankrat hos allmänheten. Nackdelen är att reservatsformen motverkar naturens integration med omgivningen. Reservaten behandlar naturen som en sektors- och markanvändningsfråga där risken finns att det uppstår en uppfattning om att utanför reservatens gränser får man göra som man vill och att förankringen av naturreservatet hos allmänheten blir svag. Utan den förankringen finns risken att reservaten ständigt utgör en potentiell markreserv för framtida exploatering, då bostadsbrist kan fungera som skäl för att riva upp ett naturreservatsbeslut.

Hanna Erixon efterfrågar en mer aktiv natursyn där naturskyddet får vara mer skapande. Dagens svenska naturskydd handlar för mycket om att bevara och restaurera naturen till hur det var då eller hur den är nu. Hon undrar om vi inte till och med kan bygga ny natur. Frågan vi måste ställa oss är vad det är vi vill att naturen ska vara och efter det våga påverka naturen i den riktningen. Det är när allmänheten använder naturen som skyddet för den stärks och därför är det viktigt att skapa de upplevelsevärden som förväntas. Hanna Erixons slutsats är att för ett långsiktigt skydd av naturen måste den integreras i stadsstrukturen och kopplas till våra livsmönster.

Jag håller med om att det kan bli ett problem när bestämmelser blir alltför rigida, speciellt är reservatsformen problematiskt i stadsnära områden. Park och grönområden i och nära städer har ett svagt skydd mot starka marknadskrafter och där kan kommunerna ta till naturreservatsformen för att få ett starkare skydd. Problemet är att gränserna av ett naturreservat sedan är svåra att förändra, vilket i ett senare skede kan hindra en utveckling av ett område. Tydligt avgränsade områden försvårar integration, i det här fallet mellan natur och stad. Liksom Hanna Erixon tror jag det kan behövas en ytterligare aspekt på naturskyddet. Jag har dock svårt för lösningen att vi människor ska bestämma oss för vad vi vill att naturen ska vara och sedan förändra den utifrån det. Den åsikten går tvärtemot huvudsyftet med naturskyddet, att bevara värdefull natur till framtida generationer, även om naturreservatsformen inte enbart är inriktad på att bevara utan även har syftet att främja friluftsliv. Naturen har en av sina stora förtjänster i att människans närvaro känns långt borta. Jag tycker inte vi ska bygga bort den.

Reservatsformen i sig är inte problemet utan det är användningen av den. Stadsnära grönområden, som är värdefulla att bevara men samtidigt behöver ha ett anpassningsbart användningsområde och flexibla gränser, får kanske ett tillräckligt skydd i översikts- och detaljplaner. Reservatsformen passar inte i ett område med hög utvecklingstakt om inte syftet är väldigt välmotiverat, men ett Sverige utan naturreservat och annat naturskydd tror jag ingen vill se.

Besökare av naturreservat

Det har gjorts en del undersökningar om besökare i naturreservat, bland annat enkätundersökningen *Så använder vi naturreservaten* författad av Magnus Sannebro och Eva Sandberg på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholmslän år 2004. Enkäten skickades ut till 1000 slumpvis utvalda personer i Stockholmslän och gav en svarsfrekvens på 60 procent. I detta avsnitt sammanfattar jag enkätens efterföljande diskussion och slutsatser.

Hos de som svarade på enkäten var intresset för att vistas i naturen stort. Det som de uppskattade mest var friheten och rymden, med skogskänsla på andra plats. ”Frihet och rymd” definierades som öppna landskap med höjder och vidsträckt vy där man kan blicka ut över landskapet och havet. Den huvudsakliga aktiviteten var promenad/vandra och de främsta störningsorsakerna var nedskräpning, lösa hundar och trängsel.

Under de senaste 12 månader hade 65 procent av de svarande besökt ett naturreservat eller en nationalpark. Av dessa var 21 procent högfrekventa besökare som gjort fler än tio besök under tidsperioden. Närheten till naturreservaten är en viktig faktor till att man besöker ett naturreservat ofta, få åker längre än 50 kilometer till sitt favoritreservat.

Det var en oväntad hög andel, 28 procent, som angav att de inte kände till något naturreservat alls. Intressant tyckte jag var det faktum att kännedomen om naturreservaten baserades främst på att man kände till det sedan barndomen eller fått tips om reservatet från vänner och bekanta. Informationsfoldrar och internet hamnade långt ner som informationskälla. Däremot var det informationsmaterial via post och information på internet som efterfrågades mest på frågan hur folk ville få ökad kännedom om naturreservat i sin omgivning. Mer information är också den anledningen som nämns för att man ska besöka andra naturreservat än de man redan besöker.

Informationsbehovet lyfts fram som den viktigaste slutsatsen från den här undersökningen. Både för att göra vistelsen i naturreservaten bra och för att få folk att besöka reservaten. Den undersökning som föregick den här, *Besökare i naturreservat 2003*, baserades på enkätsvar från fyra olika naturreservat. I den framkom det att det fanns en oro för ökade informationssatsningar eftersom det skulle leda till ett ökat besöksstryck. Det är en åsikt som stämmer överens med att trängsel anges som en av de främsta störningsorsakerna. En åtgärd som nämns i undersökningen som kan minska trängseln är att försöka sprida besökarna inom reservatet och till fler reservat. Då behövs det nya leder inom reservaten och en utökad information om andra naturreservat.

Jag kan tänka mig att en av de främsta anledningar till att besöka ett naturreservat är det lugn en naturupplevelse ger, även om det här nämns under begreppet Frihet och rymd. Därför förstår jag oron för ett ökat besöksstryck. Det är en åsikt som bör beaktas i arbetet med informationen kring naturreservaten. Det är lätt att det blir en missvisande bild av naturreservaten om det blir för mycket fokus på friluftsliv och besöksantal. Begreppen Värna och Vårda måste även i fortsättningen förknippas med naturreservat även om Visa nu får allt större plats. (se om program Värna, Vårda, Visa sid. 18)

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket är den statliga myndighet som ska se till att riksdagens miljöpolitiska beslut genomförs. Hur Sveriges naturvård ska bedrivas finns redogjort i regeringens skrivelse 2001/02:173 - *En samlad naturvårdspolitik*. För att förverkliga regeringens ambitioner arbetar Naturvårdsverket fram riktlinjer, gör utredningar, rapporter och program. De beslutar om Sveriges nationalparkeres föreskrifter och skötselplaner och äger varumärket naturum.

Naturvårdsverkets program och riktlinjer

Nedan sammanfattas de program, rapporter och riktlinjer som varit intressanta för examensarbetet.

Värna-vårda-visa är det program som tagits fram för att förverkliga ambitionerna från *En samlad naturvårdspolitik*. Programmet lyfter fram sex huvudområden, Lokal delaktighet, Skötsel, Friluftsliv, Information, Skötsel av olika naturtyper, Följa upp och utvärdera. Dessa behandlas på ett likartat sätt. Inriktning, åtgärder och mål är tydligt uppstaplade för varje delområde, samt vem som ska utföra åtgärderna och när det ska vara klart. Under delområdet Information går det att läsa att en förbättring av entréer kan ses som den mest effektiva och angelägna åtgärd för att höja kvalitén för besökaren. Målet är att senast år 2015 bör samtliga nationalparker och särskilt besöksintressanta naturreservat ha entréer med hög kvalitet. Jag tycker att utformningen av programmet är bra därför att det är konkret, tydligt och kortfattat. Om ett program är alltför omfattande och öppet skrivet är det svårt att jobba efter praktiskt. Här tycker jag Naturvårdsverket lyckas med att få fram mål och åtgärder som är tydliga. Det framgår när Naturvårdsverket ska avsätta medel till särskilda satsningar. Vem som ska betala övriga satsningar såsom entréförbättringen går inte att utläsa. Ofta faller fina mål på ekonomin och för många av de uppstaplade målen har tiden redan gått ut (Naturvårdsverket, 2004b)

Att skylta skyddad natur är en hjälp i det viktiga arbete som handlar om att informera i och om skyddad natur. Informationens syfte är att väcka intresse och förmedla

kunskap som i förlängningen är viktigt för att skapa en förståelse för behovet av naturskydd. *Att skylta skyddad natur* är en bok som ger praktiska råd kring textskrivande, layoutarbete, illustrationer, kartor, tekniska frågor med mera. Syftet är att underlätta i arbetet med att informera om skyddad natur. Informationen ska se till så att allmänheten känner till var de skyddade områdena finns, hur de hittar dit och hur de hittar på platsen. Informationen ska ge en ökad förståelse för områdets värde och locka till en fortsatt utforskning av området (Lundin, Stighäll, 2003)

Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning. Vägledningen i boken är koncentrerad på friluftsanordningar för tre grupper, vid entréer och målpunkter, för att röra sig och för information. Det handlar om trappor, gångstigar, broar, stängsel, skyltställ, toaletter, sopnedkast mm. Tyngden av innehållet utgörs av inspirationsbilder och ritningar på dessa friluftsanordningar. Bokens övriga delar beskriver metoder för planering och för resonemang om historiska utgångspunkter, upplevelsevärden, zoner samt utformning och materialval. Friluftsanordningar motiveras med att de är viktiga för att tillgängliggöra naturen och styra besöksströmmar för att skydda naturen. Vi människor mår bra av att vara i naturen och därför är det också viktigt att bevara och utveckla våra förutsättningar för friluftsliv. Jag upplever boken som detaljerad och omfattande. För dess användarvänlighet tror jag speciellt det är bra med ritningarna (Schibbye, Saxgård, 2007)

Rapport 5774 – Riktlinjer för entreer till Sveriges nationalparker är Naturvårdsverkets fördjupning gällande entréer som togs fram år 2007. I den finns riktlinjer för hur nationalparksentréer ska utformas och fungera samt hur en inventering och analys av de existerande entréerna kan gå till. Riktlinjerna är indelade i sju grupper, varje grupp visar på en aspekt i utformningen av entréer. Dessa är;

1. **Nationalparkernas gemensamma identitet.** Det ska vara tydligt för en besökare att de är i en nationalpark. För att åstadkomma det anordnades en arkitekttävling i mars 2009 för att ta fram en gemensam symbol, en gemensam grafisk profil, en gemensam standard till utformning av skyltar och gränsmarkeringar. Jag återkommer till tävlingen i ett senare kapitel. Samtliga av en nationalparks komponenter, exempelvis vägar och skyltar, ska vara av högsta kvalitet och lösningen på entrén ska vara långsiktigt hållbar.

2. **Den enskilda nationalparkens karaktär.** Naturen och landskapet på platsen ska vara det bärande element vad gäller utformningen av entrén. Besökaren ska vid entrén få en klar bild av vad som är karaktäristiskt för just den här nationalparken. Det här tänket ska appliceras på vad som byggs på entréområdet och som står utanför den standardisering som nämndes under punkt 1.

3. **Läget i landskapet.** Entréns placering i landskapet är viktigt både med tanke på själva entrépunkten men även med hänsyn på vägen till entrén. En besökare ska antingen vid entrén eller på vägen dit uppleva naturen som är karaktäristisk för nationalparken.

4. **Organisation av entréplatsen.** En entré innehåller olika funktioner såsom parkering, informationsskyltning, diverse byggnader. Dessa funktioner bör organiseras och utformas med tanke på hur besökaren rör sig runt på platsen och vilka förväntningar och möjligheter de har att uppleva naturen. God tillgänglighet är viktigt. Entréområdet ska vara lättorienterat och ge ett bra första intryck av nationalparken. Ett eventuellt naturum kan vara integrerat med entréområdet.

5. **Arkitektur och gestaltning.** Entréerna ska vara av högklassig arkitektur. Det gäller både hur landskapet, byggnader och utrustningen gestaltas. Vid gestaltning av viktiga platser och byggnader i en nationalpark ska landskapsarkitekter och arkitekter anlitas. Gestaltningen ska följa de gemensamma standarderna när det finns. I övrigt gäller det att anpassa gestaltningen efter den specifika nationalparken. Karaktären av naturen förtydligas genom att låta byggda strukturer tydligt skilja sig mot omgivande natur.

6. **Information.** Informationen gäller både hur besökaren hittar på området och information om naturen och kulturen i nationalparken. Placeringen av information ska vara välutttänkt. Det ska finnas område för samling av större grupper, aktuellt vid bemannad guidning. En permanent guidning med skyltar och plats för broschyrer ska finnas. Information om övriga turistmål och annan service i närområdet ska ske i samarbete med lokala aktörer. Platser och stigar ska vara namngivna.

7. **Övriga funktioner.** Parkeringsplatser ska integreras i omgivningen. Sittytor utomhus, toaletter, möjlighet att slänga skräp ska tillgodoses.

Checklista för analys av befintliga förhållanden och programskrivning
(Tillhörande rapport 5633: Riktlinjer för upprustning av Sveriges nationalparksentréer)

1. Nationalparkernas gemensamma identitet		
Riktlinje	Analys	Program
<p>1.1 Nationalparksentrén ska i alla delar utformas med högsta kvalitet.</p> <p><i>Till detta hör också att alla anlagda/byggda delar inom entréplatsen präglas av en hög arkitektonisk kvalitet. Inom nationalparksentrén ska även tekniska anläggningar som vägar, vägskyltar, ledningar, ledningsstolpar etc. ägnas särskild omsorg</i></p>		

Utdrag från checklista som beskrivs på nästkommande sida

Rapporten innehåller en utformad checklista att använda vid inventering och analys av den befintliga situationen. Checklistan är uppbyggd efter de sju ovan beskrivna rubrikerna som tillsammans innehåller 31 punkter av riktlinjer. Med hjälp av checklistan blir riktlinjerna ett arbetsredskap i utformandet av nationalparksentréer. Checklistan går att ladda ner från Naturvårdsverkets hemsida liksom övriga rapporter.

Jag tycker det finns ett intressant val av förhållningssätt inbäddat i rubrik nummer 5 *Arkitektur och gestaltning*. Där framkommer det att karaktären av naturen ska tydliggöras genom att låta byggda strukturer skilja sig mot omgivande natur. Jag ser det som att det finns två riktningar att välja när man gestaltar i natur. Antingen kan man sträva efter att visa natur genom att låta gestaltningen kontrastera mot natur eller så söker man efter att gestaltningen ska synas så lite som möjligt. Skilja ut sig eller sjunka in? Det handlar om gränsen mellan byggd struktur och naturmark. Hur tydlig ska den gränsen vara? Att låta tillsågade trädstammar i naturmark fungera som bänkar ser jag som ett exempel på strävan efter att vilja sjunka in och betongformen vid Sohlbergsplassen som det motsatta.

Sjunka in.
Bänkar från naturreservatet Hjalsta vik

Skilja ut.
Sohlbergsplassen i Norge

Jag lägger ingen värdering i vad som är att föredra och vill poängtera att strävan att skilja ut sig inte är samma sak som att vilja överordna sig naturen. Överordnad och underordnad natur handlar mer om vad som i det visuella tar mest plats. Är det den fula papperskorgen som drar uppmärksamhet till sig eller är det den omgivande naturen? Naturvårdsverket tar i alla fall under rubrik 5 ställning för att byggda strukturer ska skilja ut sig från naturen. Pareringsplatser som behandlas under rubrik 7 *Övriga funktioner* ska däremot integreras i omgivningen, alltså sjunka in. Så inom riktlinjerna finns båda riktningarna representerade men jag tolkar det som att pareringsplatser är en speciell typ av byggd struktur som ska behandlas som ett störande element som ska döljas.

Rapport 5376 – naturum i Sverige. Programmet beskriver de nya riktlinjer som gäller för naturum i Sverige, hur de ska bedrivas och vad som gäller för att en verksamhet ska få kalla sig naturum. I kapitlet nedan skriver jag mer om naturum och dess riktlinjer (Naturvårdsverket, 2004a)

Rapport 5437 - Visa vägen till naturen. Rapporten har som uppgift att ge förslag på en utveckling av naturum och dess verksamhet. Tyngdvikten ligger på information och naturvägledning som redskap för naturvård och friluftsliv. Inom detta ingår naturummens verksamhet som en del av en större helhet. Det poängteras att de utvecklingsförslag som framförs får betydelse för all naturvägledning oavsett om den är knuten till ett naturum eller inte (Hultman, 2005)

Min uppfattning av Naturvårdsverkets rapporter och program är positiv. De är lättlästa och praktiskt inriktade. Det är stor skillnad att läsa regeringens skrivelsen 2001/02:173 - *En samlad naturvårdspolitik* och Naturvårdsverkets program *Värna-vårda-visa*. Regeringens skrivelse är en kompakt textmassa på 145 sidor utan bilder och byråkratiskt språk. Naturvårdsverkets program är 24 sidor av luftig textmassa och mycket bilder. Bara det allra viktigaste finns med och är tydligt redovisat.

naturum

På Naturvårdsverkets bord ligger Sveriges naturum. Naturum är en eller flera byggnader som fungerar som ett centrum för besökaren i ett naturområde. Både i och utanför byggnaderna ska det finnas information och utställningar som bidrar till förståelsen av områdets värden och inspirera till naturkontakt. Utställningarna innehåller ofta interaktiva moment och involverar flera sinnen. Syftet med ett naturum är att det ska fungera som en port till naturen i allmänhet och till ett visst naturområde i synnerhet. Naturum ligger ofta i anknäring till en nationalpark, naturreservat eller annat område med särskilda naturvärden. (Naturvårdsverket, 2004a)

”Ytterst gäller det att vi tillägnar oss och våra barn, den nya generationen, en spirande insikt om alla organismers beroende av varandra och därmed en realistisk uppfattning om människans roll i tillvaron. [...] Med den inställningen går människan inte längre ut i naturen, hon går in i den.”

Lennart Rådström: ”In i naturen” (1977)
Citat hämtat från tryckkortsidan i naturum i Sverige, Nationella riktlinjer, rapport 5376

Naturum Höga Kusten som ligger vid foten av Skuleberget.

Naturvårdsverket äger varumärket naturum och beslutar om vilka anläggningar som får kalla sig naturum. För detta finns riktlinjer uppsatta liksom det finns riktlinjer om hur arbetet med naturum ska bedrivas. Ett naturum ska exempelvis vara bemannat. Byggnader och information ska vara estetiskt tilltalande och ha hög kvalitet. Byggprocess, material och drift ska vara miljöanpassade. Så långt som möjligt ska naturum vara utformade så att de blir tillgängliga för alla. Det gäller även lämpliga delar av anslutande stråk och målpunkter (Naturvårdsverket, 2004a).

Enligt regeringens arkitekturpolitik ska offentliga anläggningar ha höga ambitioner och vara ett föredöme när det gäller kvalitet inom arkitektur och design. I enlighet med det säger riktlinjerna för naturum att ”Ett naturum ska utgöra en attraktion i sig själv genom sin utformning och sitt innehåll, samtidigt som det bör förstärka platsens eller områdets värde och identitet”. Förvaltningen sköts vanligtvis av länsstyrelsen men även kommuner, organisationer och stiftelser kan fungera som huvudmän. Naturvårdsverkets uppgift är att bidra med finansiering och stå som ägare för de statliga naturumen (ibid).

Naturum började i sin linda med försöksverksamhet 1971. De första riktlinjerna kom 1980 och idag finns ett 40-tal naturum (Hultman, 2005). På senare år har ett naturum ofta

föregåtts av en arkitekttävling och blivit förknippat med att vara en arkitektoniskt avancerad byggnad. Satsningen på naturum har fått både ris och ros. Från arkitekters sida upplevs det vara ett av få statliga initiativ som lever upp till regeringens arkitekturpolitik medan kritiker påtalar att naturum är lyxsaker som staten inte borde ägna sig åt. På DN's debattsida i april 2009 kritiserades naturum i artikeln *Obilliga naturum* för att vara alldeles för kostsamma. Senare samma år kom ett beslut från miljöministern Andreas Carlgren att frysa inne fortsatta satsningar på naturum.

Naturumens tydligaste uppgift är att informera om naturen. Det handlar om naturvägledning, att förstå naturen och lära oss uppskatta den. I arbetet med naturum som offentlig anläggning har den arkitektoniska utformningen fått spela en stor roll. Jag tror detta varit viktigt för att göra naturum till ett känt begrepp för allmänheten. För att locka vissa grupper av besökare till naturen kan det behövas en ytterligare attraktion än en vacker naturupplevelse. Så vi får hoppas att satsningen på naturum kommer att återupptas. Däremot tror jag på en långsammare utbyggnadstakt. En orsak till att naturum sticker i folks ögon tror jag just är den snabba takt som arkitekttävlingarna genomförts på. Mellan 2005 och 2009 har hela sju tävlingar om naturum anordnats (Sveriges arkitekter 1).

Naturvårdsverkets identitetsarbete

Naturvårdsverket har ett ansvar för att göra Sveriges nationalparker mer kända och tillgängliga för allmänheten. Nationalparkerna är flaggskeppen vad gäller skyddad natur i Sverige och behöver enligt Naturvårdsverket få en tydligare status och starkare identitet. I november 2009 avgjordes den projekttävling om gemensam identitet för Sveriges nationalparker som Naturvårdsverket anordnade.

Tävlingsuppgiften bestod i att ge förslag på;

- en idé och vision om en gemensam identitet och hur den strategiskt kan stärka nationalparkerna som varumärke
- en gemensam nationalparkssymbol för alla Sveriges nationalparker
- underlag för en gemensam grafisk profil för skyltar och annan utomhusinformation samt för trycksaker och webbsidor
- underlag för en gemensam standard för skyltar, skyltställ och andra informationsbärare
- en för nationalparkerna gemensam markör som skall användas vid gränser och/eller entréer till våra nationalparker.

De tävlande skulle visa hur deras förslag förhöll sig till befintliga standarder och riktlinjer, såsom gränsmarkeringen för skyddad natur, den vita snöstjärnan i blått fält. Förslagen skulle visa på en flexibilitet som gör att de går att anpassa till lokala förhållanden. Ett viktigt bedömningskriterium var hållbarheten över lång tid, alltså förslagens tidlöshet. Sveriges nationalparker ska enligt juryutlåtandet ”förmedla en bild av vad nationalparkerna är, berätta om deras unika kvaliteter samt öka besöken och förståelsen för deras betydelse.”

Enligt tävlingsuppgiften ska nationalparkernas identitet visas genom en gemensam grafisk profil, en standardisering av skyltställ, markörer, webbsidor med mera. Det ska finnas ett gemensamt visuellt uttryck nationalparkerna emellan. Tyskland har genomfört ett liknande identitetsarbete för att samlas ihop och ge sina skyddade naturområden en gemensam design och profil. Där blev slutprodukten en punkt bestående av ringar, där varje naturområde fick en unik färgkombination. Affischer, broschyrer, bilder av naturen fick även de ett gemensamt uttryck. (Nationale naturlandschaften, 2008)

Nationalpark
Schleswig-Holsteinisches
Wattenmeer

Nationalpark
Unteres Odertal

Nationalpark
Kellerwald-Edersee

Müritz-
Nationalpark

Nationalpark
Vorpommersche
Boddenlandschaft

Nationalpark
Eifel

Tysklands nya symbol för sina naturområden. Varje punkt är unik men har ändå en tydlig gemenskap med övriga. (Nationale naturlandschaften, 2008)

Jag ser poängen med att sträva efter ett gemensamt visuellt uttryck, det ger ett ökat värde att vara del i ett sammanhang. Som grupp är det lättare att marknadsföra och göra Sveriges nationalparker kända för allmänheten. Samtidigt tycker jag det är viktigt att inte dra det standardiserade och gemensamma för långt. En gemensam nationalparkssymbol är bra, detsamma gäller för ett gemensamt skyltsystem, men jag är tveksam om skyltställen måste se likadana ut överallt. Då tycker jag det är viktigare att skyltställen hör ihop med den övriga entréutformningen än med samtliga andra nationalparker. Sammantaget tycker jag ändå att det tävlingen eftersöker i form av standardisering är rimligt men med reservation för skyltställen.

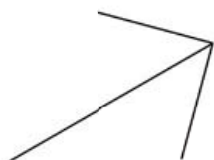
I tävlingen medverkade fem olika lag, bestående av olika kompetenser som landskapsarkitekter, arkitekter, grafiska formgivare och designers. Detta eftersöktes av Naturvårdsverket för att få uppgiften brett belyst. Tävlingsförslagen, tävlingsprogrammet och juryutlåtandet går att se på www.arkitekten.se under menyerna tävlingar/genomförda tävlingar 2009.

I juryns bedömning efteråt framkom det att många av förslagen saknade den önskade helheten, en spekulering från juryns sida var att det kan ha berott på lagens ovana att arbeta tillsammans i multiprofessionella lag. Ofta brast helheten när det kom till sammankopplingen mellan den grafiska profilen och de mer fysiska delarna. Skyltställ och markör hörde inte ihop med den grafiska profilen. Bedömningen av skyltställen är att de är relativt alldagligt utformade men att alla velat komma ifrån trämaterial i klumpiga konstruktioner.

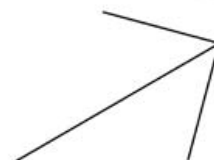
Det vinnande förslaget var *Kronjuveler* av Happy F&B (White Arkitekter, Forsman och Bodenfors Factory AB). De vann för sitt välmotiverade syfte att inte bara vilja öka antalet besök utan också den allmänna medvetenheten om nationalparkerna. I motiveringen framhölls även att det var ett operativt förslag som kommunicerade med ett engagemang som smittar och att förslaget var enkelt att förstå och därför kan användas i många olika sammanhang.

Förslaget *Kronjuveler* använder sig av snöstjärnan som symbol men förgyller den och drar upp den till en tredimensionell form som både är en stjärna och en krona. Motivet är att snöstjärnan är en väl inarbetad symbol i folks medvetande och att svensk naturskydd inte behöver en ytterligare. Förgyllningen tillkommer för att ge nationalparkerna en särställning bland Sveriges skyddade natur. Snöstjärnan blir även i förslaget till en hexagon som används till den grafiska profilen och som byggedelar till skyltar och bänkar. De ser identiteten som ett formspråk som är lätt att känna igen vart man än möter det.

ning eller auktion. Andra förslag är att ordna paketerade "Nationalparksresor" eller att ta fram ett "Nationalparks-märke" som erhålls genom visad kunskap och aktivitet i naturen. Vanliga marknadsföringsåtgärder tas också upp som tv-reklam och souvenirshopping, där sortimentet av souvenirer ska vara relevant och begävat. För att skapa en relation till besökarna är det väsentligt att besöken av nationalparkerna lever upp till förväntningarna. Nöjda besökare är viktiga för att sprida kännedom om parkerna vidare. Övriga tävlingsförslag innehåller även de idéer för att marknadsföra nationalparkerna. Förslaget *upptäcka, uppleva,*

GULD
För att visa att nationalparkerna representerar Sveriges finaste natur doppar vi stjärnan i den finaste av valörer.

KRONJUVELER I RIKET
I tredimensionell form blir symbolen både en stjärna och en krona.

Illustration hämtad från *Kronjuvelens* förslagshandling.

Ett syfte för detta examensarbete är att ta reda på hur arkitektur kan medverka till att skapa ett intresse hos allmänheten att ta sig ut i naturen. Förslaget *Kronjuvelen* ger frågan ett tillägg när de inte bara vill öka antalet besök utan även kännedomen om nationalparkerna. Det är en viktig poäng för även om man inte besöker en nationalpark så kan man, om man har kännedom, värna och sympatisera med idén om nationalparkerna och annan skyddad natur.

I sitt förslag ger de ett antal idéer till hur Naturvårdsverket kan göra just för att öka kännedomen om sina nationalparker. Bland annat genom att få igång ett samarbete mellan natur och kultur. Olika konstnärer får i uppdrag att tolka varsin nationalpark som sedan uppmärksammas i en utställ-

utforska av Urban Design, som även det bygger vidare på snöstjärnan, ser just snöstjärnan som en kontur att använda i flera olika sammanhang, exempelvis låta konstnärer skapa bilder av snöstjärnan. The times har använt sitt 'T' på liknade sätt och absolut vodka har haft framgångsrik marknadsföring med konst.

Jag tror det är, som det påtalats i förslagen, en stor förtjänst att nationalparkerna sammankopplas med övrig skyddad natur. När snöstjärnan får finnas kvar, men förädlats, får även övrig skyddad natur del av den marknadsföring som bedrivs för nationalparkerna. Problemet med snöstjärnan i guld tycker jag just är färgen guld. Det är en betydligt svårare färg än vitt och blått, som syns bra i alla bakgrunder. Blått och vitt kompletterar varandra, syns inte den ena så syns den andra. Guld däremot försvinner i ljusa bakgrunder, dessutom är det inte en helt enkel färg att få till, den bör ju glänsa. I *Kronjuvelen* ska guldfärgen användas sparsamt och enbart på symbolen, men symbolen kommer att finnas både i tryck, på tyg och som metallmarkör. Valet av guld som färg är pedagogiskt tydligt men inte estetiskt det bästa valet.

En frågeställning för mitt examensarbete var hur naturen kan visas genom gestaltning. Nedan beskriver jag hur samtliga tävlingsförslag hanterade den frågan. Förslaget *Upptäcka, uppleva, utforska* riktar in sig på att det är viktigt att få alla att hitta till naturen. De vill visa naturen genom att lyfta fram naturens mystik och spännande historier genom sina pedagogiska och lättillgängliga stigar och även med kittlande information om naturen på hemsidan. En del av skyltsystemet är utformat så att de hjälper till i utforskandet, vissa är försedda med mätsticka, andra med hörtratt och så vidare. Deras markör är en port som markerar att du trätt in i ett nytt rum. Porten är ett träplank av glesa ribbor som har en öppning för vägen in. Genom dess ribbverk skymtar naturen.

Kronjuvelen satsar på att nationalparkerna ska göras tillgängliga och angelägna för en bred allmänhet av människor. Nationalparkerna med tillhörande underlag, som hemsida och broschyrer, ska innehålla ett stort material av naturvägledning. Nationalparkerna ska fungera som ett forum för att visa upp naturen.

Tyr, det mest poetiska förslaget, vill visa naturen utan pekpinna. Utmaningen är att skapa starka upplevelser av naturen som ger en förståelse för naturen och en känsla att vi är en del av den. Gränsen mellan naturen och det byggda ska vara knivskarp, detta för att förstärka upplevelsen av de båda.

Förslaget *Vårt att visa* jobbar med en stiliserad ram som ska fungera som det bärande elementet i logotypen samtidigt som det är ett "tittskåp". En ram lockar ögat och skapar intresse. Markören placeras så att den ramar in ett utsnitt av ett landskap karaktäristiskt för parken. Det byggda hjälper till att visa upp naturen.

I *En plats som ingen annan* visar de upp naturen genom att bjuda in och välkomna. Naturen är vårt ursprung och genom att uppleva det får vi även skäl att vilja bevara det. I förslaget får beskrivningen av markören stort utrymme och ingår tydligt i mottot att vilja bjuda in och välkomna. Markören är en port som skapar en länk mellan oss och naturen. Materialet stål (Järn – Fe) är valt för att det är sprunget ur den svenska naturen. Järnet har lyfts ur naturen, behandlats och återbördas nu som markör. Det beskrivs utförligt hur markören ska fungera i samklang med naturen.

Kronjuvelen och *Upptäcka, uppleva, utforska* lyfter främst fram informationen och naturvägledningen kring parkerna, gränsen mot naturen är kort behandlat. I *Kronjuvelen* finns gränsen bara med som en antydning när det beskrivs hur naturen speglar sig i markörens blanka guldyta. I de övriga tre behandlas gränsen mellan det byggda och naturen något utförligare men i majoriteten av förslagen, med *Tyr* som undantag, så framhålls informationen som den väsentligaste delen i att visa naturen.

Bild hämtad från förslaget *Upptäcka, uppleva, utforska* av Urban Design (Urban Design AB, Hjärta Smärta Design HB, Land Arkitektur AB).

Bild hämtad från förslaget *Kronjuvelen* av Happy F & B (White Arkitekter, Forsman och Bodenfors Factory).

Bild hämtad från förslaget *Tyr* av Henrik Nygren Design AB (Erik Andersson arkitektbyrå AB, Paju Arkitektur och Landskap AB).

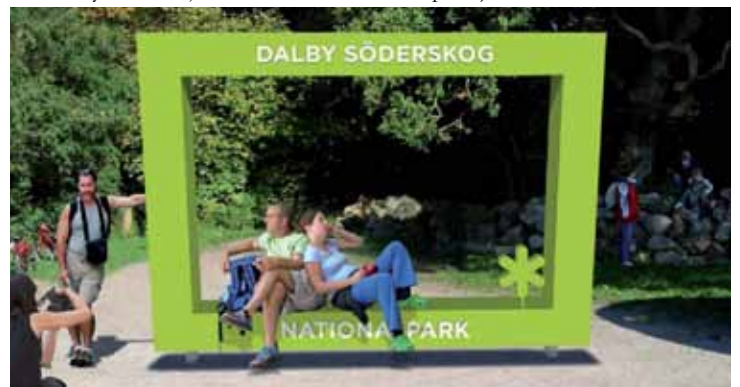

Bild hämtad från förslaget *Vårt att visa* av Liedgren Design (Formverkstan Arkitekter, Andersson & Jönsson Landskapsarkitekter)

Bild hämtad från förslaget *En plats som ingen annan* av Landskapslaget AB (Jacobson Vellinga Design, Björn Rietz Bild & Copy, Kiwi).

Visa natur genom information

Sammanfattningsvis så handlar Naturvårdsverkets arbete vad gäller naturvård, att värna, vårda och visa naturen. Jag har fokuserat på att i mina bakgrundsstudier ta upp det som handlar om att visa naturen. Det jag ser genomsyrar Naturvårdsverkets arbete med att visa naturen är information. Det handlar om att få skyddad natur känd och uppskattad av allmänheten. Det handlar om att lära ut om den och göra den tillgänglig för alla. Naturvägledning är en stomme i Naturvårdsverkets arbete med naturvård. År 2007 inrättades ett Centrum för naturvägledning av Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet med syfte att fungera som ett utvecklingsnav och mötesplats för Sveriges naturvägledare (Institutionen för stad och land, nr 5/2009).

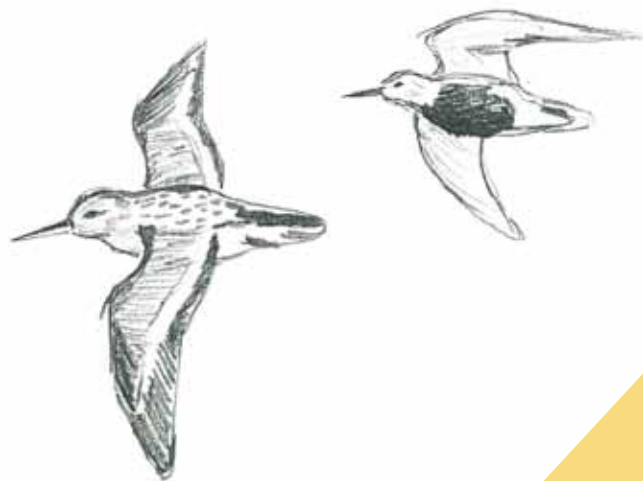
”Med naturvägledning menas förmedling av känsla för och kunskaper om naturen. Naturvägledning syftar till att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska och kulturella sambanden och för människans roll i naturen. Därigenom förbättras möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället”(Nordiska ministerrådet 1990).

Naturum är en av Naturvårdsverkets verksamheter som grundar sig på naturvägledning. En tydlig anmärkning i riktlinjerna för naturum är att ett naturum inte fungerar utan naturvägledning. I riktlinjerna skiljer de på bemannad och obemannad naturvägledning. Där bemannad kan vara guidade visningar, svar vid en informationsdisk, föredrag, temadagar etcetera. Obemannad naturvägledning är skyltar, informationsblad och foldrar. Självguidade utställningar eller stigar med bärbar bandspelare är andra exempel.(Naturvårdsverket 2004, rapport 5376)

Hur naturen ska visas upp genom gestaltning behandlas bland annat i rapporter om naturum och riktlinjer för våra nationalparkers entréområden. Där framkommer det att naturum ska vara en attraktion i sig själv och vara ett föredöme när det gäller kvalitén på arkitekturen. För att förtydliga karaktären av naturen ska gränsen mellan natur och byggda strukturer vara tydlig. Ord som karaktär och identitet förekommer flitigt i Naturvårdsverkets material. Inom det tolkar jag in en av gestaltningens huvuduppgifter, att framhäva och skapa naturområdenas identitet och karaktär.

Arkitektur och gestaltning nämns, men är inte huvudfokus i Naturvårdsverkets arbete med naturvård. Huvudfokus är att skapa kännedom om skyddad natur och kärlek och förståelse för naturen. Verktöget för det är naturvägledning och information. Men gestaltning och naturvägledning hör ihop. Det kan handla om utformning av naturstigar, utställningar och andra interaktiva moment. Det här är ett ämne som jag har åsidosatt i mitt examensarbete, hur gestaltning av naturvägledande moment visar natur. Anledningen till

det är att då skulle mitt examensarbete växa sig alltför stort. Ämnet räcker för ett helt eget examensarbete.

BAKGRUNDSSTUDIER

Referensprojekt

A large, abstract yellow shape that resembles a stylized mountain range or a series of connected peaks and valleys. It occupies the lower half of the page, with its top edge forming a jagged line that dips in the center and rises on both sides. The rest of the shape is a solid yellow fill extending to the bottom and sides of the page.

Nationalparksentréer

I Naturvårdsverkets arbete med sina nationalparker ingår entréområdena som en viktig del. I oktober år 2006 genomfördes en arkitekttävling som gällde utformningen av entréerna för Skuleskogens nationalpark. Tävlningen skulle fungera som pilotprojekt inför kommande satsningar på nationalparksentréer och hade som delsyfte att pröva riktlinjerna för entréer till Sveriges nationalparker.

I september år 2009 invigdes entré Väst, den första av tre planerade entréer för Skuleskogen. De övriga två invigs under 2010. Jag var där och tittade i oktober 2009 och använde mig av det frågeformulär som jag beskrivit i metoden och som ligger i bilaga 1. Utöver frågorna försökte jag göra mig en bild av hur Naturvårdsverkets riktlinjer hade efterlevts.

Naturvårdsverkets projekttävling om gemensam identitet för Sveriges nationalparker genomfördes efter det att Skuleskogens entréområden börjat byggas. I riktlinjen 1.3 under rubrik 1. Nationalparkernas gemensamma identitet beskrivs det att nationalparkernas identitet ska byggas upp av en gemensam symbol, grafisk profil, skyltställ med mera. I tävlingsprogrammet för Skuleskogen går det att läsa att detta arbete kommer att påbörjas senare och inte ingå i Skuleskogens tävlingsuppgift, däremot kommer det kommande identitetsarbetet gälla även som grund för Skuleskogens nationalpark.

I tävlingsuppgiften för Skuleskogens entréutformning ingick det att göra en analys och programutförande efter den checklista som medföljer i rapporten om riktlinjer för entréer. Jury bedömde hur bra analys och program var samt hur förslaget stödde sig på dessa. Juryutlåtandet om checklistan var att den verkar ha varit ett bra stöd för de tävlande men att en insiktsfull analys inte alltid gick att avläsa i förslaget.

Det vinnande förslaget var *I take you to the high road* av Andersson och Jönsson landskapsarkitekter. Även förslagen till denna tävling går att se på www.arkitekt.se under meny *tävlingar/genomförda tävlingar 2007*.

Juryns utlåtande om hur det vinnande förslaget hade följt riktlinjerna var positiva. De hade lyckats bra med att följa riktlinjen om långsiktigt hållbara lösningar genom att ha ett upplyft trädäck vilket är hänsynsfullt mot natur och minskar markslitage. Deras parkering var utformad som en slinga där du ser entrén innan du möts av parkeringsplatser. Den lösningen följde riktlinjerna genom att parkeringens visuella intryck minskades. Nationalparkens karaktär visades bra genom entréplatsernas placering.

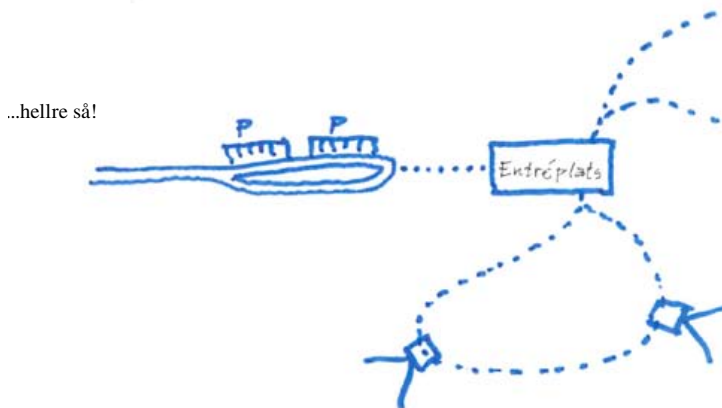

Den södra entrén under uppförande på ny plats.

Den södra entrén idag, placerad en bit in i skogen.

Juryns beskrivning på en bra parkeringslösning. Bild hämtad från juryutlåtandet.

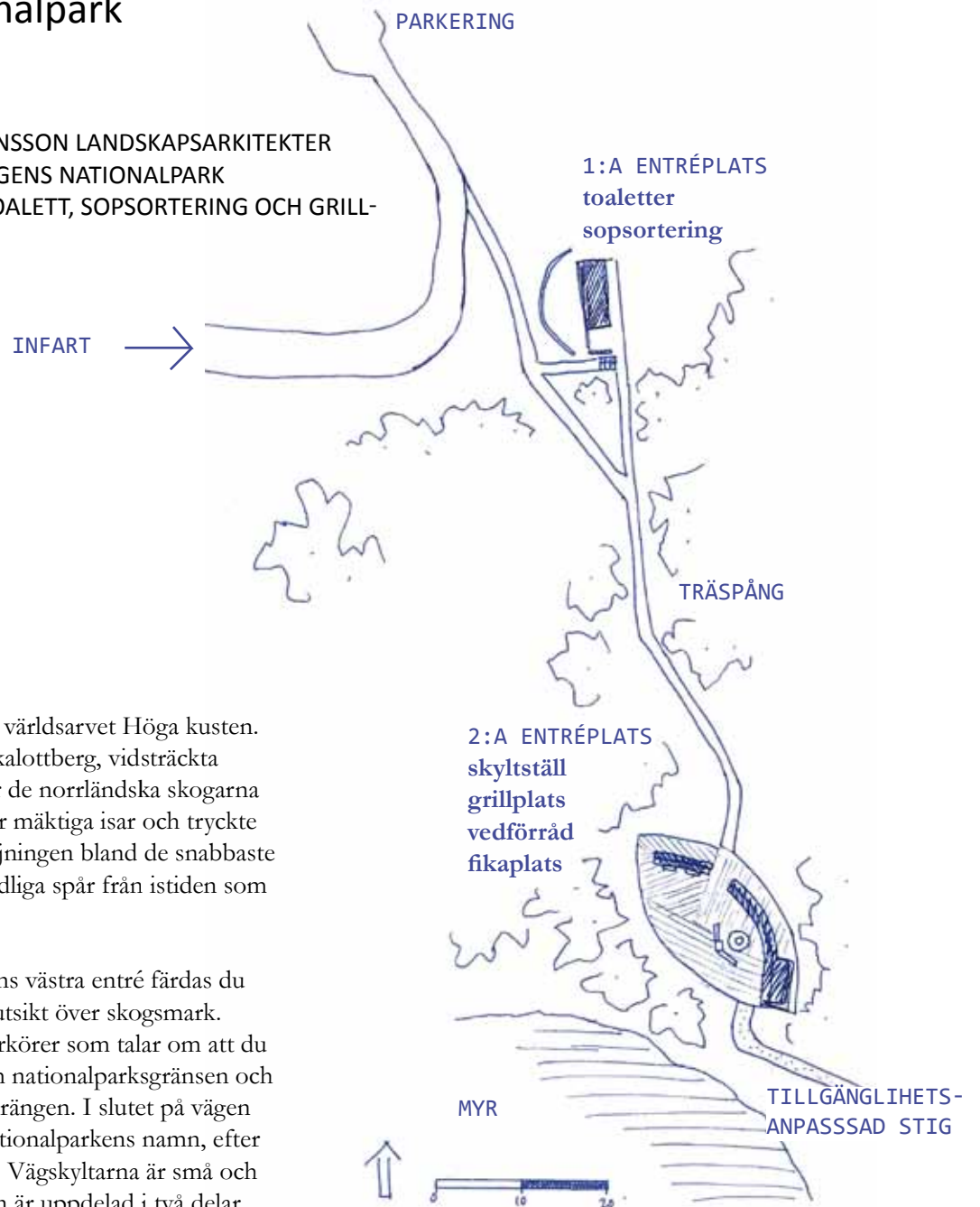
Trädäcket är varsamt placerat i naturen. Den upplyfta lösningen följer riktlinjerna bra.

Ett tänkvärt utlåtande av juryn gällde det faktum att de flesta av förslagen hade placerat sin entréplats med vacker vidsträckt utsikt. Juryn ansåg att utsiktsplatser är attraktiva platser men kanske inte ultimata för en entré. Vid en entré tillkommer vägar, parkeringsplatser och andra störande inslag. Att föredra är att placera entrén i ett något mer tillbakadraget läge för att ha gångstigar ut till utsiktspunkter. En annan tveksamhet de såg var om utsikten vände sig mot ett landskap som inte ingick i nationalparken, detta då det stämmer dåligt överens med riktlinjerna som handlar om att visa den enskilda nationalparkens karaktär.

Jag tycker det finns en poäng i juryns påpekande men finner samtidigt att utsiktsplatser ofta är ljusa, öppna och positiva platser. Vid Skuleskogen hade den södra entrén flyttats från en plats inne i skogen upp på en sluttning i kanten av ett hygge med vacker utsikt över vatten. Jag tycker den nya placeringen kändes bättre i den bemärkelsen att du får en bättre bild av nationalparkens karaktär, i enlighet med riktlinjerna, och du känner dig mer positiv till en ljus varm plats än en mörk och fuktig. De övriga två entréerna är placerade mitt i mörka skogen, vilket betyder skugga och fukt. Trots eldstad och goda sittmöjligheter tror jag att många skulle föredra att ta sig till en annan plats för att fika.

Skuleskogens nationalpark

ARKITEKT: ANDERSSON OCH JÖNSSON LANDSKAPSARKITEKTER
PLATS: ENTRÉ VÄST, SKULESKOGENS NATIONALPARK
AKTIVITET: ENTRÉPLATS MED TOALETT, SOPSORTERING OCH GRILL-
PLATS

Skuleskogens nationalpark ingår i världsarvet Höga kusten. Det är ett kuperat landskap med kalottberg, vidsträckt skogar och hållmarker. Här möter de norrländska skogarna Bottenhavet. Under istiden låg här mäktiga isar och tryckte ner landmassorna. Idag är landhöjningen bland de snabbaste i Sverige och i landskapet finns tydliga spår från istiden som klapperstensfält och kalott berg.

För att ta dig fram till Skuleskogens västra entré färdas du uppåt längs en sluttning med fin utsikt över skogsmark. Vägen kantas av nationalparksmarkörer som talar om att du är på rätt väg. Även gränser såsom nationalparksgränsen och högsta kustlinjen är utmärkta i terrängen. I slutet på vägen möts du av en tydlig skylt med nationalparkens namn, efter det svänger du av till parkeringen. Vägskyltarna är små och fastsatta på träpelare. Entréplatsen är uppdelad i två delar. En del som ligger i anslutning till parkering och innehåller servicefunktioner såsom toaletter och soplämning. Från den platsen går sedan träspånger över naturmark in i skogen ett par 100 meter till platsens andra del. Där finns information om nationalparken, en grillplats, bord och bänkar. Båda platserna har ett gemensamt formspråk. En tillgänglighetsanpassad stig av stenmjöl går sedan vidare till en utsiktsplats 600 m bort. Vi mötte både föräldrar med barnvagn och man med käpp längs stigen.

Platsen inne i skogen är ett uppbyggt trädäck med en form likt ett öga. Den är placerad i anslutning till en myr med en ridå av träd mellan sig och myren. Materialet är svartmålade träribbor till väggar och till golv träbrädor i olika dimensioner, lagda i olika riktningar, vilket ger en levande golvyta. Väggarna är formade som en böj med informa-

tionsskyltar och namnskyltar fästa direkt på väggen. Just den här utformningen på väggen/skyltstället återkommer på de övriga entréerna och vid naturummet. Det skapar en gemenskap mellan platserna, man känner tydligt att de hör ihop.

Identiteten på platsen är friluftsliv och vildmark. Den skapas av detaljer som den ruffa grillen av cortenstål och tvättlösningen vid toaletten, där tvättvattnet är regnvatten som leds ner i en tunna med skopa kopplad till sig att ösa med. Det är en modern tappning av vildmark där materialet trä utnyttjas väl. Jag tänker på den böjda väggen, riktningsskyltarna och formen på trädäcket. Med tanke på riktlinjerna tycker jag att karaktären av nationalparken som den stora skogen kommer tydligt fram. Däremot är karaktären av att vara ett av Sveriges tydligaste landhöjningsområden otydlig. Det framkommer endast av informationstavlor och utmärkningen av högsta kustlinjen längs vägen. Informationen finns där men du får söka efter den.

Gestaltningmässigt tycker jag träspången är det största problemet. Den har en stor visuell inverkan utan att tillföra så mycket. Jämfört med den svartmålade smala träpanelen känns räcket klumpigt och onödigt robust. Två spänger utgår ifrån första entréplatsen, det hade räckt med en. Dessutom tycker jag de är placerade onödigt högt upp i luften. Om de hade legat i marknivå hade pelarna samt möjligtvis behovet av räcke på två sidor inte varit nödvändigt. Den tillgänglighetsanpassade stigen lider lite av samma problem. Det är en stenmjölstig med en trälist som kant mot naturen. Trälisten har även den en stor visuell inverkan på miljön och är klumpig i sitt uttryck. Det ligger en svårighet i att tillgänglighetsanpassa utan att det ser alltför tillrättalagt ut, speciellt i naturmark. Tyvärr tycker jag inte de kommit ända fram här.

Vägg fungerar både som skyltställ och avskärmning.

Markör längs vägen till nationalparksentréen.

Träspänger som binder ihop de två olika entréplatserna. De ger en stor visuell inverkan.

Tvättmöjligheten vid toaletterna. En lösning som andas vildmark.

Naturen visas upp genom att vara väldigt nära och påtaglig. Skogen sluter tätt kring platsen. Träden skuggar men solens strålar tränger sig igenom och bildar ljuspel på marken. Gåendes på träspången hör du vattnet porla i små kanaler under dig, du känner skogens doft och fuktighet. Alla sinnen tar in naturen.

Själva entrédelarna är fint anpassade på platsen och känns underordnade naturen. Däremot känns passagedelarna, som träspångerna och den tillgänglighetsanpassade stigen, överordnad naturen. Det kommer sig av den stora visuella inverkan de har på sin omgivning, även om den kommer minska i takt med att träet mörknar.

Identiteten av att vara en nationalpark kommer tydligast fram genom nationalparksmarkörerna längs vägen och vid ankomsten där namnet syns tydligt. Gränsmarkören för skyddat område, den vita snöstjärnan i blå bakgrund, är den som används på nationalparksmarkörerna. En undran gäller om dessa nu kommer att bytas ut till en snöstjärna i guld i och med avgörandet i tävlingen om en gemensam identitet för Sveriges nationalparker.

Skyltställen var en annan sak som fick form i den tävlingen. Efter besöket i Skuleskogen blev jag än mer tveksam till om det är en bra idé med en gemensam standard för skyltställen. Skuleskogens entréutformning bygger mycket på sina skyltställ. De är inte bara skyltställ utan fungerar även som väggar och som sammanbindande länk mellan de tre entréområdena samt till området vid naturrummet. Ett standardiserat skyltställ skulle inte på samma sätt kunna integreras med övrig utformning och de skulle kunna fungera som ett kreativt hinder vid varje ny entréutformning. Detta för att skyltställen är en väsentlig del i en entréutformningen och varje nytt gestaltungs-förslag skulle behöva anpassa sig efter utformningen på det standardiserade skyltstället.

Det vinnande förslagets skyltställ är enkelt i sin design men jag har svårt att se det passa in vid Skuleskogens entréer. Jag tror att en anledning till att tävlingsförslagets skyltställ fick en relativt alldaglig utformning (juryns åsikt) är att det är svårt att göra en uttrycksfull utformning som passar in överallt. Naturvårdsverket borde överväga att utesluta en standardisering av sina skyltställ i det fortsatta arbetet med Sveriges nationalparkerens identitet.

Bilden visar entréplatsen som ligger en bit in i skogen. Här finns en grillplats med ved tillgänglig i förrådet bakom väggen med text.

Den tillgänglighetsanpassade stigen med tråkant.

Väggkonstruktion med tak som fungerar både som skyltställ och rumsskapande element

Tät trädridå som skymmer utsikt mot myr och gör platsen mörkare än nödvändigt.

Trädäcket får en levande yta skapat av träplankor som bildar olika fält.

Nasjonale turistveger

Norge er kjent for sin vakre og spektakulære natur, ett vackert fjordlandskap med klippige berg. De har gjort en omtalad satsning på att rusta upp sitt vägnät. Genom att använda sig av arkitektur och design utmed vägarna vill de visa upp sin natur och öka turismen. De har lyckats med att bygga upp en gemensam identitet kring dessa platser samtidigt som ingen rastplats är den andra lik.

Det var i mitten av 90-talet den norska staten beslutade att satsa 1,2 miljarder norska kronor för att år 2015 ha färdigställt 420 rast- och utsiktsplatser utmed 18 Nasjonale turistveger. En Nasjonal turistveg får inte vara högtrafikerad och ska ligga i en spektakulär omgivning. Det som byggs ska vara av hög arkitektonisk kvalitet, vara nyskapande och modernt, men samtidigt inte dominera över landskapet. (DN 2007-08-29, SVD15 april 2008) Det norska landskapet är starkt i grunden med sina berg, fjordar och kustlinje och för att inte alla platser ska flyta in i varandra efterfrågas en gestaltning som tar fram det unika och vågar vara modig i sitt uttryck. Ett viktigt kriterium är också att utformningen åldras med värdighet (Detour 2008, sid 11-13)

Både vägen och rastplatserna längs sträckan måste vara av hög kvalitet för att få kalla sig Nasjonal turistveg men det som fått störst utrymme när projektet beskrivs är arkitekturen och konsten. Vägens tekniska krav nämns sällan utan det är samspelet mellan väg och omgivning som lyfts fram. För att kunna säkerställa hög arkitektonisk kvalitet så finns det inom turistvägsprojektet två arkitekturråd och även ett konstråd (Detour 2008, sid 11-13). Det är ett ovanligt och kul projekt i den bemärkelsen att huvudfokus ligger på just samspelet mellan natur och arkitektur. Ekonomin och funktionella krav får här spela en underordnad roll. Tyvärr tror jag det är få länder som skulle kunna genomföra ett sådant här projekt utan att allmänheten skulle börja ifrågasätta vad deras skattepengar används till.

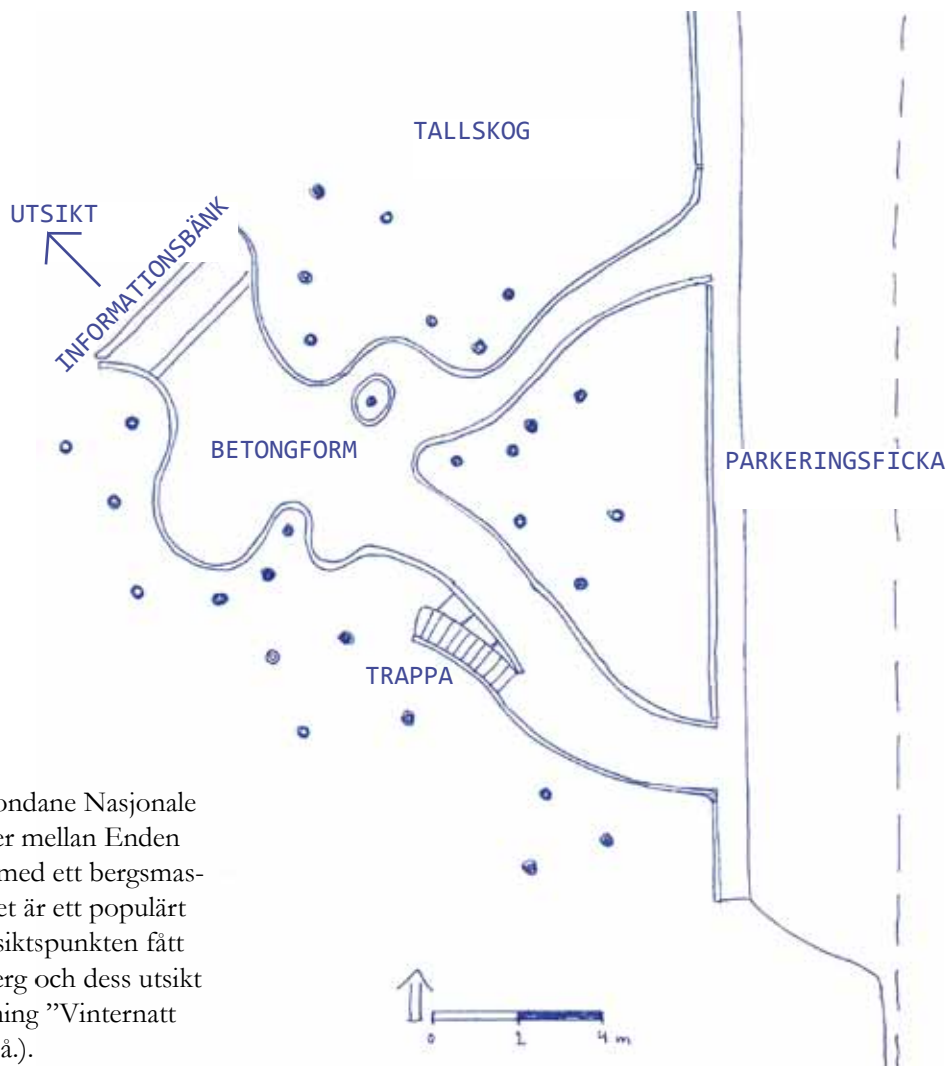
Inom mitt examensarbete har jag besökt fyra Nasjonale turistveger och valt att redovisa fyra rastplatser, en från vardera turistveg. Det är Sohlbergsplassen, Liasand, Steigastein och

Vidsaeterfossen. Det som intresserade mig var om och hur platserna hade en samhörighet till varandra och vad det är hos en plats som skapar identitet. Det ligger en utmaning i att bygga i vacker natur. Risken finns att man förstör mer än förhöjer platsen. Norge har oerhört vacker natur och jag ville se hur arkitekturen är utformad för att visa naturen och hur den samspekar med omgivningen. Jag använde mig av samma frågor som jag hade till besöket av Skuleskogen entréområden.

Sohlbergsplassen

ARKITEKT: CARL-VIGGO HOLMEBAKK
PLATS: RONDANE, RV 27
AKTIVITET: UTSIKTSPUNKT

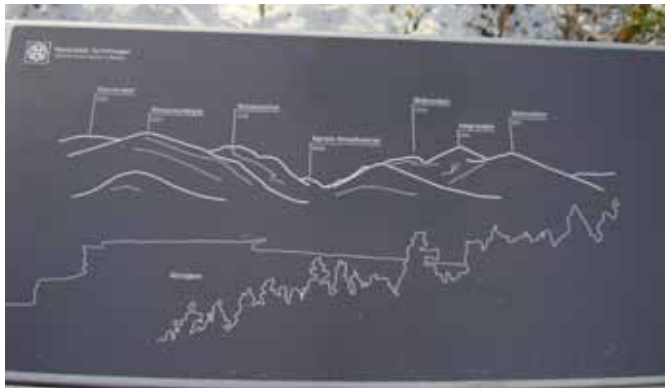
Sohlbergsplassen är en utsiktspunkt för Rondane Nasjonale turistveg, som är en sträcka på 42 kilometer mellan Enden och Folldal. Turistvägen slingrar sig längs med ett bergsmassiv som tillhör Rondane nationalpark, vilket är ett populärt område för fjällvandring. Sitt namn har utsiktspunkten fått från den norske konstnären Harald Sohlberg och dess utsikt är densamma som motivet Sohlbergs målning ”Vinternatt vid Rondane” visar (Statens vegvesen 3, u.å.).

Sohlbergsplassen är av betong och bildar en form vilken slingrar sig in bland träden och ut till en bedårande utsikt. Konstruktionen består av en plattform ståendes på pelare i en sluttning. Från plattformen går en trappa ner till det rum som bildas under plattformen bland dess pelare. I plattformens golv ligger rutor av galler infällda från vilka du anar markytan några meter under dig. Från vägen syns formen knappt utan det är skyltningen och parkeringsfickan som signalerar om platsen. Skalan är anpassad efter människan. I förhållande till naturen och landskapet känns platsen liten. Den flyter bra in i sin omgivning trots att materialet betong som kan kännas främmande i en skogsmiljö.

Naturen och utsikten över landskapet är det överordnade. Träden ser ut att ha fått gett form åt plattformen. Betongkanterna viker av och slingrar sig runt träden. Formen dippar ner och öppnar på så vis upp ännu mer för utsikten. Det är inget staket som skymmer utan det känns som att du står på ett berg med klar och öppen sikt ut i landskapet. På den nedsänkta delen av plattformen, integrerat i staketet, finns det längst fram information om vad det är du ser, bergstopparnas namn och hur de förtrollade Harald Sohlberg.

Naturen visas upp genom att vi kommer väldigt nära träden som vi får möta en bit upp på stammen. Vi hamnar på något vis på samma nivå som träden som vi oftast annars ser från ett underifrånperspektiv. Hela platsens utformning är inriktad på att visa upp naturen och det omgivande landskapet. Det är stark plats med en tydlig identitet. Den har ett speciellt formspråk och är ett exempel där materialet betong känns väldigt rätt tillsammans med natur.

Det jag tar med mig från Sohlbergsplassen är just dess användning av betong, hur arkitekterna har lyckats att med hjälp av smala gångar och tunna väggar få betongen att kännas nätt. En annan förtjänst värd att inspireras av är hur en plats har tillgängliggjorts där det annars varit en svårintagen sluttning.

Fin grafisk information om vad utsiktens fjälltoppar heter.

Betongen känns nätt och slingrar sig runt tallarnas stammar.

(foto: Liv Sonntag)

Längst fram är plattformen nedsänkt vilket ger fri sikt över fjällen.

I betongens rutmönster ligger galler som ger genomsiktighet till markytan under.

Plattformen ger dig möjlighet att uppleva träden en bit upp på stammen.

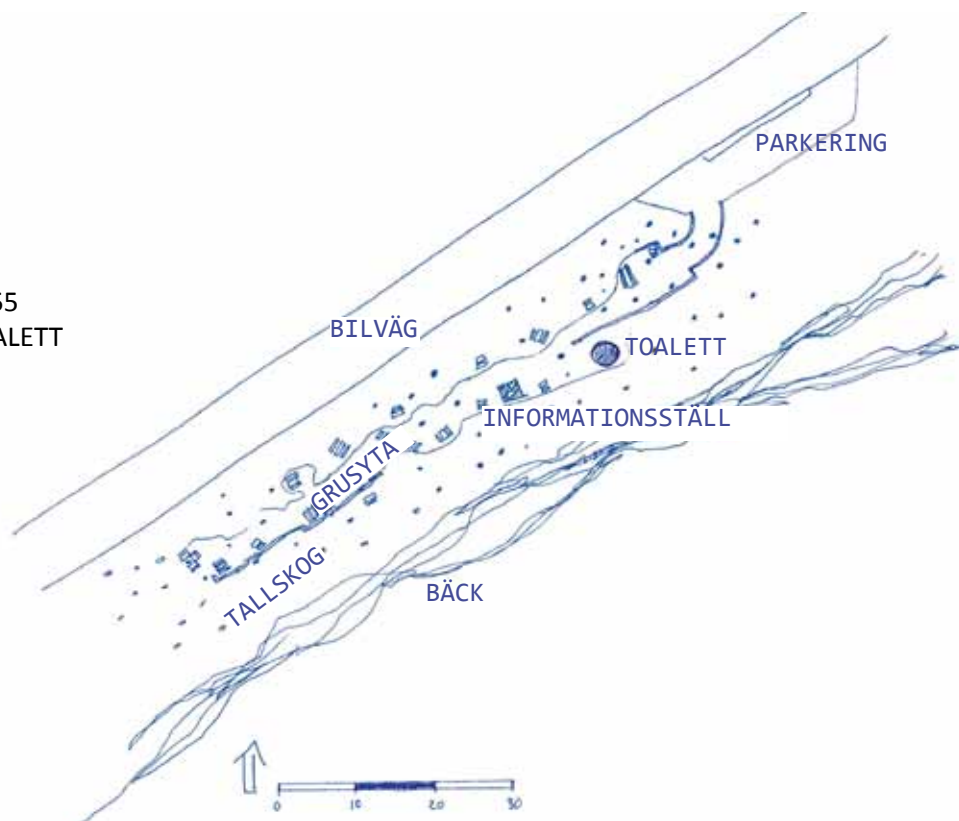

(foto: Liv Sonntag)

Betongformen leder dig genom skogen ut till utsikten.

Liasand

ARKITEKT: JENSEN & SKODVIN
PLATS: SOGNEFJELLET, RIKSVEI 55
AKTIVITET: RASTPLATS MED TOALETT

Rastplatsen Liasand tillhör Nasjonale turistveg Sognefjellet. Det är väg som slingrar sig nere i ett fjordlandskap för att sedan ta sig upp till Norges högsta bergstoppar, bland annat den allra högsta, Galdhøpiggen. Vägen har en sträckning av 108 kilometer och går mellan Lom och Gaupne. Vägen ger tillgång till Jotunheimen nationalpark (Statens vegvesen 4, u.å.).

Liasand ligger i en skogsdunge av lägre tallskog bredvid en bäck, innan turistvägen har påbörjat sin stigning. Platsen är utformad som ett stråk med fikamöbler utspridda längs med sidorna. Stråket är uppbyggt av en grusyta som ligger plan där terrängen sluttar. En kant av natursten tar upp höjdskillnaderna och bildar en tydlig gräns mot markvegetationen. Där det inte finns någon höjdskillnad finns heller inte någon kant, gruset gränsar då direkt mot markvegetationen. Jag föredrar kanten och en tydlig gräns.

I grusytan har skogen fått vara kvar. Tallar står stadigt i ytan, flera med rep omlindat om sig. Fikamöblerna är gjorda i betong och trä och finns i flertalet utformningar. De är utplacerade både på grusyta och i den omgivande skogen. Två små byggelement finns på platsen, en toalett och ett informationsställ.

Det mest framträdande på platsen är tallarna omlindande med rep. Jag tyckte först att de kändes väldigt omotiverat med dessa rep. De misspyder platsen och jag förstod inte dess funktion. Men vid eftertanke så är det dessa rep som bär mycket av platsens identitet. Om du ska beskriva platsen eller tänker tillbaka på den så är det repen som kommer upp. Där har de en viktig funktion.

Samtidigt är det repen som gör att jag tycker att gestaltningen mer förstör än förhöjer platsen. Det tillsammans med att platsens betongmöbler känns klumpiga och främmande i skogsmiljön. Tallskogen är för småskalig för att bära upp betongformationerna.

Trots detta tycker jag att naturen känns överordnad det gestaltade. Skogen har fått stå kvar även om träden nu står i en grusyta. Formen på grusytan är anpassad efter terrängen och väjer för träd som står mitt i kantzonen. Stenblocken och grusytan fungerar bra mot den befintliga vegetationen. De bildar en framkomlig yta och gör platsen mer tillgänglig samtidigt som ytan flyter bra in i miljön. Naturen visas upp genom att göra en plats i skogen mer tillgänglig och att dess placering är vald för att visa upp en vacker plats i det här fallet en vacker bäck. Bäckens ans från platsen men den exploateras inte. Den känns orörd och det är upp till dig själv om du vill ta dig ner dit och uppleva dess forsande vatten.

Från Liasand tar jag med mig två saker, en positiv och två negativa. Det positiva var stenkanten till grusytan som gav ytan en inramning och hjälpte till att ta upp höjdskillnaderna på ett naturligt sätt. Det negativa var betongmöblerna som fick ett klumpigt uttryck när den formades utan finess. Jag tycker det är konstigt att Liasand har fått så stor uppmärksamhet i media för sin arkitektur.

I efterhand fick jag reda på tanken med repen. De har en skyddande funktion för träden då det är tillåtet att köra med bil på grusytan. Plötsligt hamnade repen i en annan dager.

Första byggnaden är toaletter och den andra en informationstavla

Grusytans kant markerades av en stenmur som anpassade sig fint efter vegetationen och terrängen.

Betongmöblerna hade ett klumpigt uttryck.

Repen runt träden hade en otydlig funktion.

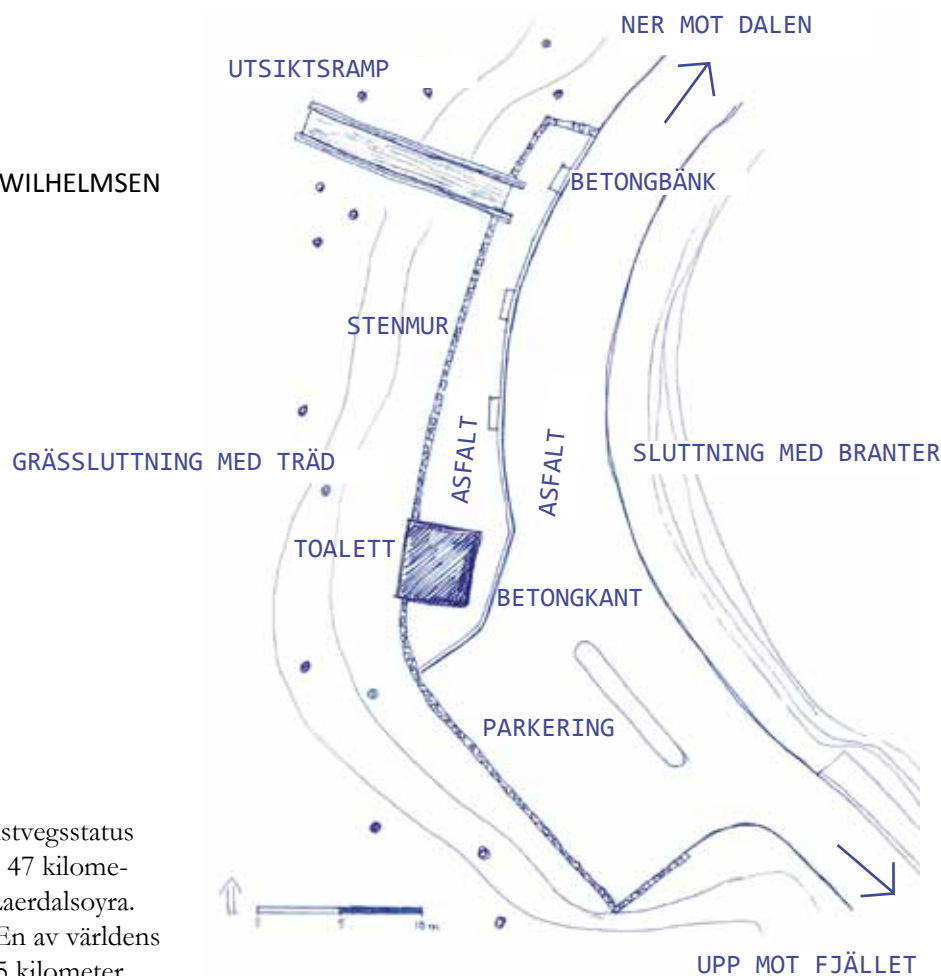
Rastplatsen var stor med många betongmöbler att ta en fika vid. Olof och Nils valde den längsta.

Steigastein

ARKITEKT: TODD SAUNDERS OCH TOMMIE WILHELMSSEN

PLATS: AURLANDSFJELLET, FV 243

AKTIVITET: UTSIKTSPUNKT MED TOALETT

Aurlandsfjellet har än inte nått Nasjonale turistvegsstatus men den framtida sträckningen kommer vara 47 kilometer lång och gå mellan Aurlandsvangen och Laerdaløyra. Vägen går både över berg och igenom berg. En av världens längsta tunnlar Laerdalstunneln med sina 24,5 kilometer finns inom sträckningen. Utsiktsplatsen Steigastein ligger på vägen upp över fjället och har en vidunderlig utsikt över Aurlandsfjorden (Statens vegvesen 1, u.å.).

Steigastein är en plats som skapats i en kurva. Den befintliga vägen har breddats och en gångyta har skapats bredvid bilvägen. Från gångytan skjuter sedan en träbrygga rakt ut i luften. Längst fram böjer den av för att landa i sluttningen. Materialet är trä som är mjukt och följsamt format. Arkitekturen är effektiv. Längst fram där bryggan böjer av är kanten genomskinlig och skapar en känsla av osäkerhet. När du står där på bryggan har du trädtopparna under dig och en utsikt över berg och fjord framför dig. Naturen visas upp på ett sätt så att det känns i maggropen. Bryggan skapar en svindlande känsla och hjälper dig att känna efter vad som sker i nuet. Naturen är helt klart överordnad gestaltningen.

Utsiktsplatsen består även av en toalettbyggnad och parkeringsplats. Toalettbyggnaden är inbyggd i muren som avgränsar platsen ner mot sluttningen. Den är uppbyggd i samma material som den bergvägg som avgränsar mot andra sidan. Markmaterialet är ljusbetong och asfalt som kontrasterar mot varandra. Betongen bildar avskiljande element, som en kant mellan gångyta och bilväg och som refug på parkeringsplatsen. Platsen innehåller ingen information och är tillskillnad från de övriga turisvegspatser vi besökte dåligt skyltad.

Platsen har en stark identitet. Du glömmen den inte och den har fastnat på många bilder i diverse tidningar. Steigastein tillsammans Sohlbergsplassen har varit de platser från turistvegsprojektet som syns mest. De är moderna och arkitektoniskt utmanande, däri anser jag att dess identitet sitter.

Från Steigastein tar jag med mig hur arkitekterna genom sin utformning förstärker en upplevelse. Genom bryggans böj och glasat längst blir höjdupplevelsen tydlig. Du blir väldigt medveten om hur långt avståndet är ner till marken när illusionen är att markytan försvinner ner i intet.

(foto: Liv Sonntag)

Utsiktsrampen som ger en häftig upplevelse av höjden.

På rampen hamnar du i höjd med trädtopparna.

Stenmuren som bygger upp och ger möjlighet till platsen.

Glaset längst fram på utsiktsrampen.

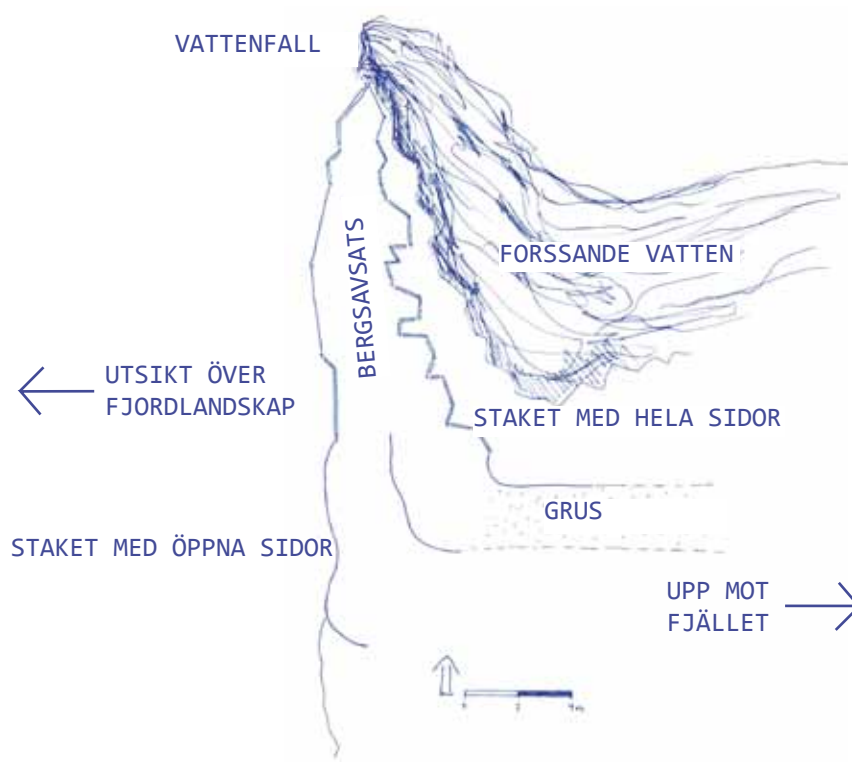
Betongkanten som skiljer gångyta från bilväg.

Toalettbyggnaden var snygg men tyvärr låst när vi var där.

Vidsaeterfossen

ARKITEKT: JENSEN & SKODVIN
PLATS: GAMLE STRYMEFJELLSVEG
AKTIVITET: UTSIKTSPUNKT

Nasjonale turistveg Gamle strynefjellsvegen är ett 100 år gammalt kulturminne. Det är en väg som går högt uppe på fjällen mellan Grotli och Vidsaeter i kontrastrik natur av stupande berg i väst och rundande former i öst. Den byggdes med hjälp av hårt arbete från rallare och folk från båda sidor av fjället. Klar stod vägen 1894. Utsiktspunkten Vidsaeterfossen ligger i början av vägen vid Vidsaeter. Du tar dig uppåt en kilometer och sen står du och skådar ut över ett fjordlandskap (Statens vegvesen 2, u.å.).

Utsiktspunkten är en liten plats i ett storslaget landskap. Ett rött veckat staket i cortenstål omgärdar en klippavsats i toppen på ett vattenfall. Platsens arkitektur består till stor del av staketets utformning. Hur det placerats på klippan och hur det varierats i sin veckning och utseende. Ibland är det ett solitt staket för att varieras till att vara transparent med tvärlån av stålrör. Runt staketet går handledare av trä. För att göra platsen mer tillgänglig har groparna på klippavsatsen fyllts igen med betong. Men känslan av att stå på en bergsklippa är kvar.

Utformningen gör det möjligt att komma naturen nära. Du står säkert bredvid ett dånande vattenfall med en svindlande fallhöjd. Naturen är helt klart överordnad. Det är svårt att hävda sig i detta storslagna landskap bestående av en dalgång omgärdad av mäktiga bergväggar. Gestaltningen försöker inte att skrika över detta utan är anpassat efter den mänskliga skala och flyter in i bergväggen.

Trots att utformningen smälter in i landskapet så äger platsen en identitet. Identiteten sitter mycket i materialet, det röda cortenstålet, som kontrasterar mot det grå berget men

följer i sin utformning bergets kantighet. Rosten, som är cortenstålets yta, gör att materialet känns levande.

Vidsaeterfossen är ett bra exempel på när omsorg om detaljer ger en spännande och varierande utformning. Arkitekterna har jobbat med få material men har genom variationen i utformningen gett materialet olika uttryck.

Platsens utformning gör att du tar dig ända ut på klippavsatsens spets.

Vattenfallet dundrar ett tiotal meter ner.

Staketet ger en variation av öppna och stängda sidor.

Betongen som fyller klippans största hål skapar tillgänglighet.

Ledstängerna av trä ger värme åt det annars kalla stålet

Staketets veckning följer bergets struktur.

Visa natur genom gestaltning

De norska Nasjonale turistveger har en annan utgångspunkt än det svenska Naturvårdsverket vad gäller att visa naturen. I fokus ligger gestaltningen och dess samspel med naturen. Naturvägledning nämns inte. Det handlar om att skapa en upplevelse av naturen inte att lära ut om den.

Janike Kampevold Larsen skriver i boken *Detour* år 2008, som handlar om de Nasjonale turistvegerna, att landskapsarkitekter ofta hamnar i att deras gestaltning ska ge en representation av naturen, där naturen behandlas som en självständig och unik form. Det kommer sig av den problematisering som finns vad gäller att gestalta i natur, något konkret (naturen) ska tolkas med ett abstrakt uttryck. J. K. Larsen menar att många av turistvägsprojekten har kommit förbi detta genom att fungera mer som konst. I stället för att presentera landskapet så framställer de sig i första hand mer som en form vilken ska ge besökaren en upplevelse som är nära den upplevelse konst kan ge. Turistvägarnas installationer låter inte landskapet bara vara en bild, en utsikt, utan de uppmanar oss att se landskapet som någonting vi rör oss i, använder våra sinnen och inte minst placerar oss i. De ska ge oss en möjlighet att bilda oss vår egen uppfattning av naturen. J.K Larsen beskriver Steigastein i Aurland som exempel, där dess form tar oss ut i landskapet och ger oss en väldigt fysisk närvarande känsla av att bara vara just där. Det är konstruktionens skarpa vinkel och särskilt det genomskinliga glaset längst ut på kanten som gör känslan så intensiv.

Enligt J. K Larsen så karaktäriseras en installation i naturen av två saker, dess egen form och dess relation med omgivningen. En typisk skulptur har formen som det den främst vill ha uppmärksamhet för. Turistvägarnas installationer har alla en funktion, de kan vara utsiktspunkter, rastplatser, parkeringsplatser och så vidare. Eftersom de alla innehåller en funktion borde formen ibland få stå tillbaka för just funktionen. Men J. K Larsen pekar på att installationerna tar stora friheter med sin egen form liksom de tar stora friheter med hänsyn till utsikten, ibland bryr de sig inte nämnvärt om utsikten. Sohlbergsplassen nämns som exempel där människan mer blir integrerad med landskapet än att det är utsikten som är viktigast. Utformningen ska ge känslan att vara omgiven av de berg som du sedan har utsikt över.

Jag läste den här artikeln efter att jag hade varit och besökt de fyra Nasjonale turistvegerna. Tvärtemot vad J. K Larsen anser, fick jag den uppfattning att platserna var väldigt inriktade på utsikten och noggrant placerade i landskapet efter vad naturen just där hade att erbjuda, exempelvis närhet till vatten. Hela Sohlbergsplassen kändes som den var inriktad på att leda fram till och visa upp den vackra utsikten. Formen skapade en plats för en utsiktspunkt där det annars var en otillgänglig sluttning. Du leddes fram inne bland träden

för att komma ut till där landskapet öppnade upp sig och visade sin prakt. Längst ut dippade plattan ner för att öka synintrycket av utsikten på vägen fram.

Däremot håller jag med J. K Larsen att formen fick stort utrymme och att platserna kändes som skulpturer i landskapet. Det är en tänkvärd tanke att vid gestaltning i natur försöka komma bort från att representera ett landskap och i stället skapa en upplevelse av att vara här och nu i naturen.

Trots att de platser jag besökte inom turistvägsprojektet varit fria i sin utformning har de en gemensam identitet. Jag tror det ligger i att de skiljer ut sig på ett likartat sätt gentemot miljön och mot rastplatser som vi är vana att se dem. De är alla relativt nya platser med uttalad ambitiös arkitektur. En stark identitet hör samman med att en plats har något för minnet att hänga upp sig på. Det kan vara en stämning, ett objekt eller en färgskala. Rastplatserna känns inte standardiserade men är det vad gäller skyltning och papperskorgar. Det är små saker, men väldigt viktiga för att skapa samhörighet. Papperskorgar är saker som man inte noterar men ändå ser. De fungerar som igenkännande element och bidrar på så vis till den gemensamma identiteten.

Papperskorgen som är gemensam för alla Nasjonale turistveger.

Vad gäller samspelet mellan natur och byggda strukturer har val och användning av material en stor betydelse. Betong är ett svårt material att få fungera tillsammans med natur. Trä och grus flyter betydligt lättare in i en naturmiljö än betong. De är material som finns där naturligt och känns därför inte främmande. Betong är däremot ett kontrasterande material som om det används rätt kan förstärka och framhäva den omgivande naturen men om det används fel känns helt främmande i en naturmiljö och blir ett störande element. Jag tycker Sohlbergsplassen är ett exempel på där betongen framhäver naturen och Liasand ett exempel när betongen

känns som ett störande element. Betong har sin stora förtjänst i att det är så formbart. Om det som eftersökts är en organisk tredimensionell form i ett hårt och hållbart material är betong oslagbart. Konsten är bara att få det att fungera i sin omgivning.

Jag tycker de Nasjonale turistvegerna är ett bra exempel på hur gestaltning och natur rider på varandras vågor och tillsammans blir starka. Vacker natur finns det gått om i världen, men genom att göra unika rastplatser som i sig blir målpunkter skapar man ett intresse. Naturen blir också oerhört tillgänglig, det är bara att ta bilen och åka till utpekad plats. En nackdel jag kan se med detta skådande av naturen är att det kan liknas vid att titta på en tavla. Du betraktar, men du upplever inte, trots stora ambitioner hos gestaltningen att skapa upplevelser. För att riktigt uppleva naturen anser jag att alla sinnen behöver användas. Du behöver själv trampa i myllan och känna markens gropigheter under dina fötter. Norrmännen bör i alla fall krediteras för att ha lyckats saluföra och skapa intresse för sin natur och det har de gjort genom att ha fokus på gestaltning.

Skuleskogens nationalparksentré har inte lika stark form och inte lika mycket fokus på arkitektur som platserna längs de Nasjonale turistvegerna. Däremot tycker jag Skuleskogens entréutformning tar mig närmare myllan. Jag upplever skogens dofter och ljud med mina sinnen. Skogen känns mer tillåtande och tillgänglig att vandra ut i. Det kanske är en orättvis synpunkt då det ligger en skillnad i att vara en startpunkt till vandringsleder i en nationalpark och att vara en rastplats utformad för kortare bilstopp. Norgeplatserna innehåller flera lösningar i gestaltningen som bjuder in till naturen, till exempel en trappa ner från betongformen till markplan vid Sohlbergsplassen. Men jag upplever inte naturens kraft där i sluttningen under betongtaket på samma sätt som på trädäcket mitt i den mäktiga Skuleskogen.

Till mitt gestaltungsförslag för entréområdet till Billuddens naturreservat vill jag ta med mig modet från de Nasjonale turistvegerna att ta stora gester med formen. Samtidigt vill jag att naturens mylla ska vara lika inbjudande som vid entréområdet vid Skuleskogen.

Nasjonale turistvegernas logga

GESTALTNING

A stylized white silhouette of a tree with a thick trunk and several branches, set against a solid green background. The branches are simple and angular, with some having small, pointed leaves.

Förutsättningar

Billuddens Naturreservat

Två mil söder om Gävle, där Uppsala åsen stiger upp ur havet, ligger Billuddens naturreservat. Området innehåller en unik natur, starkt påverkad av landhöjningen. Många känner igen området som Rullsand och besöker det på grund av dess långa sandstränder och vackra natur. Inom reservatets gränser ligger även Rullsandscamping. Dagens entrésituation är otydlig och identitetslös. Det är lätt att missa att du befinner i ett naturreservat.

Länsstyrelsens önskemål

Inför mitt examensarbete tog jag kontakt med Länsstyrelsen för att höra om de hade en plats som var i behov av ett gestaltungsarbete. Länsstyrelsen är inne i ett arbete med att skapa en gemensam identitet för alla Uppsala läns naturreservat. Jag beskriver deras identitetsarbete längre fram i kapitlet. I det arbetet ingår entréområdena för Uppsala läns naturreservat och som förslag på en lämplig plats för mitt examensarbete föreslog de entréområdet för Billuddens Naturreservat. Entréområdet är i behov av upprustning samtidigt som området har tillräckligt stort antal besökare för att kunna motivera en mer påkostad och gestaltad entré.

Billuddens Naturreservat

Billuddens naturreservat ligger vid havet cirka åtta mil norr om Uppsala och två mil söder om Gävle. Närmaste samhälle är Skutskär.

Till naturreservatet hör Billan och Billudden vilka tillsammans är udden bildad när Uppsalaåsen stiger upp ur havet. Naturreservatet inkluderar även sandstränderna på Rullsands- och Brämsands området, samt öarna Kläckgrund, Getholmen och Lundkvistholmen i Dalälvens utlopp. Naturreservatets gräns sträcker sig ut i Gävle bukten och omfattar även Uppsalaåsens förlängning som ligger under vatten (Skötselplan Billuddens naturreservat 1979, sid 1).

Karta över Billuddens naturreservat. Udden är Uppsalaåsens början i norr. Billudden kallas området som är toppen på udden. Kartan är tillhandahållen av Länsstyrelsen i Uppsala län.

Ute på Billudden i en vik ligger det föredetta fiskeläget Billhamn. Fram till 50-talet bodde fiskare här och kvar finns deras sjöbodar, bryggor och fiskartorp som påminner om det forna fiskarlivet. Idag är alla husen omvandlade till sommarstugor (Länsstyrelsen i Uppsala län, 2003).

Länsstyrelsen förvaltar naturreservatet. Markägare i naturreservatet är Älvkarlebykommun och Stora Enso (Skötselplan 1979, sid 1). Campinganläggningen i reservatet ägs av Älvkarleby kommun och Upplandsstiftelsen. Skutskärs Sportklubb driver campingen (Rullsand camping och stugby, u.å.).

Syftet med Billuddens naturreservat är att främja bad och friluftslivet kring badområdet vid Rullsand och Brämsand. Det gamla fiskeläget Billhamns karaktär av öppet fiskeläger ska bevaras så långt som möjligt. Reservatets övriga delar ska bevaras för sin särart och för forskning, undervisning och naturupplevelser (03FS 2002: 44).

Det gamla fiskeläget Billhamn.

Geologi

Uppsalaåsen sträcker sig som en tydlig ryggbildning genom Uppland, från Södertörn i söder till Billudden i norr. Dess totala sträckning är cirka 300 kilometer lång. Upplandsåsen liksom övriga åsar bildades under istiden när isarna smälte och mäktiga isälvar förde med sig mängder av sten, grus, sand och lera som sorterades efter vikt. I isälvarnas mynning samlades de tyngre markpartiklarna och i och med att isfronten drog sig tillbaka bildades de åsryggar vi kan se idag (Nilsson, 2005).

Stenstränderna ute på Billudden skvallrar om att vi är på en ås. Stenarna är runda och jämna efter att ha slipats och nötts under färden i isälven. De är alla i ungefär samma storlek vilket visar den karakteristiska sorteringen av markmaterial som finns i åsar.

Billuddens naturreservat täcks även av lösa sediment som sand och mo. De lösa sedimenten kommer även de från inlandsisens smältvatten men till skillnad från de grövre materialen stannade de inte vid isälvens mynning utan avsattes på havets botten. När landet sedan höjde sig har sand och lera hamnat på land igen och förflyttats med vatten. Dalälven har avsatt stora mängder löst sediment vid sin mynning och det är den sanden du kan se vid stränderna Brämsand och Rullsand och i naturreservatets västra del där det nästan bara tallen som trivs i de morika markerna (ibid).

Billudden är i ständig förändring. Havets vågor förflyttar sand och sten och landområden lyfts sakta upp ur havet. Området har en av Sveriges snabbaste landhöjning vilken uppgår till mellan 7 och 8 mm per år. På Billudden finns ett fossilt klapperstensfält vilket visar var strandlinjen en gång legat. Ett klapperstensfält uppkommer när allt fint material svallas bort av vågor och kvar blir bara grovt material som växter har svårt att etablera sig i (ibid).

I och med landhöjningen bildas nya landområden med Havtorn som en av de första växterna att inta dessa marker. Den utkonkurreras sedan på högre områden av en och rönn som i sin tur försvinner i takt med att tallbeståndet ökar och alltefter granen etablerar sig försvinner Tallen. Hela den successionskedjan finns att uppleva på udden både längs med stigen ut på udden och i sluttningen ner mot stranden.

Naturstigarna börjar i tät, mörk skog av högar granar.

Allt eftersom du går längs stigen blandas granskogen upp med fler och fler tallar för att tillslut vara en ljus skog av knotiga tallar.

Tallskogen blir allt lägre och buskskiktet av bland annat rönn, en, och ros tar över mer och mer för att tillslut dominera.

När du närmar dig strandkanten har buskskicket övergått till ett stort bestånd av havtorn.

Längst ut på Billudden växer ingenting utan där är bara strandens stenar och havet.

Huvudområden

Naturreseptatet består av tre tydliga delar. Det är stranden, campingen och naturstigarna ute på Billudden.

STRAND

Reservatet är ett populärt utflyktsmål och speciellt är det stränderna som lockar. En solig dag ligger hundratals människor i den varma sanden och lapar sol. Rullsand är den långgrundna och barnvänliga stranden strax norr om campingen. Brämsand, som har ett större djup, börjar vid dalälvens mynning. Även en naturiststrand finns på avskild del av stranden. Rullsand och Brämsand ingår i den breda sandstrand som sträcker sig från älvmyningen till en bit upp på udden, där stranden smalnar av och övergår till att bli en stenstrand.

NATURSTIGAR

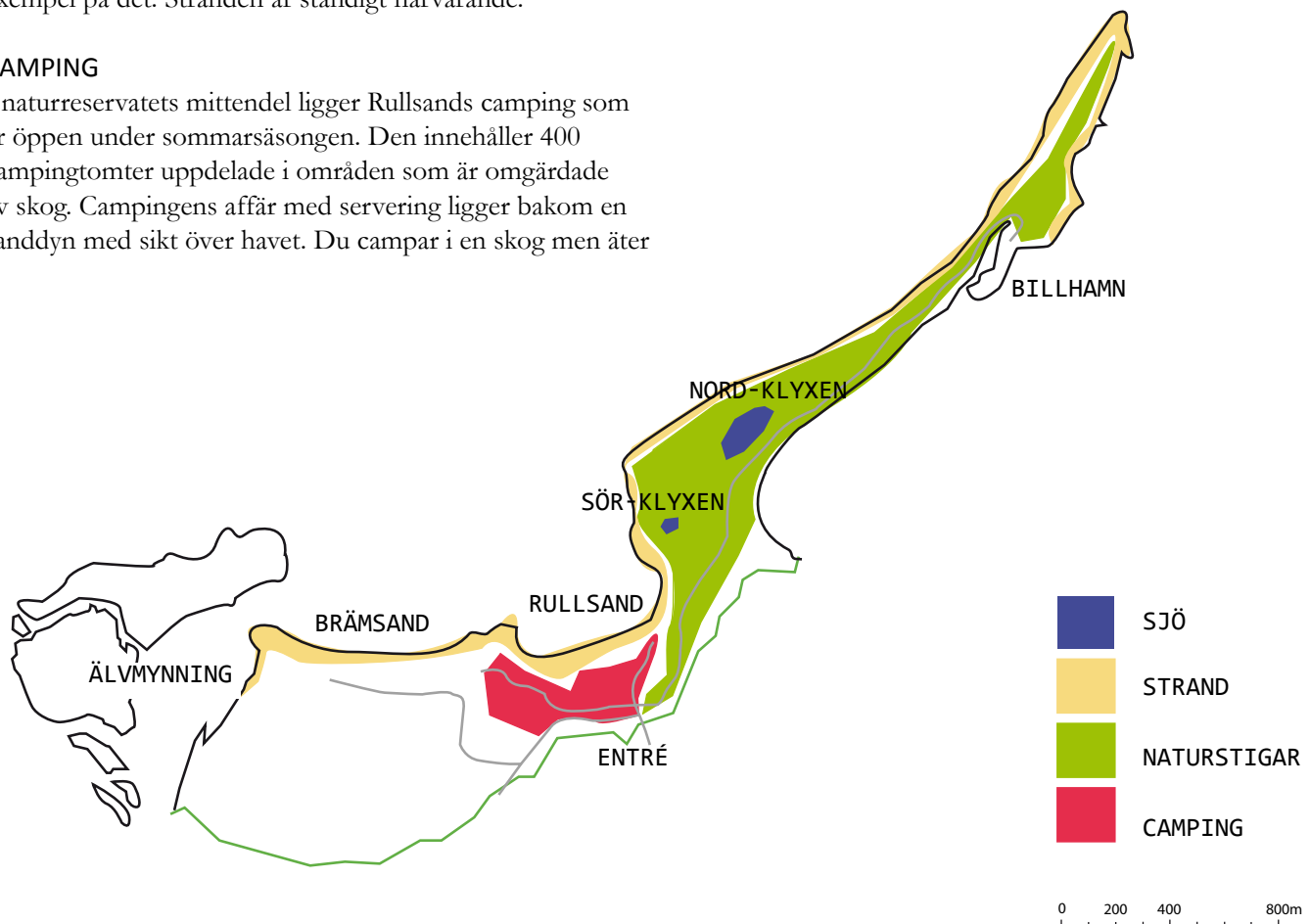
Naturstigarna börjar vid naturreseptatets entré som ligger i anslutning till campingreceptionen på höger sida av infartsvägen. De börjar alla gemensamt längs den grusväg som leder ut på udden fram till det forna fiskeläget Billhamn. Stigarna viker sedan av från grusvägen, två av dessa går till småsjöarna Nord- och Sörklyxen och den tredje går en slinga längst ut på udden. Vandringstigarna går i natur som är tydligt påverkad av landhöjningen. Den tydliga växtsuccession och geologiska fenomen som klapperstensfält är exempel på det. Stranden är ständigt närvarande.

CAMPING

I naturreseptatets mittendel ligger Rullsands camping som är öppen under sommarsäsongen. Den innehåller 400 campingtomter uppdelade i områden som är omgärdade av skog. Campings affär med servering ligger bakom en sanddyn med sikt över havet. Du campar i en skog men äter

glass på en strand. Som tidigare nämnts ägs anläggningen av Älvkarlebykommun och Upplandsstiftelsen men drivs till största delen av Skutskärs Sportklubb. (Rullsand camping och stugby, u.å) Upplandsstiftelsen har som uppdrag att främja naturvård och friluftsliv inom länet. De gör de genom att driva en mängd projekt, äga och/eller förvalta naturområden. Naturskola och Biotopia är exempel på verksamheter som Upplandsstiftelsen medverkar i (Upplandsstiftelsen, u.å.).

För Rullsandscamping har Upplandsstiftelsen planer på att utveckla den mot en ekologisk profil. De har sökt bygglov för tio nya stugor. Stugorna kommer vara målade med järnvitriol och ha sedumtak som tar hand om dagvattnet. För området vill de implementera resursbevarande teknik som biologisk vattenrening och uppvärmning genom solpaneler. Entréområdet vill de utveckla logistiskt och miljömässigt. Receptionbyggnaden ser de vara kvar men entréns förrådsbyggnad planeras att rivras. Entréområdets grönytor vill de utöka och utveckla bland annat med bänkar och kulturväxtplanteringar så att trevliga uppehållsytor för gäster och besökare skapas. Det ska finnas informationsskyltar om naturreseptatet och dess naturvärden och för kommunikation. Utöver informationsplatsen vid entréområdet vill de ha information vid serveringen och vid respektive delområde av campingen (Bygglovshandling Rullsand havsbad och camping 2009, Lundqvist, J. telefonsamtal 2009).

STRAND

Kreativ övning av strandens stenar

Den breda sandstranden vid Brämsand.

Grillplatser finns att nyttja längs stranden.

NATURSTIGAR

Stigvisare enligt mallen för Uppsala läns naturreservat.

Den igenväxta sjön Sör-Klyxen.

Klapperstensfältet ute på Billudden.

CAMPING

Husvagnar på Rullsandscamping.

Den nybyggda serveringsbyggnaden som ligger fint bakom strandens sanddynor.

Campingen på hösten med spår från sommaren

Inventering och Analys

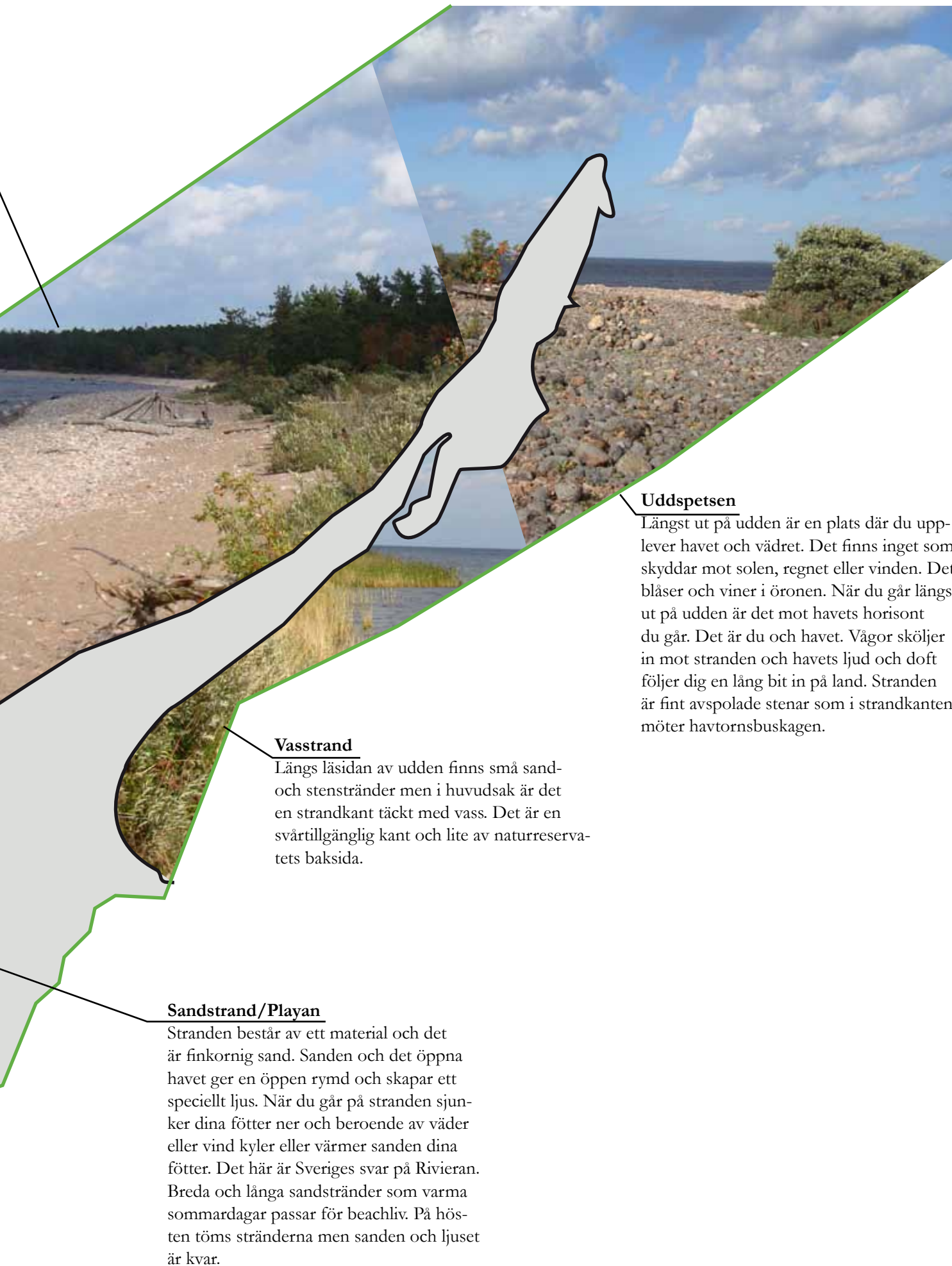
Karaktär - strandlinjen

Billudden är ett naturreservat som innehåller många olika naturtyper med skilda karaktärer. Stranden varierar från att vara vasspnydd älvmynningsstrand till att bli en bred sandstrand för att sedan smalna av till en stenstrand. Vegetationen går från havtornsfält ute på uddspetsen till gles tallhed vid älvmyningen. Däremellan finns tät barrskog med rikt örtskikt och ljus tallskog präglad av havet.

Stenstrand/Skattletarstrand

Du har skogen i ryggen, går genom ett buskage och kommer ut på den blåsiga stranden. Längs med stranden finns drivved, behandlade av havet till lent vackert formade träföremål. Titta ner på stenarna och ingen är den andra lik, bygg ett torn, hitta den vackraste stenen, lekar som kan pågå i timmar.

Uddspetsen

Längst ut på udden är en plats där du upplever havet och vädret. Det finns inget som skyddar mot solen, regnet eller vinden. Det blåser och viner i öronen. När du går längst ut på udden är det mot havets horisont du går. Det är du och havet. Vågor sköljer in mot stranden och havets ljud och doft följer dig en lång bit in på land. Strandens fint avspolade stenar som i strandkanten möter havtornbuskagen.

Vasstrand

Längs läsidan av udden finns små sand- och stenstränder men i huvudsak är det en strandkant täckt med vass. Det är en svårtillgänglig kant och lite av naturreservatets baksida.

Sandstrand/Playan

Stranden består av ett material och det är finkornig sand. Sanden och det öppna havet ger en öppen rymd och skapar ett speciellt ljus. När du går på stranden sjunker dina fötter ner och beroende av väder eller vind kyles eller värms dina fötter. Det här är Sveriges svar på Rivieran. Breda och långa sandstränder som varma sommardagar passar för beachliv. På hösten töms stränderna men sanden och ljuset är kvar.

Karaktär - mark och vegetation

Trollskog

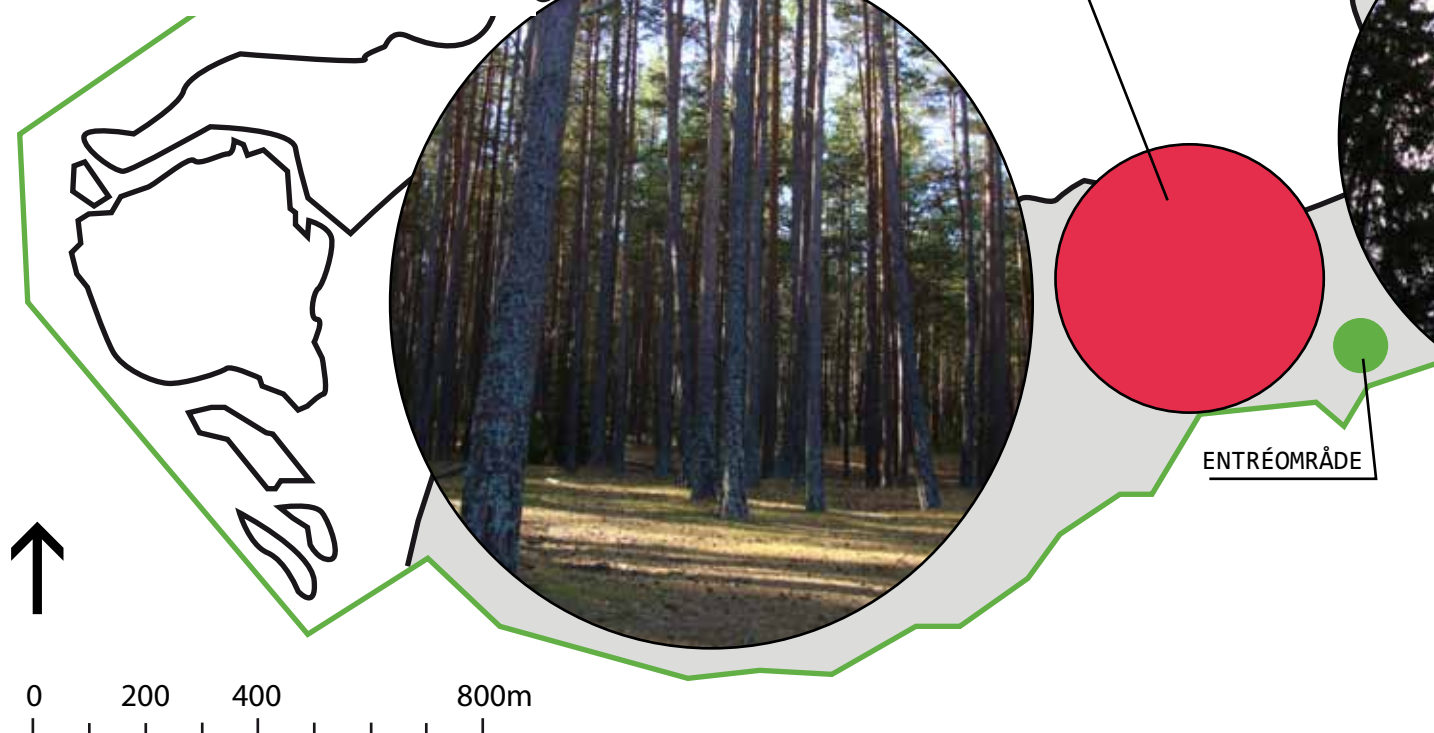
Mitt i skogen finns en sjö, Nord-Klyxen, bildad av material som transporterats längs åsen, blivit till landtungor och tillslut snörts av till en sjö (folder Billudden med Rullsand). Där vilar en trolsk stämning. Stora knotiga lövträd täckta med mossa hänger sina grenar likt fingrar ner i sjön.

Camping

Campingen ligger i lövtäta områden, i vacker tallhed och med stranden alldeles in på knuten. En höstdag, när campingen stängt för säsongen, är atmosfären likt en övergiven folkpark. Minnen av sommaren och människorna finns i luften, en planterad tagetes står övergiven och väntar på vintern, gungor hänger stilla på lekplatser och kiosken är igenbommad. Campingen är i början av en upprustning, det finns nya delar som påbyggnaden av serveringen, men på flera områden råder en bedagad känsla.

Pelarsal

Raka smala stammar står stramt bredvid varandra. Solens strålar silar ner och bildar mönster på den platta mossiga markytan. Det är växtfattigt, bara tallar, barr, kottar och mossa. Karaktären på skogen är öppen, ljus och tillgänglig tallhed. Du springer lätt och ser långt framför dig.

Havtornsfält

Billudden kallas den del längst ut på udden och som fått gett namn åt naturreservatet. Det är en unik plats med en speciell karaktär som kommer av att området har en kraftig landhöjning. Landhöjningen går att avläsa på geologin och den successiva kolonisationen av växter. Ett klappstensfält visar var strandlinjen en gång legat och det stora beståndet av havtorn visar att det är mark som nyligen rest sig ur havet. Havtornsfälten är den växt som tydligast karaktäriserar Billudden och sägs vara ett av Europas största havtornsbestånd.

Fiskeläger

Där udden smalnar av och vegetationen blir lägre dyker Billhamn upp. I kontrast mot den blåsiga stranden är Billhamn en lugn vik. Längs med strandkanten ligger gammal fiskebebyggelse. Karaktären på platsen är ett äldre fiskeläger men utan doften av fisk.

Havstallar

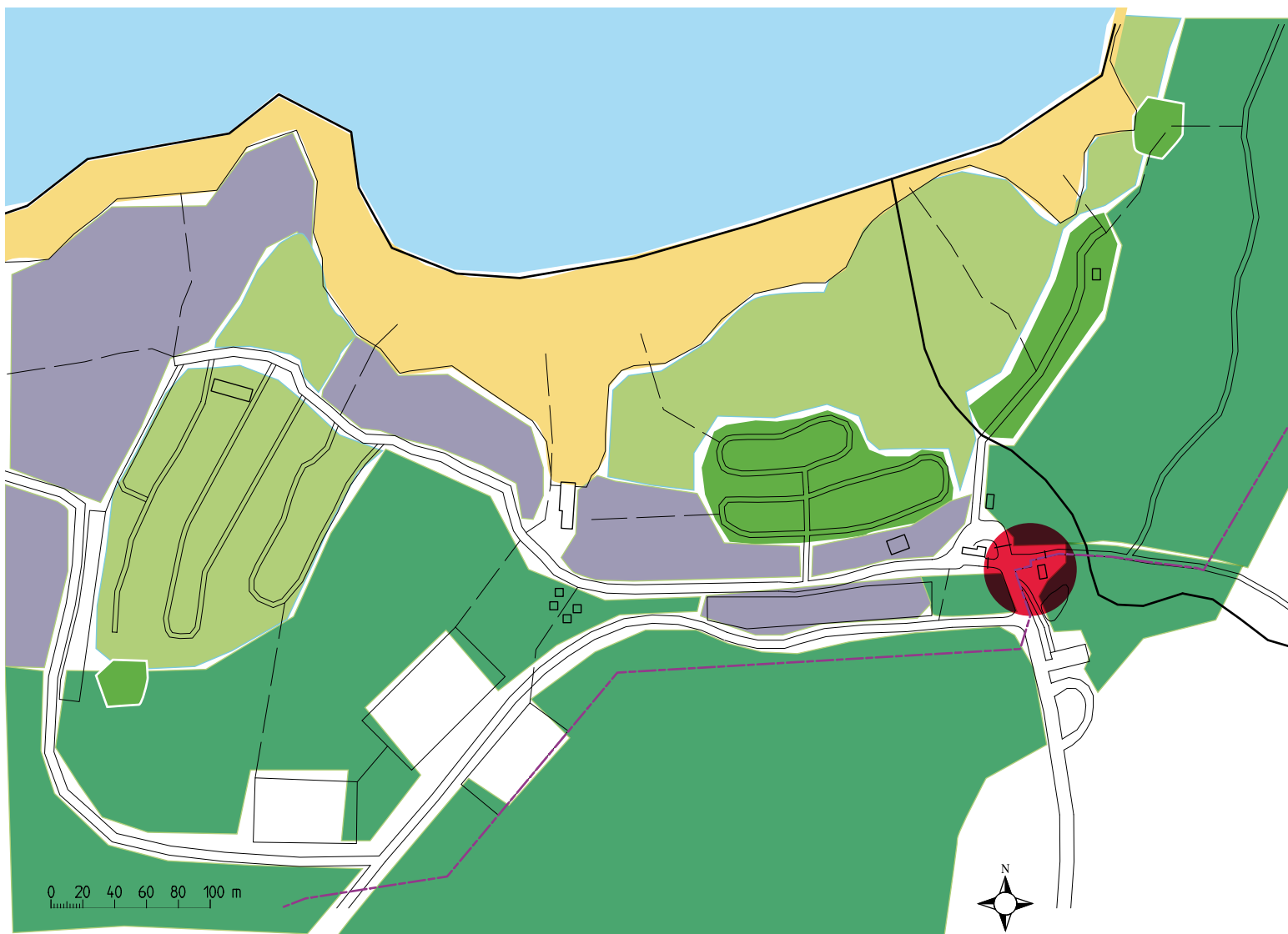
Tallarna är knotiga, märkta av vinden och havet. De bildar en ljus skog men med ett tätt buskskikt av en, berberis, skogstry, rosor och rönn. Vattnet är ständigt närvarande, du hör det och då och då skymtar du det mellan träden.

Granskog

Det är mörkt och träden sträcker sig långt upp i skyn. Stora trädskellett med rötter uppslitna ligger på marken. Skogen känns kompakt och du undrar vart havet är. Markskiktet är bitvis väldigt örtrikt, där kan du bland annat finna Orkideér, Hässlebrodd och Gullpudra.

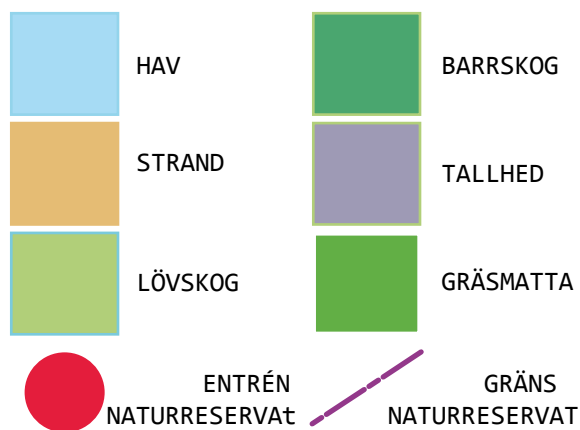
Grönstruktur

Vegetation

Det är tydliga gränser mellan vegetationsområdena. Där det är sandig jordmån har tallen en tydlig konkurrensfördel, men när det blir fuktigare tar granen över. På ena sidan av vägen genom campingen så dominerar tall, på andra sidan gran eller löv. Ett av campingens husvagnsområden, det av lite mer permanent karaktär, ligger i en gles lövskog. De övriga två har klippt gräsmatta. På de allra fuktigaste markerna närmast havet trivs lövvegetationen bäst. Stigen som leder ner till havet från receptionen går igenom denna fuktiga lövskog.

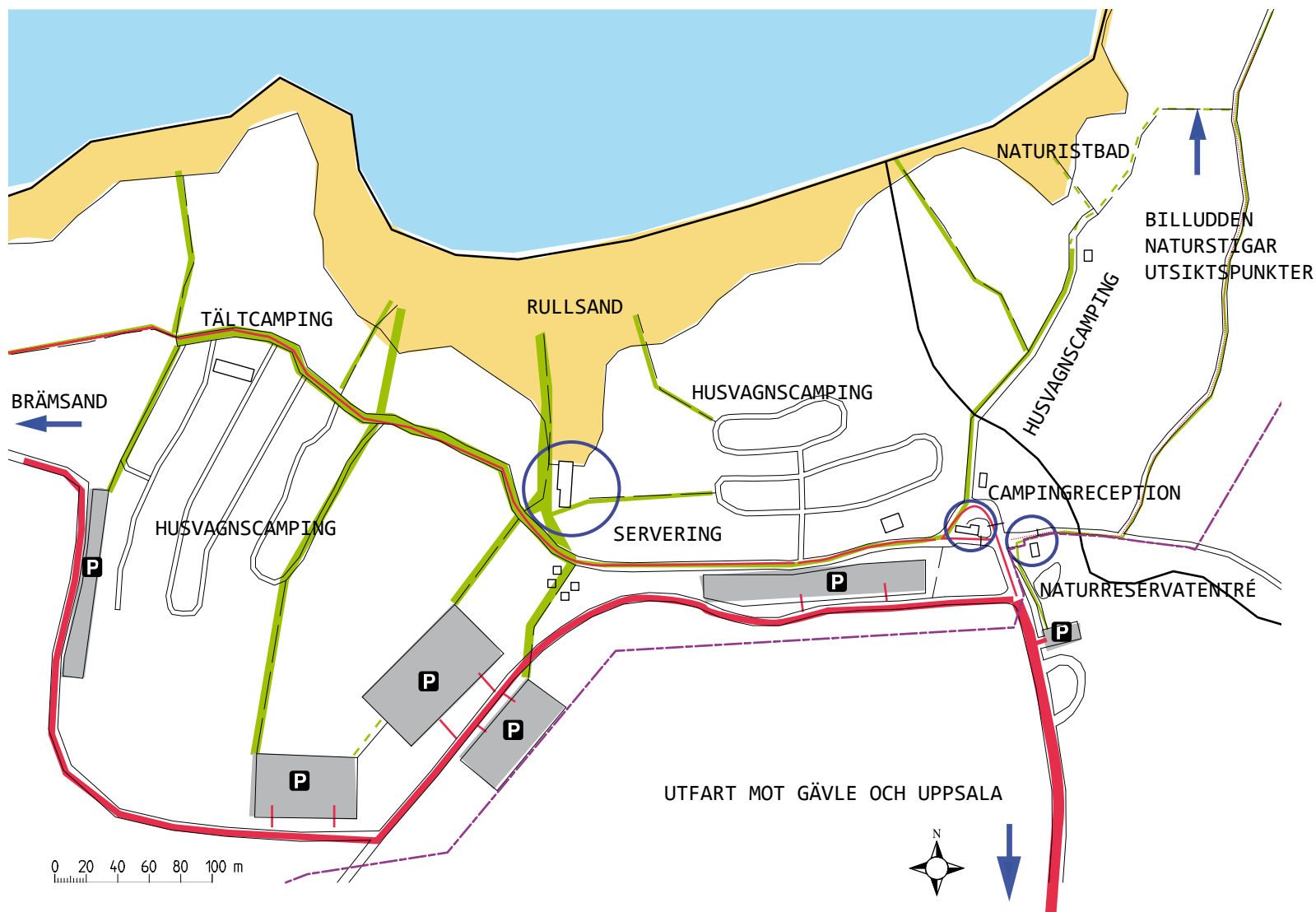
Vägen in till reservatet går igenom produktionsskog där hyggen och välvuxen barrskog avlöser varandra. Själva entreområdet ligger i högvuxen mörk barrskog.

Naturreservatsgränsen

Det är värt att notera att dagens entreområde ligger utanför naturreservatsgränsen. Entreéns markområde tillhör fastighet Sägerbo2:4 och ägs av Älvkarlebykommun (Skötselplan Billuddens naturreservat, 1979).

Rörelse och målpunkter

Biltrafik

En solig dag kan badplatsens ca 1000 parkeringsplatser fyllas. Dessa 1000 parkeringsplatserna ligger uppdelade på olika parkeringsområden längs med vägen ut till Brämsand. Infarten till den vägen ligger före naturreservatets entré och är en solig dag starkt trafikerad med köbildningar de tider de flesta kommer och åker.

Campinggäster fortsätter fram till bommarna och receptionen. Det finns cirka 400 husvagnsplatser och 10 stugor (www.rullsand.se). De flesta gäster stannar 2-3 dagar enligt besöksenkät utförd 2008, men ungefär hälften av husvagnsplatserna är till för besökare som stannar en hel säsong. Trafiken på receptionsområdet är lugn, enstaka fordon kör in och ut.

Biltrafik är tillåten ut på udden endast för sommargäster på Billhamn, det gamla fiskeläget. En vägbohm hindrar obehörig trafik.

Campingen stänger i september och öppnar i juni. Men området besöks året runt för sin vackra strand och natur.

- BILTRAFIK
- GÅENDESTRÅK
- MÅLPUNKT
- PARKERING

Gående

Naturstigarna har sin början vid naturreservatets entré. Gående rör sig från naturreservatets parkering till entrén och sen vidare ut på udden. Från badplatsernas parkering går gångstråk ner till stranden. De större stråket passerar serveringsbyggnaden, som kan ses som en centralpunkt av området. Målpunkten för de flesta är den vidsträckta stranden där också flest människor rör sig.

Besökare av Rullsandscamping

År 2008 gjordes det en enkätundersökning av Ulrika Swensson Vesterlund från Linköpings universitet. I den fick campinggäster och daggäster svara på frågor om området Rullsand. Antalet campinggäster som svarade var 357, vilka delades in i gäster (327 st) och stuggäster (30 st). Antalet daggäster var 101 st. Både dag- och campinggästerna nämnde att den största anledning till att de besökte området var närheten till hav och strand.

I enkäten fick enbart campinggästerna svara på frågan om de besökt naturreservatet och/eller naturrummet. Av campingens gäster hade 62,8% inte besökt naturreservatet och 72,2% inte besökt naturrummet. Av stuggäster hade 73,3% inte besökt naturreservatet, samma siffra gällde för naturrummet. (Enkätundersökning Rullsand 2008) Med naturrummet menas naturstugan i anknytning till entréområdet. Den innehåller en utställning om bland annat åsens uppbyggnad.

Campingen ligger inom gränsen för naturreservatet, så i själva verket har alla de tillfrågade besökt naturreservatet. Så min tolkning av svaret är att 62,8 % inte vet att de är i ett naturreservat. Det är en viktig uppgift som styrker uppfattningen att det är otydligt att området är ett naturreservat. Den andra uppgiften av intresse är att de allra flesta besöker området med anledningen av närheten till hav och strand.

Information

Områdets information kan delas upp i orienterande, naturvägledande och informerande information. Till orienterande information hör kartor och vägskyltar. Naturvägledande information är fakta om områdets natur, dess geologi, flora och fauna med mera. Informerande information handlar om restriktioner och upplysningar. När jag bara skriver information menar jag samtliga informationstyper.

ORIENTERANDE INFORMATION

Den första orienterande informationen om området är den välkomstkylt till Rullsand med karta över området. Den finns uppställd längs vägen innan de flesta bilar svänger av till badplatsparkeringarna. Avsändarna till den skylten är Älvkarlebykommun, Skutskärs sportklubb och Upplandsstiftelsen. Länsstyrelsen finns inte med, däremot finns det information om Billuddens naturstuga och att området är ett naturreservat. Som biltrafikant fångar du upp att du kommer till Rullsand och att här verkar Älvkarlebykommun, Skutskärs sportklubb och Upplandsstiftelsen. Skyltens karta syns om du stannar på parkeringsfickan som finns i anslutning. Det behövs ett beslut på vad området i första hand

ska kallas, är det som idag Rullsand eller är det Billudden som i fortsättningen ska gälla.

Vid entréområdet och på vägen dit finns ett stort antal vägskyltar. Skyltningen är inriktad på att hänvisa biltrafiken rätt och vilka trafikregler som gäller. De hjälper till att skapa en rörig känsla på platsen tillsammans med platsens alla vägbommar och receptionens flaggor och betongbumlingar.

NATURVÄGLEDANDE INFORMATION

I naturstugan på platsen finns en utställning om bland annat landhöjningen och åsen. Vid stugans ingång kan du plocka på dig foldrar om de naturstigar som finns ute på Billudden. Vid naturreservatsentrén finns även en kryp och kläng bana som innehåller hinder med en del naturklurigheter. Det är en form av naturvägledning där gestaltningen får stort utrymme.

INFORMERANDE INFORMATION

Det är för otydligt att det är ett naturreservat du kommer till. De flesta som kommer till området svänger in till badplatsernas parkeringar och läser inte texten på kartan och ser aldrig informationen vid naturstugan.

ÖVRIG INFORMATION

Vid campingens servering finns ingen tydlig information om naturreservatet. Här finns stor potential för att ha information som når ut till folk. Det är områdets samlingspunkt, folk handlar glass, sitter och fikar och har tid att ta in information.

LAYOUT

Campingen har en egen layout på sin skyltning, bullig vit text på brun bakgrund. Här behövs det ett beslut hur enhetligt skyltningen inom naturreservatet ska vara. Är det naturreservatens layout på skyltarna som ska gälla eller ska campingen vara en tydlig egen enhet så att det är bra med skillnad i skyltningen.

Välkomstskylt för området.

Campingens layout på skyltarna.

Vid serveringsbyggnaden finns det sommartid många som vill läsa om vad som finns att se och uppleva på området.

Den svårlästa entréskylten till naturreservatet.

Det finns tre olika vägskyltar som visar in till parkeringen med infart till vänster.

Identitet

Begreppet identitet

Begreppet identitet används inom ett stort spann. Både människor som individer och som grupp har en identitet liksom platser och byggnader kan ha en identitet. Jag har i mitt examensarbete koncentrerat mig på platsers identitet samt Naturvårdsverkets och Länsstyrelsen i Uppsala läns identitetsarbete.

Christian Norberg-Schulz är en norsk arkitekt som i den arkitekturteoretiska boken *Genius loci* diskuterar kring platsens själ, identitet och arkitektur. Han menar att en plats har en själ och att denna själ bestäms av vad som tolkas in i platsens betydelse. Han menar vidare att en plats identitet bestäms av dess läge, hur platsens rumslighet ser ut och vad omgivningen har för karaktärsgivande utformning. Jag tolkar det som att en plats identitet byggs upp av strukturer som är rumsliga och karaktärsbildande, dessa strukturer medverkar i sin tur till att skapa platsens själ. En del i arkitekturens uppgift är att konkretisera platsens själ. De tänkta meningarna för en plats får genom arkitektur en fysisk mening (Norberg-Schulz, 1980).

Begreppet identitet, när det handlar om platser, är för mig hur jag uppfattar en plats, vad det är jag minns när jag lämnat den, vad som utmärker en plats och vilka tankar och känslor den ger. Lite förenklat kan identitet för mig beskrivas som det jag förknippar en plats med.

Identitet: Billudden och Rullsand området

När det handlar om Billudden och Rullsand området är det havet, stränderna och åsen jag tänker på när jag hör namnet. Havet står för frihet och rymd, stranden är där du upplever havet. Åsen är sorterat markmateriel där sanden ligger för sig och stenarna för sig. En lämning från istiden. Det är ett speciellt ljus som kommer av havets öppenhet och strandens färg. Havet, stranden och åsen påverkar varandra och fungerar i samklang. Åsen höjer sig ur havet, strandlinjen flyttas, vågorna sköljer över land och stranden förändras. Strandlinjen böjer och svänger sig, blir till en avlång udde ute i ett blått hav. Sedan finns den glesa tallheden, havtornsnåren och den mörka barrskogen. Naturen skiftar och byter skepnad, men länken är havet, stranden och åsen.

Stranden, havet och åsen ute på Billudden.

Identitet: Naturreservat

Ett naturreservat förknippas jag med vacker och unik natur. Det är något inom detta område som är värt att bevara. Naturreservat innebär ett skydd vilket även medför restriktioner. Vad gäller Billuddens naturreservat så är det till exempel förbjudet att plocka, blommor, gräs, lavar eller svamp. Vilka restriktioner som gäller beror av vad som är syftet med bildandet av naturreservatet. Vissa naturreservat vill man locka besökare till andra har till och med besöksförbud. Ett naturreservat har oftast ett entréområde som välkomnar till platsen och ger möjlighet att läsa in sig på området. Det kan vara fakta om reservatets ekologi, geologi, flora, fauna, friluftsliv och kultur. Ett typiskt entréområde består av en skylt, en parkeringsyta och utrymme för fika. Ibland finns även toalettfaciliteter och i sällsynta fall större anläggningar som ett naturum.

Snöstjärnan är en väl inarbetad symbol för skyddad natur. Färgerna blått och vitt ingår i symbolen men känns även utan snöstjärnan som en färgkombination man förknippas med skyddad natur och då främst ett naturreservat. I länsstyrelsernas och kommunernas grafiska material om sina naturreservat används symbolen och färgerna konsekvent, vilket är viktigt för att få en gemensam identitet och samhörighet naturreservaten emellan.

Länsstyrelsens identitetsarbete

Identiteten för sina naturreservat är något som Länsstyrelsen i Uppsala län jobbar med. En frågeställning inom det arbetet är hur de syns, var de syns och vad det är som gör att man känner igen ett naturreservat? Syftet är att folk ska förstå när de är i ett naturreservat och veta vad det betyder. Vetskapen att området är speciellt ska ge en kvalitet åt besöket.

Länsstyrelsen har redan kommit en bit i sitt identitetsarbete. I fält bär de kläder med länsstyrelsens namn tydligt skrivet på ryggen. Detsamma gäller för kepsar. De har tagit fram mallar för stigvisare, stigmarkering, gränsmarkeringar och toaletter som ska gälla för samtliga av de naturreservat de förvaltar. Alla foldrar om naturreservaten följer standarden som finns beskriven i Naturvårdsverkets vägledning Att skylta i skyddad natur.

För sina entréområden önskar Länsstyrelsen att det ska synas att man inträder ett naturreservat och att Länsstyrelsen är förvaltaren. Entréområdena och dess information ska signalera vad som händer just på den unika platsen men samtidigt ha en utformning som går att applicera på övriga av Uppsala läns naturreservat. Alla naturreservat ser olika ut och har olika syften men utformningen av hur informationen ska visas behöver en inriktning, ett gemensamt språk.

Entréområdenas funktion ska vara att visa information och leda in i naturreservatet.

I arbetet med att nå ut till allmänheten och informera och sina naturreservat har Länsstyrelsen i Uppsala län producerat en broschyr där de presenterar sina mest sevärda naturreservat, uppdaterat sina webbsidor, anordnat utställning på Biotopia, rustat upp i sina reservat och producerat reklamfilm. Broschyren har skickats ut till samtliga Uppsala läns hushåll. Det verkar ha varit en lyckad satsning för jag har fått flera kommentarer om den när jag beskrivit mitt examensjobb. Jag mötte även ett par som hade som mål att besöka alla broschyrens beskrivna naturreservat.

Länsstyrelsen har lagt ner stort jobb på att ha bra och informativa webbsidorna. Det är till dem de hänvisar till i bland annat reklamfilmen. Det pågår en utställning på Biotopia om Färnebofjärden som innehåller ett populärt dataspel för barn. Den utställningen kommer att byggas på under våren med en utställning om Uppsala läns statligt bildade naturreservat. Reklamfilmen ska locka till att besöka länets naturreservat och har visats i lokaltv och kommer att visas på biografier runt om i Uppsala län. Under år 2009 som var Naturens år har stora satsningar lagts på att visa upp naturen. I år kommer fokus ändra riktning från Visa till Vårda (samtal Länsstyrelsen i Uppsala län).

Entréområdet

Framför dig ligger en sandstrand likt Rivieran och till höger stiger Uppsalaåsen upp ur havet. Men det är naturreservatets hemligheter. Vid entrén är det skogen som omfamnar. Träden är höga och du känner dig liten på jorden. Det är en mörk plats.

Det finns en infart till naturreservatet. Fördelen med detta är att alla besökare måste passera en gemensam punkt vare sig de är på väg till stranden, campingen eller naturstigarna i reservatet. Vägen fram bildar en korridor som skär genom den höga skogen och tar slut vid campingreceptionen. Där möts du av tre vägbommar, två som styr campingens trafik och en som hindrar obehörig trafik att ta sig ut på udden. Till höger skimtar du naturreservatets entré.

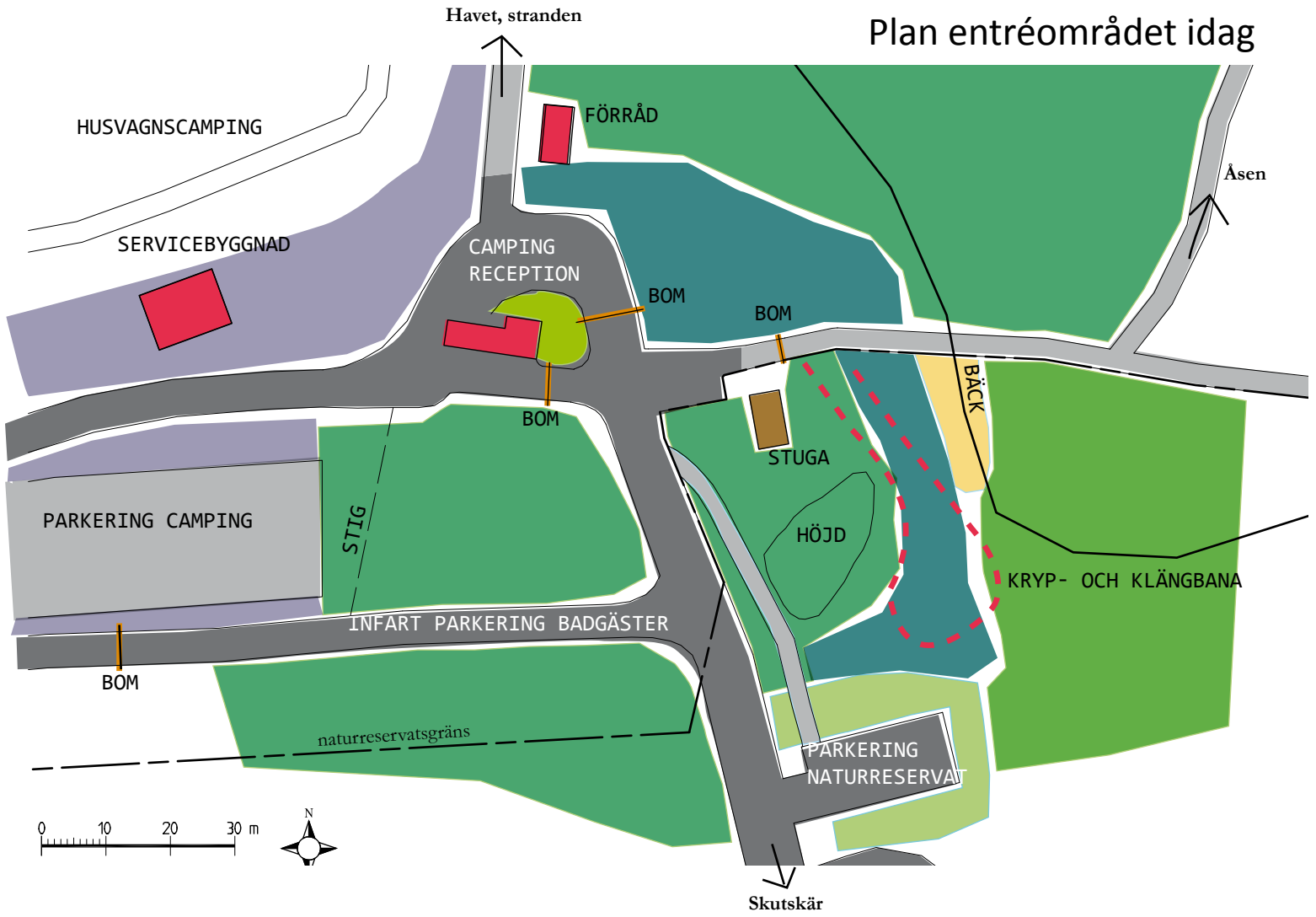
Entrén till naturreservatet består idag av en timrad stuga, ett fika bord, en stigvisare och en informationstavla. Stugan kallas både naturstuga och naturum. Det rätta är naturstuga, då stugan inte är godkänd att använda det av Naturvårdsverket registrerade varumärket naturum. Genom att dess entré är riktad bort från vägen känns den ovälkomnade och ifrånvänd. Skogen vid naturstugan innehåller stora barrträd av både gran och tall. Glesare skog närmast stugan mot vägen och tätare längre in. Några av de större träden är ståtliga karaktärsfulla tallar. I den tätare delen ligger en kryp och kläng stig. Den är lätt att missa, gömd bland träden och med sin startpunkt bakom stugan.

Vegetation och terräng

En liten höjd finns i området mellan parkering och naturstuga. Den har en tydlig riktning och påminner lite om en ås. Lägsta punkten är bäcken som ligger i fuktig mark bakom höjden. Den följer vägens riktning ett tag innan den svänger av in i skogen. På andra sidan bäcken är det en granskog av glesare och ljusare karaktär. Där har du god sikt till skillnad från i den tätare skog du just passerat.

Plan entréområdet idag

	TALL		TÄTT LÖVSLY
	TÄTT STRÅK AV BARRSKOG		FUKTIGARE MARK
	STORVUXEN BARRSKOG		GRUS
	GLES BARRSKOG		ASFALT

Bäcken som rinner genom skogen

Parkeringen omringad av ett tätt lövslå

Kryp och klängbanan går genom den täta delen av skogen.

Campingreceptionen

Campingreceptionen uppfattas som huvudentré för området. Det är en asfaltsyta med rött hus i mitten. Huset står till hälften i en gräsrundel och är till hälften omgärdad av en Ölandstokhäck. Utseendet känns igen från andra campingentréer. Intrycket är dock lite plottrigt och en del lösningar känns tillfälliga. Huset har tydligt blivit ombyggt i omgångar och gräsytan är belamrad av flaggstänger, betonggrisar och skyltar. I riktningen mot havet står en storvuxen grangrupp som ett mörkt utropstecken. En förrådsbyggnad som sett sina bästa dagar står bredvid. Den är dock planerad att rivas enligt den vision Upplands stiftelsen har för campingområdet.

Campingens vägbommar signalerar förbud. För att ta dig närmaste vägen till stranden från naturreservatsentrén måste du passera vägbommen i riktning rakt fram. Det samma gäller när du ska ta naturstigarna ut på Billudden. Naturstigarna börjar med en vägbom som du måste runda.

Gräsyta full med saker och bommar som signalerar förbud

Entrén kantas av storvuxen skog. I siktlinjen rakt fram med riktning åt havet stoppar en stor grangrupp upp blicken.

Analys och Program

Det medföljande analys- och programverktyget till Riktlinjer för upprustning av Sveriges nationalparksentréer är Checklistan för analys av befintliga förhållanden och programskrivning (se sid. 19) Billuddens naturreservat är som namnet antyder inte en nationalpark, men jag tyckte ändå att checklistan var relevant att använda. Den hjälpte mig att ställa de rätta frågorna och strukturera upp min analys av entréområdet. Jag upplevde det svårt att bara se till entréområdet så på flera ställen har jag sett till hela naturreservatet. Analysen gäller den befintliga situationen och programmet beskriver mina utgångspunkter för den efterföljande gestaltningen. Här nedan följer en sammanfattning

1. Nationalparkernas gemensamma identitet

Under denna rubrik säger riktlinjerna att nationalparksentrén ska utformas med högsta kvalitet och präglas av långsiktiga lösningar. Nationalparksidentiteten ska vara tydlig för alla besökare.

Analys:

Vad gäller dessa riktlinjer så kommer två av entréplatsen för Billuddens naturreservats främsta problem in. Det första är det röriga och slitna uttryck dagens entrésituation ger. Hela entréområdet, inklusive campingreceptionen, känns tillkommet av tillfällighet. Asfalt har fått bilda ytor som känns ungefärligt placerade och receptionsbyggnadens påbyggnad stämmer inte överens med markbeläggningen. Det finns kvar en asfaltsgång som förr ledde till en ingång men idag leder in i en vägg. Entrén präglas av kortsiktiga lösningar som blivit permanenta.

Det andra problemet är att det är otydligt att området är ett naturreservat. Entréområdet uppfattas främst vara en entré till campingen.

Program:

Naturreservatsentrén och campingreceptionen är entréområdet. De måste tillsammans bilda en helhet men samtidigt urskilja sig gentemot varandra. Det behövs ett helhetsgrepp på entrén, liksom för hela området. När en helhetsplan finns kan sedan upprustning och byggnationer utföras i etapper. Det röriga intryck området ger kan avhjälpas genom en upprensning av onödiga vägs skyltar och av flaggstänger och betonggrisar som står alltför tätt.

Symbolen för skyddad natur, den vita snöstjärnan, är det som tydligast indikerar att man befinner sig i ett naturreservat. Den bör lyftas fram ännu tydligare och mer för att tydliggöra att du är inom ett område med skyddad natur. Entréområdet ska förmedla att området är ett naturreservat och det ska märkas när du träder in i reservatet. Även i övriga delar av naturreservatet ska det framgå att du är i just ett naturreservat.

2. Den enskilda nationalparkens karaktär

Riktlinjerna uttrycker att den enskilda nationalparkens särdrag och karaktär ska prägla entréplatsens utformning. På entréplatsen bör besökaren kunna få klart för sig syftet med nationalparken.

Analys:

Den mest framträdande karaktären för naturreservatet är den havet och stranden ger. Det är en ljus miljö som andas frihet och rymd. Naturreservatet är intressant ur geologiskt och botaniskt perspektiv på grund av landhöjningen, vägerosion och successiv kolonisation av växter. Entréplatsen ligger idag i storvuxen skog där närheten till stränder och ås inte märks.

Asfaltsgången som leder rakt in i en vägg.

Program:

Entréområdet ska fungera som nod och tydligt visa vägen till besökarnas olika målpunkter. Havet, stranden och naturstigarna ute på Billudden är målpunkter med upplevelser som är viktiga att förmedla. Vägen till stranden bör tydliggöras vid entréområdet. En visuell känsla av havets riktning bör skapas.

Entréen till naturreservatet ligger dold bland platsens stora träd.

3. Läget i landskapet

Riktlinjerna handlar om placeringen av entrén och vägen dit. Det bör antingen vid entrén eller på vägen dit gå att uppleva något av nationalparkens typiska karaktär. Allmänna kommunikationer tas även upp i en av rubrikens riktlinjer.

Analys:

Varken på vägen dit eller vid entréområdet går naturreservatets typiska karaktär att uppleva. Vägen till naturreservatet går genom blandad barrskog och entréplatsen ligger i högvuxen barrskog.

Det finns idag en bilväg in till naturreservatet. Utifrån den går sedan en avtagsväg till områdets 1000 parkeringsplatser, till vilken de flesta bilar svänger av.

Kollektivtrafik stannar vid hållplats Rullsand. Det är sedan en gångväg på 600 m för att ta sig till entréområdet.

Program

Det är inte aktuellt att flytta entrén för att den skulle hamna i mer typisk karaktär för naturreservatet. Läget idag är en så pass naturlig entré. Vägen tar slut där och platsen ligger centralt för området. Speciellt under vinter, vår och höst då campingen är stängd och parkeringarna till stränderna är tomma. Däremot bör entréplatsen förändras så förståelsen för vad som finns att uppleva förbättras.

De allmänna kommunikationerna påverkar inte entréplatsens placering.

4. Organisation av entréplatsen

Entréplatsen ska förmedla ett positivt första intryck av nationalparken och ska präglas av tydlighet och orienterbarhet. Besökarens väg till naturen ska regisseras på ett genomtänkt sätt. Tillgänglighet för alla ska gälla vid huvudentrén och dess närområde.

Analys:

Idag präglas första intrycket av skogens mäktighet, den breda asfaltvägen och vägbommarna som signalerar förbud. Visuellt sätt upplevs entrén till området som en korridor av skog. Blicken leds rakt fram i riktning mot havet men stoppas upp av en hög grangrupp. Det är svårt att på entréplatsen få en orientering över området.

På entréområdet finns tre vägbommar. Två som styr campingens trafik och en som hindrar obehörig trafik att ta sig ut på Billudden. Entréområdet har känslan av att vara ett vägkors där det är svårt att förstå hur du som gående ska röra dig. Vägbommarna skapar en osäkerhet över tillåtelsen att passera. Naturstigarna har dock en tydlig stighänvisning som är bra placerad, men även naturstigarna stoppas upp av en vägbom.

Det finns en parkeringsplats i anslutning till naturreservatsentrén. I övrigt är entrén idag avskuren från övriga delar av området med campingreceptionen som barriär. Barriärefekten uppkommer på grund av att receptionen bildar ett tydligt stopp både för stråket genom campingen och för det stråk som skulle kunna vara mellan entréområdet och stranden.

Naturresevatets grillplatser ligger en bra bit ut på udden, cirka 1,5 km bort. Det är en lång väg för rörelsehindrade och små barn att ta sig. Grusvägen ut på Billudden är bra ur tillgänglighetssynpunkt. Den är bred och av bra underlag. Vägbojmen motverkar dock tillgängligheten då den är krånglig att ta sig runt med barnvagn och rullstol.

Program:

Vägbojmen bör flyttas så att vägen mot stranden känns öppen. Om vägbojmar är nödvändiga ska en tydlig gångpassage finnas som alternativ runt.

Entréytans utformning har en viktig uppgift i att minska campingreceptionens barriäreffekt och tydliggöra hur man ska röra sig på området. För att minska korridor känslan på platsen och ge den en ljusare och öppnare karaktär bör det skapas platser och rum i den nu kompakta skogen.

Det bör finnas en stor tydlig karta med information om bland annat naturstigarnas dragning och eldplatsernas placering. Eventuellt bör det även finnas grillmöjligheter på entréområdet. Det är inte här naturresevatets stora behållning finns, men när småbarn är hungriga vill de ha mat NU. En promenad på 1,5 km till maten är för lång.

5. Arkitektur och gestaltning

Nationalparksentréerna ska präglas av en arkitektonisk utformning av hög klass och följa standarder som är gemensamt för alla nationalparksentréer. Övrig anläggning och byggnation ska anpassas till den enskilda nationalparkens specifika situation. Genom att skilja gestaltningen av det byggda från omgivande natur förtydligas naturens karaktär

Analys:

Naturresevatentréer har inte samma arkitektoniska målsättning och budget som nationalparker. Men för större och mer välbesökta entréer är det viktigt med en entré av hög kvalitet. En begränsande faktor är skötseln och underhållet som inte får ta för stora resurser.

Entréområdet har otydliga gränser mellan det anlagda och den omgivande naturen. Asfaltsytorna har alltför ospecifika gränser och fikabordet står vilset mitt i naturmarken. Stigen av grus mellan parkering och entrén håller på att växa igen. Naturen vid entrén klassas inte som extra skyddsvärd. Det ger en frihet i anläggningens utbredning.

Program:

Utformningen ska ha en stark form men med en liten inbyggd skötsel. Toaletter kräver kontinuerlig skötsel liksom anlagda planteringar. Därför bör skötselkrävande planteringsytor användas sparsamt. Toaletter vid entréer är en

uppskattad anläggning men underhållet måste finnas med i beräkning.

Kanten mellan natur och det anlagda ska vara tydlig. För Billudden är det främst aktuellt hur det projekterade markmaterialet möter den befintliga naturen.

6. Information

Informationen ska ha en genomtänkt placering och vara anpassad för olika ändamål och behov. Det handlar om att skyltningen ska följa besökarens rörelse och att platser och leder namnges. En samordning bör ske med den lokala turistnäringen vad gäller annan information om service och andra besöksmål i närområdet.

Skyltarnas placering spelar stor roll för hur väl dess information går fram. Här är det stoppskylten som syns bäst.

Analys:

De två befintliga skyltarna är exempel på en bra och en dålig placering. Den nuvarande informationsskylten har en dålig placering på grund av att den är lätt att missa. Du ser den först när du är nära den eftersom den möter de gående med sin gavel, vilket gör att den försvinner i bakgrunden. Stigvisaren står däremot bra. Den står med skogen i ryggen, riktad åt rätt håll så att man som gående ser den på långt håll.

Informationen på platsen är anpassad för att vara vägvisande och naturvägledande. Den vägvisande informationen finns som stigvisare och en liten karta på informationsskylten. En skylt som är sliten och med ett innehåll som bör ses över. Den befintliga naturvägledningen är främst koncentrerad till naturstugans utställning.

Leder och platser är redan i dag namngivna, exempelvis Vattenstigen och Klyxenstigen.

Det finns broschyrer och foldrar om närliggande besöksmål vid campingreceptionen. Den är dock bara öppen under sommarsäsongen. Från naturreservatsentrén syns inte det rum där informationen ligger i, dörren in ligger på ”fel” sida av huset.

Program:

Skyltningen på platsen ska placeras så att de hjälper till att skapa riktningar åt rätt håll. Skyltställen kommer vara ett att de få anlagda tilläggen som har en horisontell uppbyggnad. De kan fungera som väggar alternativt stopp att använda när man skapar rum.

En viktig del vad gäller skyltningens innehåll är att det finns en stor och tydlig karta över naturreservatet. Den ska vara tillräckligt stor så att den kan visas för en större grupp människor, vilket är bra om guidegrupper ska utgå från entréplatsen. Kartan har som uppgift att öka förståelsen för hur naturreservatet hänger ihop och vad som finns att se och göra där. Målpunkter som grillplatser och vandringsleder ska vara tydligt inritade. Dagens namn på platser och leder är bra och tillräckliga.

Information om närliggande besöksmål ska få en plats vid naturreservatsentrén.

Under sommarsäsongen bör det även vid campingserve- ringen finnas en plats för information. Detta för att det är

badsträndernas och campingens naturliga samlingsplats och får därmed ett stort besöksunderlag.

7. Övriga funktioner

Till övriga funktioner räknas parkering, sittplatser, sophan- tering, toalett och andra serviceinrättningar samt samord- ning med andra aktörer.

Analys:

Parkeringen vid entrén ligger idag omringad av skog och har en liten visuell påverkan. Innan parkeringen ligger en vändslinga för bussar. I hur stor utsträckning den används är oklart. Den ligger innan entréområdet men har stor visu- ell inverkan på infarten in mot entrén.

Idag finns ett bord med bänkar på entréområdet. Det finns inga sittplatser inomhus. En soptunna finns bakom natur- stugan men utan sorteringsmöjligheter.

En toalett innebär en inbyggd skötsel men är en uppskattad service. Det finns idag toaletter i anslutning till camping- en, men de är bara tillgängliga under sommarhalvåret.

I Naturreservatet finns det flera aktörer som verkar. De har olika roller och uppgifter vilka bland annat innebär att förvalta naturreservatet, äga marken, driva camping- en och informera om naturen. Skyltningens utformning vid infar-

Vändplanen för bussar och bakom skymtar infarten till naturreservatets parkering. Vändplanen har en stor inverkan på entrésituationen.

ten till naturreservatet och på entréområdet beror av vilken aktör som är avsändaren.

Program:

Parkeringen ska även i fortsättningen vara liten och ha en liten visuell påverkan. Om det finns alternativ för hur bussar kan vända på området borde vändslingan tas bort.

Sittplatserna på entréområdet ska öka i antal och fungera som väntplats och fikautrymme. Sophanteringen ska samlas till ett ställe samordnat med övrig utformning. För tillfället är det inte aktuellt med en toalett i anknytning till entréområdet utan det får räcka med campingens toalettutbud. Däremot bör det diskuteras om det finns möjlighet att hålla toaletterna öppna under hela året.

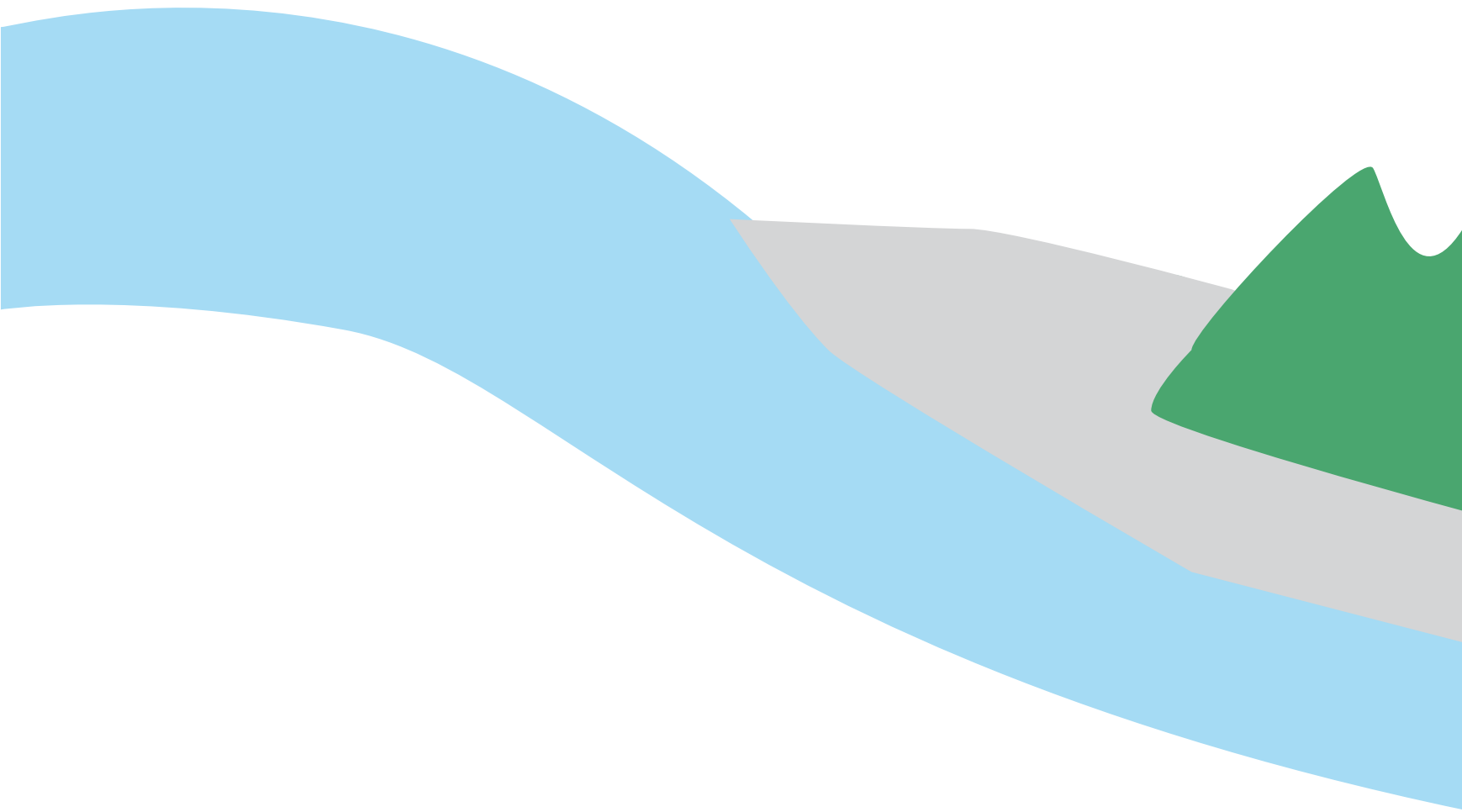
Det behövs en samordning mellan naturreservatets olika aktörer hur infarten och entréområdet ska utformas och skyltas. Det kan finnas en poäng i att campingens och länsstyrelsens skyltning av naturreservatet skiljer sig åt. Länsstyrelsens skyltning ska signalera en identitet av att tillhöra ett område av skyddad natur. Det behovet har inte campingens. Men det bör finnas en samhörighet mellan de båda skyltsystemen.

Övergripande problem

IDENTITETEN – Naturreservatets entré är en identitetslös plats. Den försvinner bland träden och campingentréns dominerande intryck. Det är en mörk plats med få saker att hänga upp minnet på. Naturreservatets typiska karaktär som skapas av havet, stranden och åsen känns inte vid entrén. Identiteten av att tillhöra ett naturreservat är låg.

KVALITÉN – Det pågår en upprustning av campingens och det finns planer för upprustning av entréområdet till naturreservatet. Det är nödvändiga åtgärder då dagens situation ger ett bedagat intryck. Området saknar ett helhetsgrepp och omsorg om detaljerna.

ORIENTERING OCH INFORMATION - Naturreservatet innehåller tre delar, stranden, campingens och naturstigarna ute på Billudden. Vid entrén är det svårt att förstå orienteringen på dessa och hur man rör sig mellan dem. Var går vandringsstigarna? Jag saknar en tydlig början på stigarna och en bättre karta över dem. Är det tillåtet att gå in på campingområdet? Bommarna signalerar – gå inte här! Var ligger stranden? Från entrén är det svårt att orientera havet, det finns inget tydligt stråk dit som nog är förväntat.

GESTALTNING

A stylized landscape illustration. The top part features jagged green hills in two shades of green. Below the hills is a grey ground area. At the bottom, a blue area represents water, with a curved line separating it from the ground. The word 'Förslag' is centered in the white space above the hills.

Förslag

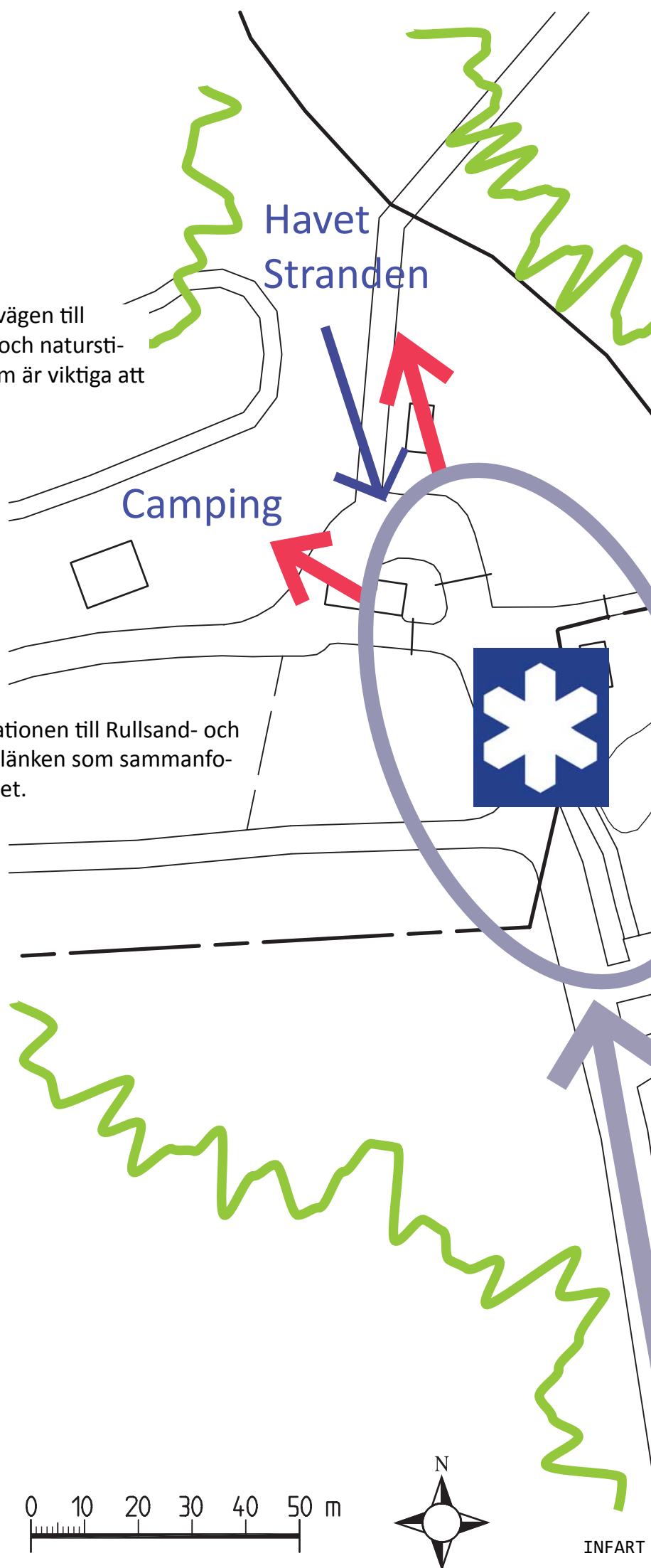
Programskiss

nod

Entréområdet ska fungera som nod och tydligt visa vägen till besökarnas olika målpunkter. Stranden, campingen och naturstigar ut på åsen är målpunkter med upplevelser som är viktiga att förmedla.

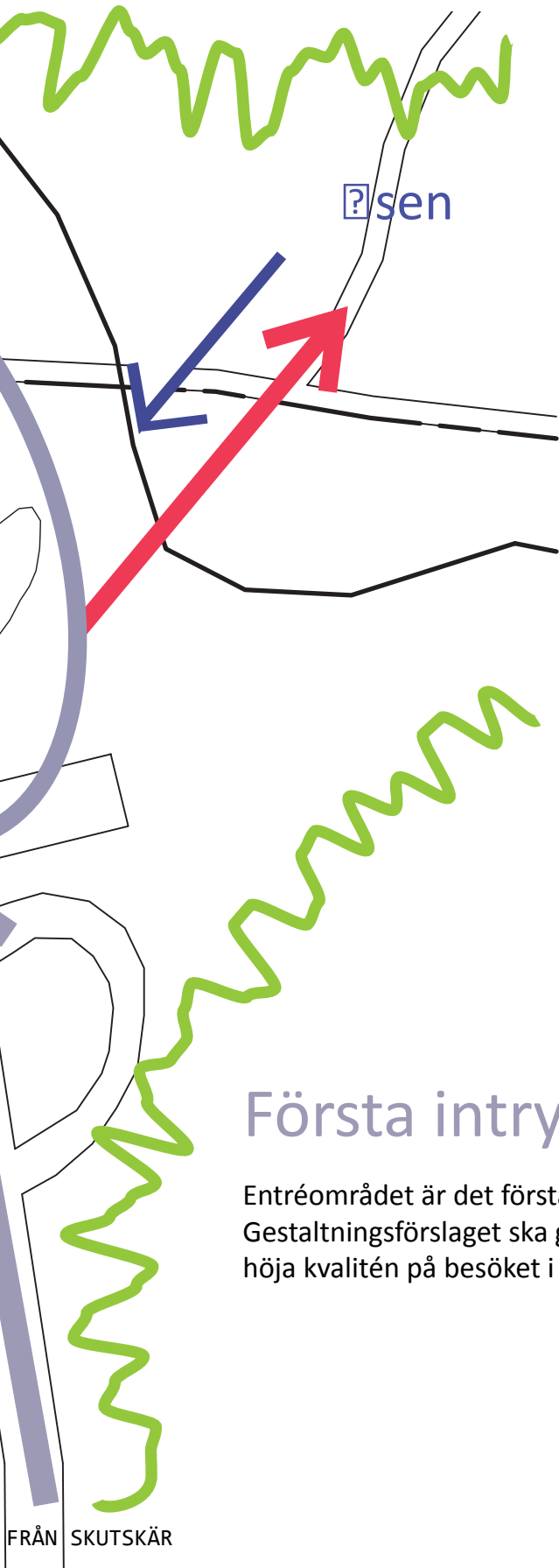
helhetsgrepp

Ett helhetsgrepp ska tas för hela entrésituationen till Rullsand- och Billuddenområdet. Entréområdet ska vara länken som sammanfogar naturreservatets olika delar till en helhet.

natur

Vid entréområdet ska naturreservatets upplevelsevärden och typiska karaktär framgå. Gestaltningen ska medverka till att lyfta fram och visa upp naturen.

identitet

Gestaltningförslaget ska ge entréområdet en identitet. Dels handlar det om att platsen ska kunna identifieras som ett naturreservat, dels att entréplatsen i sig själv ska ha en egen identitet.

Första intryck

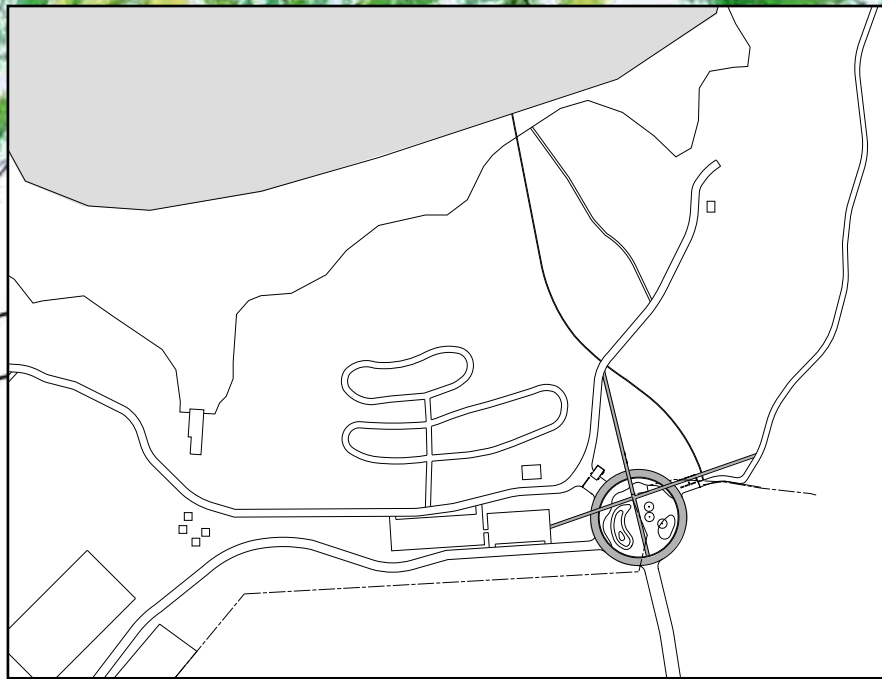
Entréområdet är det första mötet med Billuddens naturreservat. Gestaltningförslaget ska ge ett bra första intryck av platsen och höja kvalitén på besöket i naturreservatet.

Koncept

Uppsalaåsen stiger upp ur vattnet, varje år med nya millimeter. En ryggformation skapad av isälvarna under istiden. Bland de första att växa på den nya marken är havtorn. Den gråa busken med de orangea bären. En karaktärsbuske för Billuddens naturreservat. Sedan kommer enen och rönnen för att undan för undan utkonkurreras av tallen och granen. Den här processen har fått gett form åt entréområdet.

BJÖRK
MÅBÄRSHÄCK

BEF.
BJÖRK

BJÖRK

MOT **STRAND** OCH
CAMPINGOMRÅDE

GÅNGVÄG OCH SIKTLINJE

← B
GRÄSYTA MED
TRÄDDUNGAR AV
BJÖRK OCH RÖNN

SKYLTSTÄLL

TOALETTER
M.M

CAMPINGRECEPTION

GRÄSMATTA
MED RIKABORD

VÄGBOM

MOT CAMPINGSERVERING
OCH CAMPINGOMRÅDE

GÅNGVÄG OCH SIKTLINJE

NY BESÖKSPARKERING TILL
NATURRESERVATET

↑
A

+0

1+ 2+
HÖJDRYGG

+3

ÖPPEN
YTA

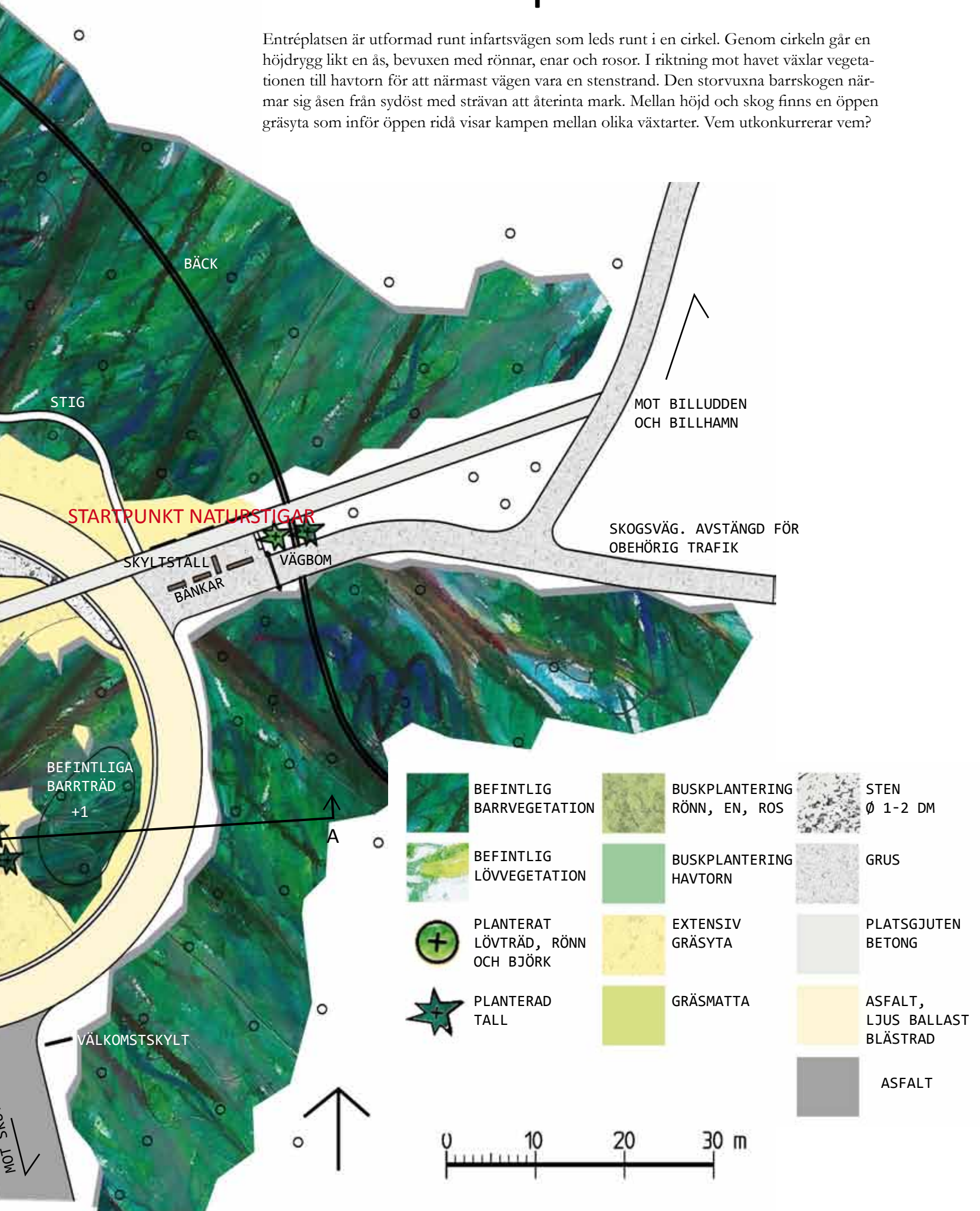
MOT **BADPLATSERNA**
BRÄMSAND OCH RULLSAND

CVITSKÄR

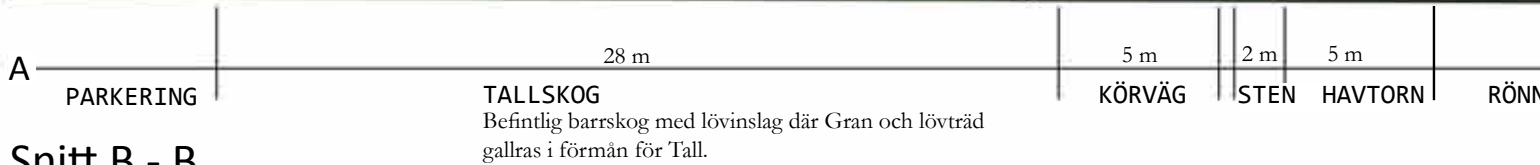
← B

Illustrationsplan

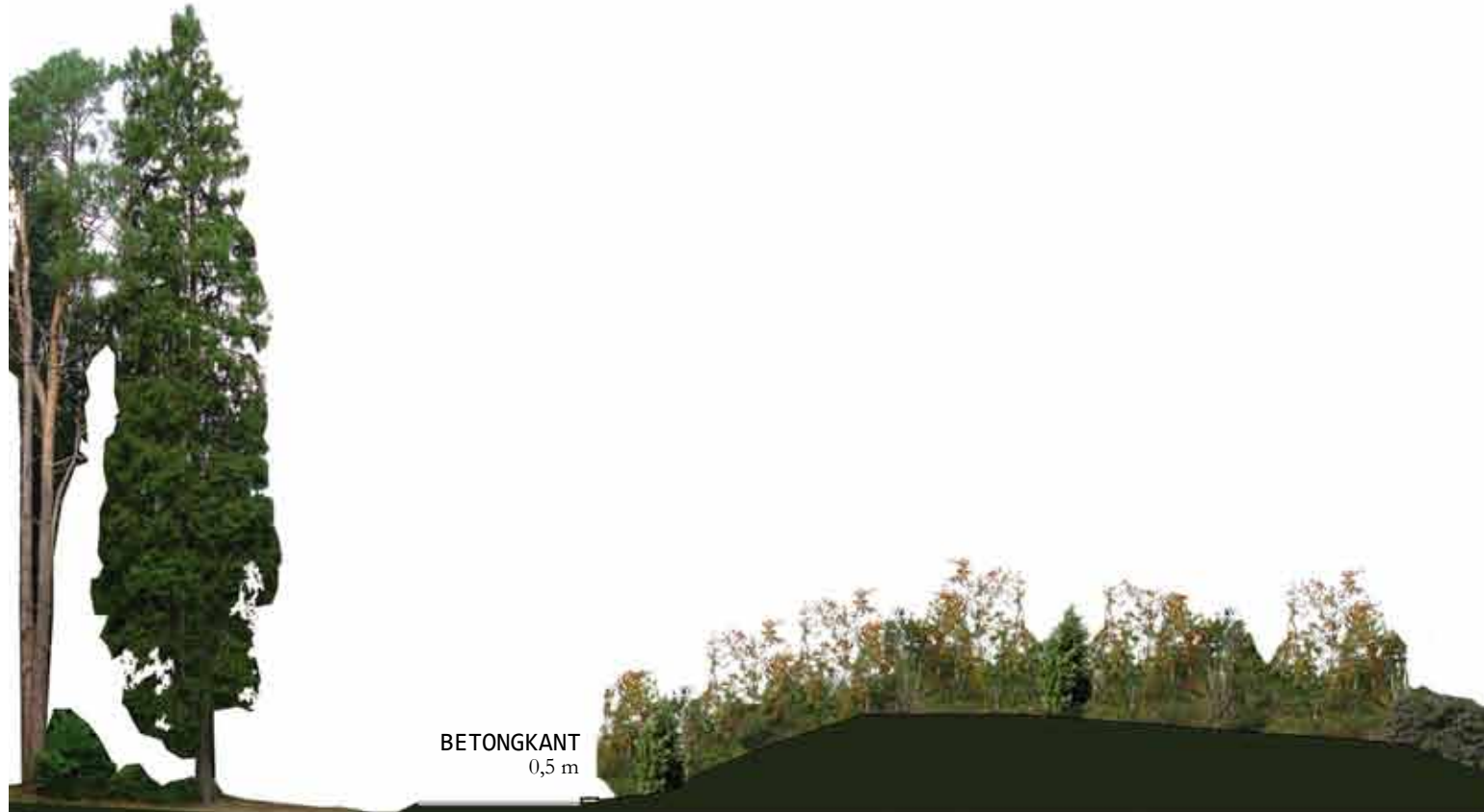
Entréplatsen är utformad runt infartsvägen som leds runt i en cirkel. Genom cirkeln går en höjdrygg likt en ås, bevuxen med rönnar, enar och rosor. I riktning mot havet växlar vegetationen till havtorn för att närmast vägen vara en stenstrand. Den storvuxna barrskogen närmar sig åsen från sydöst med strävan att återintä mark. Mellan höjd och skog finns en öppen gräsyta som inför öppen ridå visar kampen mellan olika växtarter. Vem utkonkurrerar vem?

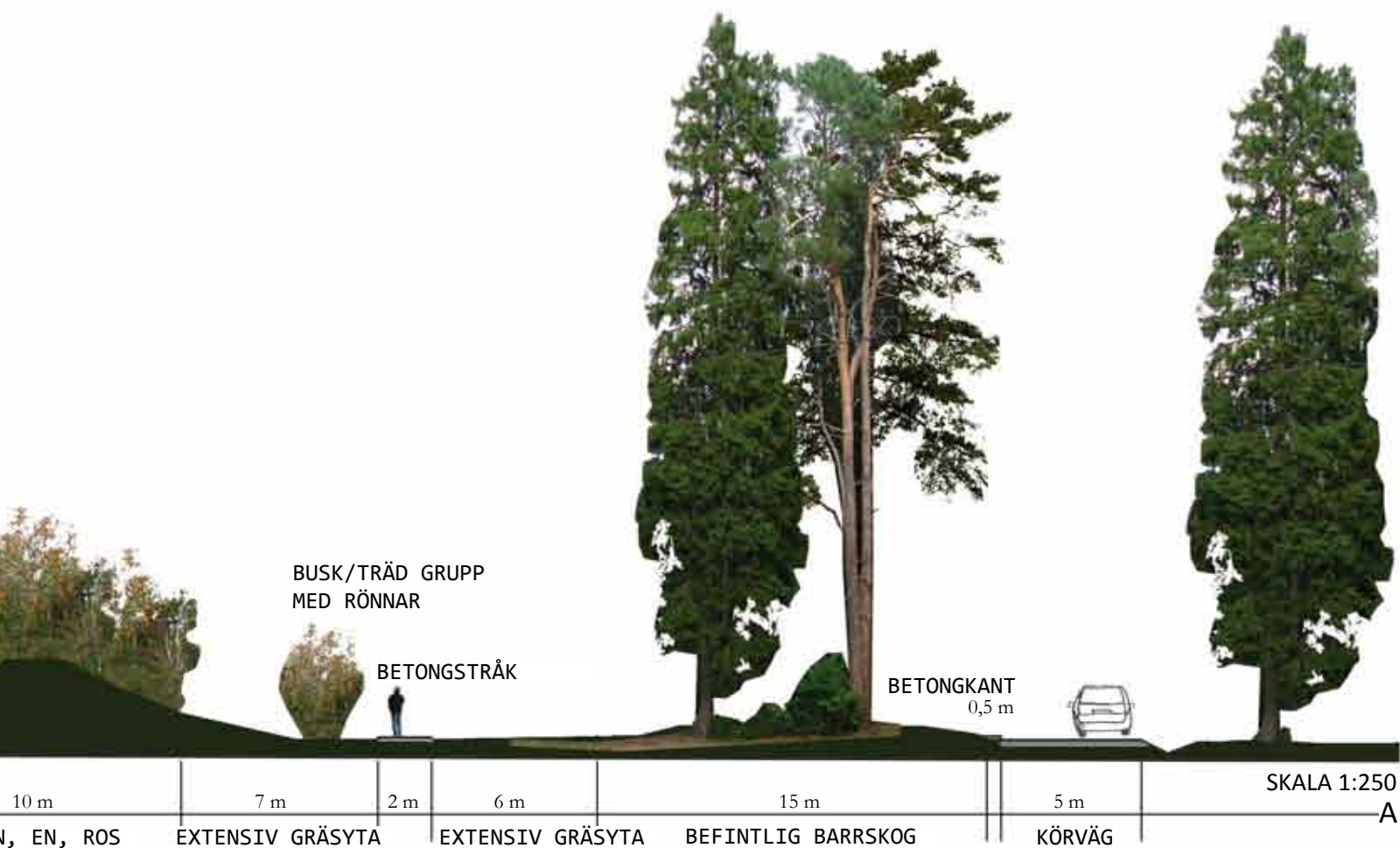
Snitt A - A

Snitt B - B

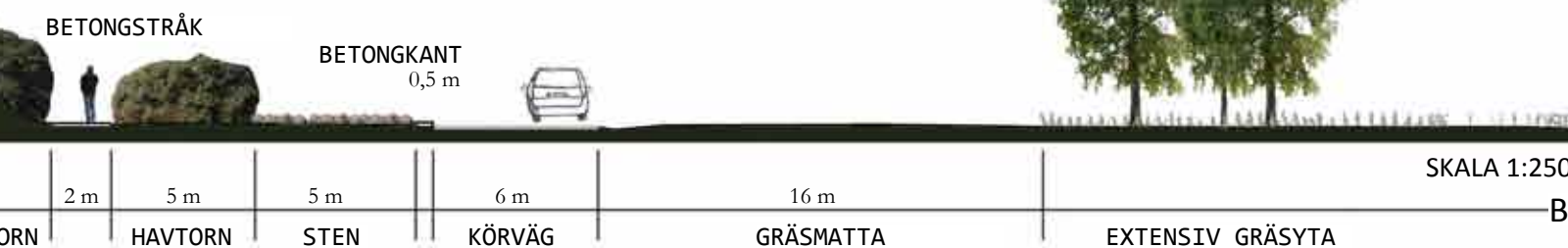

Gestaltning

Förslaget tar ett helhetsgrepp över entrésituationen för Rullsand och Billudden området. Genom att leda trafiken i en cirkel samlas allt runt en helhet, områdets funktioner knyts ihop och visuellt försvinner den kraftiga dominans vägen och campingreceptionen hade innan. Nu skapas en entré till Billuddens naturreservat som innehåller badstränder, en camping och naturstig.

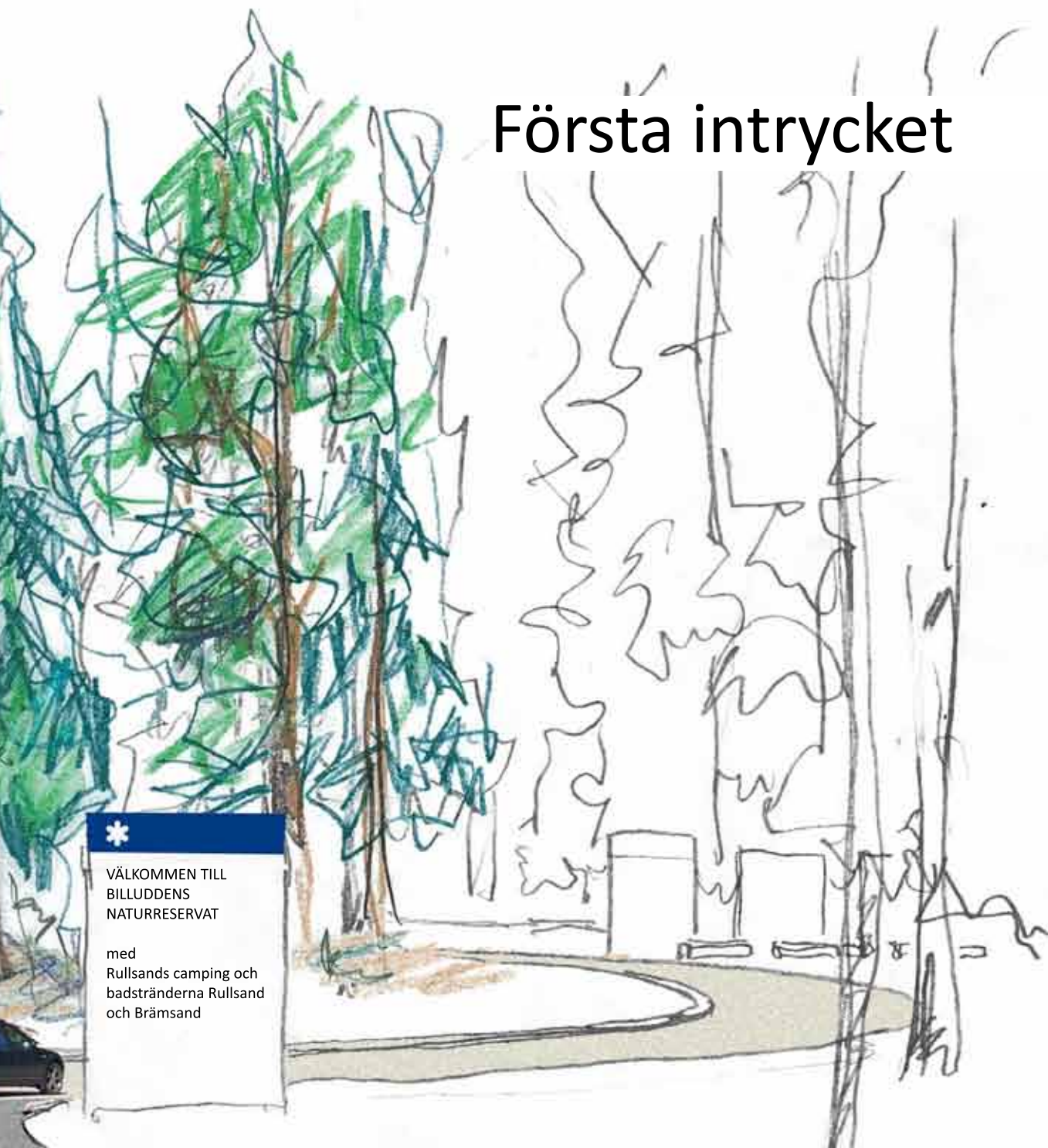
Två stråk skär igenom entréområdet. De är gjorda av plattgjuten betong och fungerar både som siktlinjer och gångstråk. Cirkeln har en ljus asfaltbeläggning och en upphöjd innerkant av betong för att vara tydlig i sin geometri och därmed klargöra sin tillhörighet som entréområde. Både cirkeln och betongstråken ger en skarp gräns mellan naturen och det som är skapat av människan.

Gräsyta som tillåts bli cirka 20 cm innan den klipps. I gräsytan planteras dungar av Björk och Rönn.

Första intrycket

VÄLKOMMEN TILL
BILLUDDENS
NATURRESERVAT

med
Rullsands camping och
badstränderna Rullsand
och Brämsand

Besökaren möts först av en välkomstskylt vid infarten till entréområdets cirkel. Den signalerar tydligt att det är till Billuddens naturreservat du anlänt. Symbolen för skyddad natur, den vita snöstjärnan i blått fält, får en framträdande plats. Rakt fram går en siktlinje i riktning mot havet, skapad av ett betongstråk som kontrasterar mot naturen. Naturen som är karaktäristisk för Billudden får en presentation i valet av växter och utformning i cirkelns mitt. Färden genom cirkeln börjar med en passage av hög skog. I den, vid cirkelns första avfart, ligger startpunkten för naturstigarna. Skogen slutar och rummet öppnar upp sig. En stenstrand med havtorn finns på vägens vänstra sida och ett område med parkkaraktär på den högra. Där ligger receptionen för Rullsands camping. Först när besökaren rundat tre fjärdedelar av cirkeln finns avfarten till områdets parkeringsmöjligheter. Genom att leda trafiken i en cirkel får besökaren en presentation av området innan de parkerar sin bil.

Startpunkt naturstigar

Innan besökaren börjar sin vandring ut på Billudden och dess naturstigar finns tre stora skyltställ fyllda med information om området. Både naturvägledande information om bland annat åsen och dess uppbyggnad och mer orienterande information i form av kartor. Skyltställena är placerade med bänkar framför, så att skyltarna kan användas som hjälpmedel vid eventuell guidning.

Naturstigarna börjar med att följa det betongstråk som börjar vid parkeringsplatserna. Tillgänglighetsanpassningen har förbättrats genom att gångstråket inte längre stoppas upp av en vägbom. I förslaget går gångstråket och bilvägen en bit parallellt för att sedan gå ihop. Vägbommen finns kvar för att hindra obehörig trafik ut på Billudden.

Till sandstränderna och campingen kan besökaren ta sig antingen genom att gå på asfaltsvägen eller ta stigen genom skogen.

Skyltställena är väl synliga från vägen så att naturstigarnas början är tydlig för besökaren.

Campingreceptionen

Campingreceptionen har entréområdets soligaste läge och därför planeras en yta av parkkaraktär med fikaplatser. Dagens skogsbryn dras in en bit för att ge plats åt en öppnare gräsyta med trädjungar av björk och rönn. Gräset närmast receptionsbygganden och under fikaborden har en högre skötselgrad och ska vara välklippt. Det övriga gräset klipps eller slåttras någon gång per säsong för att hindra ytan från att växa igen.

Parkytan genomskärs av ett betongstråk för att visa på riktningen och fungera som stig till stranden. I kanten på betongstråket vid fikaborden finns två skyltställ med information om naturreservatet men även om campingens verksamhet och övrig turistinformation om närliggande sevärdheter.

Receptionen till campingen får en gemensam in- och utfart vilket medför att bara en väg behöver bom. Asfaltsytorna minskar och den gamla receptionsbyggnaden byts ut. Den nya byggnaden ska verka i samklang med campingens framtida ekologiska profil. Liksom de planerade stugorna får receptionen ett sedumtak och väggar i trä, behandlade med järnvitriol.

På bilden går det att se den upphöjda betongkanten mellan bilväg och entréområdets cirkel.

Skyltning och information

Skyltställen är resligt byggda, den högsta är fyra meter och den mindre varianten 3,5 meter. Båda har en bredd på tre meter. Den högre varianten har en blå bård av plåt överst. På plåten finns snöstjärnan och reservatets namn tryckt i vitt. Skyltställen är i övrigt byggt av trä och har liksom receptionsbyggnaden behandlats med järnvitriol. Träplankorna är jämna och med små glipor där skyltarna sätts fast. Under och över skyltarna är träplankorna och dess glipor olika breda. Detta för att skapa en genomsiktighet och liv i skyltstället. Skyltarna är beräknade att vara i A0 storlek och sitter på en höjd så att barn och rullstolsbundna kan läsa informationen.

Campingens servering är en målpunkt för många och när badgäster rör sig från två av de större parkeringsplatserna ner till stranden går de förbi serveringen. Där bör det ske en satsning på information om vad billudden har att erbjuda. Naturreservatets stigar och Billuddens vackra natur är något som gör campingplatsen attraktiv och borde lyftas fram ännu mer.

Jag tror det viktigaste för den gemensamma identiteten för naturreservaten i Uppsala län är hur snöstjärnesymbolen används, en gemensam skyltning och en tydlig namnskylt. Även skyltställen kan ha en gemensam utformning vid mindre naturreservatsentréer där entrén till största delen bara är ett skyltställ. Däremot tycker jag att skyltställen ska få vara fria i sin utformning vid länets större entréer. Jag gör den bedömningen efter att sett hur bra det kan bli när skyltstället är integrerat i entréutformningen vid Skuleskogen och svårigheterna tävlingsförslagen hade att få skyltställen att vara en del av helheten i Naturvårdsverkets identitetstävling. När en utformning ska vara gemensam och passa in överallt så är det svårt att ge den ett tydligt eget uttryck.

Trädbänk

Bänkarna vid startpunkten för naturstigarna ska skapas av stammar från de stora träd som fällt på platsen. Mitten av stammen ska vara mitten av bänken. Stammens sidor sågas därefter raka. Slutresultatet blir rektanglar som fungerar både som avskiljande element till biltrafiken ut på udden och som bänkar.

Bänkar som finns i Köpenhamn. Visar formen som förslagens bänkar ska sågas till.

En bänk som skapats av en stam från ett träd som fällt i närheten. Bild från Hjalsta vik naturreservat.

Materialbilder

Exempel på ett betongstråk från Park Citroen i Paris.

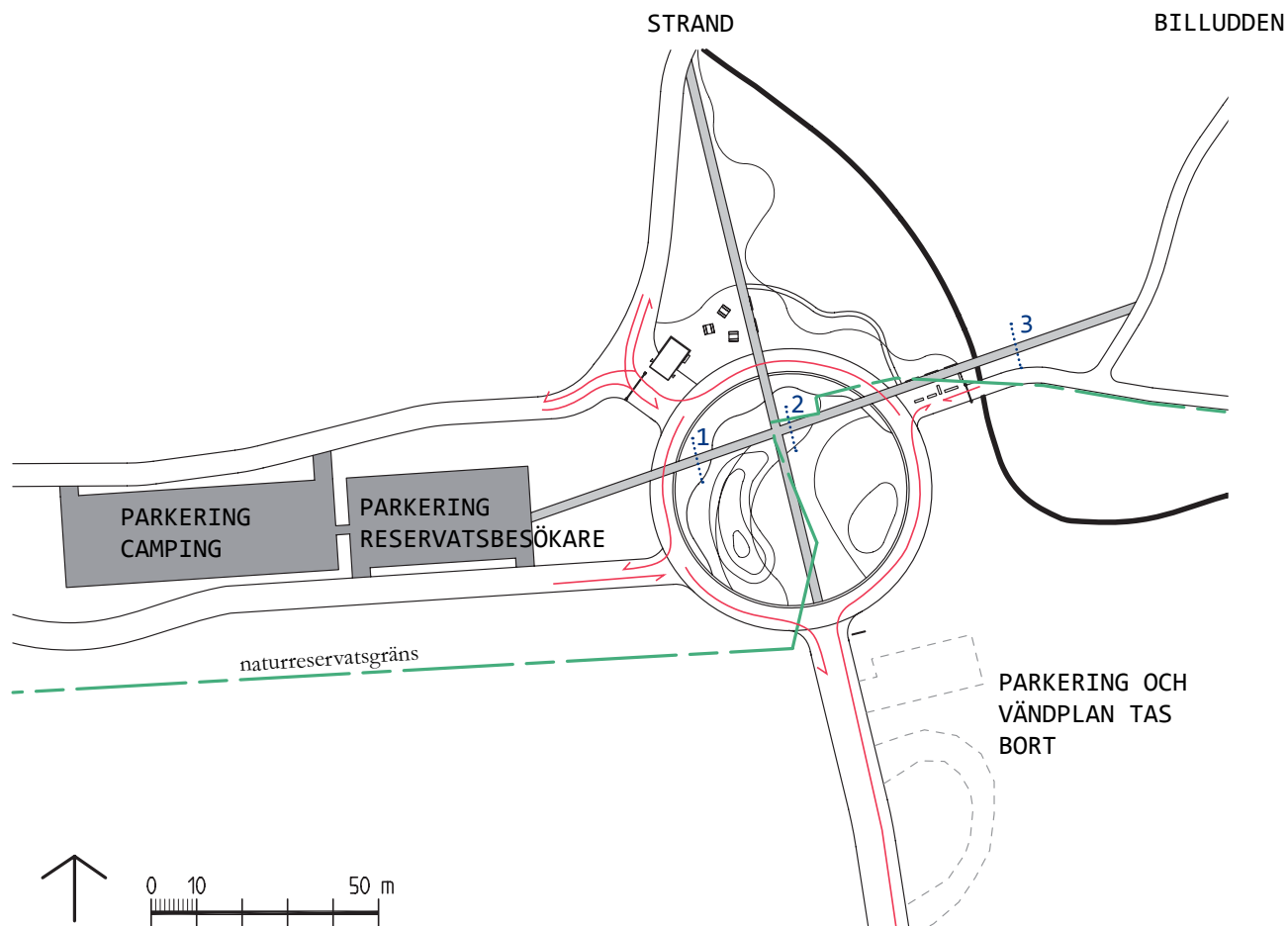

Cirkelns asfaltsyta är tänkt att ha en likanade beläggning som denna cykelväg som finns vid hamnen i Sundsvall

Skiss på stugarna planerade för Rullandscamping. (källa: Bygglovshandling Upplandsstiftelsen 2009)

Rörelsestråk

Dagens parkering och vändplan kommer i förslaget att tas bort. Parkeringen för besökare till naturstigarna flyttas i förslaget till platsen där det idag enbart är parkering för campinggäster. Jag har tagit intryck från jurybedömningen av Skuleskogens entréområde där det vinnande förslaget berömdes för att minska parkeringens visuella inverkan genom att låta besökaren möta entrén innan parkeringen. Entrésituationen för Billuddens naturreservat kommer genom förslaget att ha fokus på det viktigaste och ha rensats från övriga byggda strukturer som skäl fokus.

Campingparkeringen är idag en grusyta med tallar ståendes i. Dessa tallar tas bort förutom i en markkremsa som delar av parkeringen till två. Den ena parkeringen har infart från campingen och den andra från badplatsvägen. Mellan parkeringsplatserna finns en gångväg som förenar. Parkeringsplatserna för naturstigarna ökar från dagens cirka åtta till 26 stycken. Alternativt kan en bussparkering anläggas där och personbilsparkeringarna blir färre. Vägen runt cirkeln är enkelriktad men tillräckligt bred för att köra två bilar i bredd. Detta för att det ska finnas utrymme för kö till campingreceptionen och avstigning från bussar. På flera ställen kommer vägen att passeras av gående. Cirkelns särskiljande asfaltsbeläggning bidrar till att uppmärksamma bilister att de befinner sig inom ett område med begränsad hastighet.

Förslaget innehåller två betongstråk. Ett är draget från parkeringen över cirkeln till startpunkten för naturstigarna. Den korsas i mitten på cirkeln av det andra stråket som sträcker sig från cirkelns infart i riktning mot stranden. Innan korset fungerar det stråket främst visuellt för att sedan bli en gångväg till stranden. Stråket från parkeringen är lika mycket en gångväg som en riktningvisare till Billudden.

Bildhänvisning nummer 1 på rörelseplan

Bildhänvisning nummer 2 på rörelseplan

Betongstråken har även som funktion att skapa upplevelser av naturen. Du ska lätt skrida över naturmarken med naturen snuddandes mot armen. Från parkeringen färdas du genom gles tallskog, över stenstrand, in i snåret och ut i storvuxen barrskog.

Bildhänvisning nummer 3 på rörelseplan

Hur visar förslaget natur?

En bra gestaltning i ett naturområde är en gestaltning som lyfter fram naturen. För mig är natur något vilt och otuktat. En kraft som med hjälp av tiden kan bryta ner allt det som är mänskligt byggt. Samtidigt är naturen något skört där det är alltför lätt att rasera något som tagit hundratals år att bygga upp. Det är kontrasten mellan det som är ett mänskligt tillägg och naturens levande material som framhäver det vilda och otuktade. Liksom Naturvårdsverkets riktlinjer förespråkar jag en tydlig gräns mellan de byggda strukturerna och omgivande natur. Cirklar är geometriska figurer, tydligt gjorda av människan. Betong ett hårt, dött och statiskt material. Betongstråken skär genom naturen och skapar en hård kant mellan det byggda och naturen. Den ljusa asfaltscirkeln ligger som ett artificiellt lager över naturmarken. Tydliga motsatser förstärker och hjälper oss att se. Gestaltningen skapar dessa motsatser.

Vegetationen i cirkeln är uppbyggt som ett minilandskap. Flera olika naturtyper lever på liten yta och i ett förhållande till varandra som påminner om naturens växtsuccession. Det typiska för området ska gå att upptäcka redan vid entréområdet men samtidigt ska den natur entréplatsen befinner sig i framhävas. Genom betongstråken leds besökaren genom alla naturtyper, både de skapade av människan och de som finns där naturligt på platsen. Skillnaden mellan dessa två kan skapa en insikt om hur naturen fungerar av egen vilja och i tuktat tillstånd. Naturen visas upp genom att på detta sätt uppmärksamma naturprocesser och olika naturtyper.

Diskussion

Förhållningssätt och svårigheter

Ett av mina mål under det här arbetet har varit att finna ett förhållningssätt till att gestalta i natur. Av de exempel jag tittat närmare på, Naturvårdsverkets arbete och Norges turistvägar, så tycker jag mig se två olika förhållningssätt. Naturvårdsverkets förhållningssätt är att gestaltningens uppgift är att representera och presentera naturen. Jag tolkar att kärnan i Naturvårdsverkets arbete med att visa natur är att skapa kunskap och förståelse för naturen och hur människan påverkar den. En välfungerande gestaltning av till exempel entréområden och naturum är ett redskap för att uppnå det syftet. I det här förhållningssättet kommer funktion före form.

I arbetet med Norges Nasjonale turistveger så har formen fått större utrymme. Arkitekten längs vägarna ska visa naturen eller mer sälja in den, då syftet med satsningen är att saluföra Norge. Det är tydligt uttalat att gestaltningen ska samspela med naturen samtidigt som den ska vara modig och unik i sitt uttryck. Jag ser det som att förhållningssättet hos de Nasjonale turistvegerna varit att gestaltningen ska ge en upplevelse av naturen mer än en presentation. Gestaltningen ska ha en wow-känsla och skapa ett mervärde åt det landskap den befinner sig i. Formen är det främsta.

När jag påbörjade det här arbetets gestaltungsdel så hade jag inget genomtänkt förhållningssätt. Men jag märkte direkt att jag ville ha en gestaltning som representerade den natur området innehöll. Samtidigt var formen och hur den samspelade med omgivande natur viktig för mig. Jag ville att gestaltningen skulle ge entréområdet den identitet och karaktär den saknade. Men jag hade problem med min gestaltning.

Svårigheterna med att gestalta i natur ligger i naturens egenskaper av att vara så vacker och levande vilket är svårt att överträffa med gestaltning. För att kunna motivera en förändring på en plats måste den medföra en förbättring. Entréområdet för Billuddens naturreservat är en dålig entré eftersom den knappt syns bland alla träd och uppfyller därmed inte sin funktion att presentera och välkomna till naturområdet. Respekten jag har för naturen påminner om den inför en gammal vis människa. Det är svårt att förmå sig att tvinga på dem stora men kanske nödvändiga förändringar. Störst problem hade jag att inse det nödvändiga med att förändra vägens dragning. Jag hade svårt att motivera för mig själv varför jag skulle ta bort en fungerande väg. Men när jag väl gjorde det var det som att alla bitar föll på plats.

Nu vid arbetets slutfas kan jag se att mitt förhållningssätt till gestaltning och natur har utvecklats till att jag fortfarande har stor respekt för att naturen ska få vara orörd av människan där den idag är det. Men i anslutning till naturområden som klarar ett stort besöksstryck och där det redan finns spår av människan kan en bra gestaltning ge ett mervärde till en redan vacker plats. Gestaltningen kan hjälpa till att uppleva och framhäva naturen och visa att ett område är värdesatt. Natur som det vilda och otuktade fungerar väl ihop med en gestaltning med stark form och tydligt uttryck. Så mitt förhållningssätt är i allmänhet natur före form, i synnerhet form tillsammans med natur.

Entréområdet vid Billuddens naturreservat är redan idag ett utbyggt område med asfaltvägar och bebyggelse. Naturreservatet har dessutom ett stort besöksantal. Entré-

området bär upp och har behållning av en formstark gestaltning. I förslaget lät jag infrastrukturen få vara beståndsdelarna i formen, bilvägen som en tydlig cirkel och gång- och siktstråken som spikraka linjer. För att återkoppla till Norberg-Schulz så är cirkeln och stråken de karaktärsbildande strukturerna som medverkar till att skapa platsens själ. De tydliga formerna hjälper till att utmärka entréområdet för Billuddens naturreservat så att det stannar kvar i minnet och bidrar därmed till att ge området en identitet, vilket var en punkt i programskissen för min gestaltning.

Jag upplever att det är stora skillnader mellan att gestalta i natur och i stadsmiljö. I stadsmiljö känns det mer tillåtet för en gestaltning att ta plats och den behöver inte framhäva sin omgivning på samma sätt som en gestaltning i natur. Men det finns undantag. I skulpturparker fungerar naturen mer som en utställningslokal där konstverken är de som ska framhävas. Längs Norges Nasjonale turistveger finns även konst utplacerad och jag tycker att även rastplatsernas gestaltning delvis fungerar som konst. De har ett uttryck i sig själva och fungerar mer som tillägg än framhävande av sin omgivning. Jag tror att för en bra gestaltning är det viktigt att våga vara modig och det gäller både för stadsmiljöer och för naturmiljöer. En bra gestaltning fungerar för sin plats och för sitt syfte samtidigt som den har en udd, något som sticker ut.

I mitt gestaltungsförslag är det anläggandet av betong i naturmark som sticker ut. Betong är ett material som inte förknippas med natur och blir därmed ett överraskande inslag. Ett viktigt moment vid anläggande av betongstråken är att det utförs med stor finess. För att få önskat uttryck måste stråken ligga spikraka. De får luta men inte slingra sig. Betongens kanter och fogar måste även de vara raka. Förslagets strikta geometri och främmande materialitet kommer genom sin kontrasterande verkan ha ett uttryck i sig självt men även fungera framhävande för sin omgivning.

En fråga jag stött på under arbetets gång från flera personer är varför ska man gestalta för att visa natur. Naturen är det orörda och genom att peka ut platser och dra vandringsstigar så gör man ingrepp som förstör upplevelsen. Du blir alltför styrd i din upplevelse av naturen och får inte den rätta känslan. Liknande åsikter framkom i enkätundersökningarna om naturreservaten i Stockholms län. Där sågs ökade informationsinsatser inte enbart positivt eftersom de skulle kunna öka besöksstrycket och därmed skapa en känsla av trängsel. Lugnet som naturen ger skulle då försvinna. Jag tror att vi i Sverige är konservativa när det gäller vår natur. Vi vill ha kvar den som den är och vandra ostört i den. I Sverige har vi stora naturområden och jag anser att det finns plats för både den tillrättalagda naturupplevelsen och den helt uppstyrd. Det finns inget varken eller.

Möjligheter

Möjligheterna ligger i naturens egenskaper. Det finns redan ett uppvuxet växtmaterial att jobba med. Det gör att anläggningen nästan direkt kan bli sitt slutresultat. Ovan beskrev jag svårigheterna med att ha naturen att förhålla sig till men det innebär även stora möjligheter. Det går att skapa spännande möten mellan byggd struktur och befintlig mark. Naturen är och har alltid varit en stor inspirationskälla att hämta form och uttryck ifrån. Naturen innehåller många spännande element att plocka fram, ljud, dofter, olika djur och växter. Det är bara att låta sig inspireras och släppa respekten en aning.

Visa och tillgängligöra natur

Förhållningsätten till att gestalta i natur går in i frågeställningen: Hur visar och tillgängliggör man natur genom gestaltning? Att presentera och representera natur genom gestaltning är ett sätt att visa natur. Detsamma gäller för spektakulär arkitektur som ska locka besökare till naturen. De unika platserna hamnar på bild och naturen visas upp i diverse mediekanaler. En synpunkt på det sättet att visa natur är att naturen hamnar i skymundan. Arkitekturen bli mer känd än naturen den visar. Samtidigt så varje gång arkitekturen hamnar på bild så finns landskapet och naturen där med.

Hur man visar natur handlar även om gränsen mellan natur och gestaltning. Jag har tagit fasta på åsikten att naturen definieras tydligare när det finns en gräns. Den åsikten framkom ur Naturvårdsverkets riktlinjer men jag tror inte att den är unik för dem. Genom att kontrastera naturen blir dess unika karaktär mer framträdande. Ett annat sätt att se det är att gestaltningens uttryck ska tonas ner så att naturen ska få tala för sig själv och på så sätt visas upp. Jag har som tidigare beskrivits tagit fasta på att ha en tydlig gräns mellan natur och det mänskliga tillägget och på så vis framhäva naturen. Tydliga motsatser hjälper oss att se och gestaltningen skapar dessa motsatser. I förslaget för Billudden är det betong och asfalt i geometriska former som står i kontrast till naturens organiska material och former.

Intresset för natur hör samman med om du har möjlighet att uppleva natur. Där fyller tillgänglighetsanpassade platser en funktion. De ger möjlighet till en naturupplevelse för människor som annars skulle ha svårt att ta sig ut i naturen. Alla kan och orkar inte möta naturen på ett strapatsrikt sätt. Den vilda naturen behövs, men det gör även den mer tillgängliga naturen. Det finns dock begränsningar i hur långt man kan dra ambitionerna med tillgänglighetsanpassade naturupplevelser. Ofta innebär dessa anpassningar ett ingrepp i naturmiljön, till exempel när man vill anlägga en tillgänglighetsanpassad stig. Den behöver ha en viss bredd, vara av hårt underlag och gå över relativt plan mark. Tillgänglighetsanpassningen får inte överstiga sunt förnuft, men där det byggs offentliga anläggningar som naturum och större entréområden till skyddad natur så ska normerna för tillgänglighet följas. Billuddens naturreservat skulle jag säga är ett tillgängligt naturreservat genom sin grusväg på vilken det är lätt att ta sig fram på. Den går en bra bit ut på Billudden ger chans till att uppleva uddens unika natur. Genom mitt förslag förbättrar jag tillgängligheten genom att underlätta angöringen till den grusvägen. Även förslaget betongstråk fungerar bra ur tillgänglighetssynpunkt. En ytterligare förbättring för rörelsehindrade skulle vara att dra ner betongstråket ända ner till stranden och därmed göra stranden tillgänglig för alla.

Intresse för natur

Hur intresse för natur skapas är en fråga med många olika svar beroende på vilken vinkling du tar. Det mitt examensarbete behandlar är vilken roll arkitekturen kan spela för intresset.

Arkitektur kan bidra till ökat intresse för natur på olika sätt. Först har vi den spektakulära arkitekturen som hamnar på bild och blir ett besöksmål i sig själv. Där har vi Norges Nasjonale turistveger och en del av Sveriges naturum som exempel. Sen har vi den arkitektur som är mer återhållsam i sitt uttryck men som skapar välfungerande platser och höjer kvalitén av besöket, exempelvis entréområdet till Skuleskogens nationalpark.

Mitt gestaltningsförslag till Billuddens naturreservat lutar mer åt den arkitektur som är mer återhållsam i sitt uttryck. Den har en tydlighet i sin form men skapar först och

främst en välfungerande plats. I analysen av entréområdet tog jag fasta på problemen med orientering och information och satte upp som en punkt i min programskiss att tydliggöra områdets målpunkter där entréområdet skulle fungera som nod. Genom att anlägga en rondell får de bilburna besökarna, vilka är i majoritet, en presentation av området innan de når sina olika målpunkter. Badplatsbesökarna hinner inte som idag svänga av innan de upptäckt att det även finns naturstigar i området. Samtliga besökare kommer att passera välkomstskylten och betongstråken förtydligar riktningarna mot områdets målpunkter. En annan programskisspunkt var att ett helhetsgrepp skulle tas för hela entrésituationen. Helhet skapas genom förslaget cirkelutformning och att entréns informationsinsatser får en gemensam utformning i de tre stora skyltställen.

Ett entréområde behöver inte vara ett besöksmål i sig själv. Entréområdets funktion är att presentera besöksmålet. Ett välkomnande till en plats är viktigt. Det ger en tydlighet av platsen och gör den mer tillgänglig. En dålig entré är en otydlig entré. Det skapar en osäkerhetskänsla om vart, hur och om det är tillåtet att besöka området. En entré till ett naturreservat skapar inte ensamt ett ökat intresse att ta sig ut i naturen, men har en betydande roll i att höja kvalitén och öka utbytet av besöket. Jag tycker att mitt gestaltungsförslag gör en otydlig entré till en tydlig entré. Förslaget skulle bidra till att fler upptäcker alla naturreservatets delar och får en ökad förståelse och kunskap för de restriktioner som gäller inom området.

Mer natur åt fler – centralt för långsiktig naturvård

En naturupplevelse är personlig men den innebär för de allra flesta en positiv upplevelse. Det kan vara de fria vidderna i ett fjällandskap eller att sitta och titta över en spegelblank insjö en sommarnatt. Naturens kraft påverkar oss ända in i själen. Men om du aldrig upplevt naturens kraft kan du heller inte förstå den.

Här ligger motivet till att vilja visa natur. Intresset för natur och speciellt för skyddad natur måste underhållas och stärkas för att det ska finnas en opinion för att ha skyddet kvar. Entréerna till naturområdena och dess gestaltning spelar här en viktig roll. En bra gestaltning skapar tillgängliga och attraktiva naturområden. Människor som annars inte kommit ut i naturen får genom tillgänglighet en möjlighet att nå naturen. En spektakulär gestaltning kan göra naturområden synliga och kända. Naturumen i Sverige och Norges Nasjonale turistveger har båda fått stor uppmärksamhet för sin arkitektur och blivit populära besöksmål. Billudden och Rullsand området är redan ett populärt besöksmål men genom gestaltungsförslaget skulle identiteten av att vara ett naturreservat förstärkas. Genom att området redan är ett välbesökt utflyktsmål finns det stora möjligheter nå ut till grupper av människor som annars är svåra och nå med information om Sveriges skyddade natur.

Genom gestaltning kan man bredda målgruppen för besök till natur och även om besöken inte ökar så gör ett synliggörande av natur att fler sympatiserar med skyddet av natur. En intressant fråga att ta vid från detta examensarbete är att titta på hur besöksantal och opinion påverkas av att ett naturum eller nytt entréområde anläggs.

Källförteckning

Skriftliga källor

Arnell, A med flera. (2009). *Naturvägledning i Sverige – en översikt*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet. Rapport Institutionen för stad och land – nr 5/2009. ISSN: 1654-0565. ISBN: 978-91-85735-16-7

Berre, N. Lysholm, H. (2008). *Detour, Architecture and design along 18 national tourist routes in norway*. Norge: Statens Vegvesen, Norsk Form. ISBN: 978-82-452-0041-6

Bygglovshandling, Upplandsstiftelsen, sågarbo 2:4. *Rullsands havsbad och camping* 2009-06-17

Dagens Nyheter debatt. *Obilliga naturum*. Dagens nyheter 2009, 4 april

Dagens Nyheter. *Norge är på rätt väg*. 2007, 29 augusti

Hanna Erixon. *Odla staden, bygg naturen*. (2006, augusti) Arkitekten nr 8, s. 48-51.

Hultman, Sven G. (2005). *Visa vägen till naturen. Utveckling av naturum och naturvägledning i Sverige*. Stockholm: Naturvårdsverket. Rapport 5437. ISBN 91-620-5437-6. ISSN 0282-7298

Kampevold, Larsen, J. *The Forms of National Tourist Routes*. 2008. *Detour, Architecture and design along 18 national tourist routes in norway*, S. 22-26.

Lundin, J, Stighäll, E. (2003). *Att skylta skyddad natur*. Stockholm: Naturvårdsverket. ISBN 91-620-1233-9

Länsstyrelsen Uppsala län, Älvkarleby kommun (2003) *Naturresevat i Uppsala län, Billudden med Rullsand*. Folder

Länsstyrelsen i Uppsala läns ändring av föreskrifter inom naturresevatet Billudden I Älvkarleby kommun (2002). 03FS 2002: 44

Miljöbalk (1998). SFS nr: 1998:808

Naturvårdsverket (2003). *Bildande och förvaltning av naturresevat*. Stockholm: Handbok 2003:3. ISBN 91-620-0124-8. ISSN 1650-2361

Naturvårdsverket (2004a). *Naturum i Sverige. Nationella riktlinjer*. Stockholm. Rapport 5376. ISBN 91-620-5376-0. ISSN 0282-7298

Naturvårdsverket. (2004b). *Värna – Vårda - Visa, Ett Program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden* 2005-2015. Stockholm. ISBN 91-620-5410.pdf. ISSN 0282-7298.

Naturvårdsverket (2006) *Så bildas naturresevat, svar på vanliga frågor från markägare*. Stockholm. ISBN 91-620-8234-5

Naturvårdsverket (2006). *Naturreservat i Sverige*. Stockholm. ISBN 91-620-8233-7

Naturvårdsverket. (2007). *Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker*. Stockholm. Rapport 5633. ISBN 91-620-5633-6.pdf. ISSN 0282-7298

Naturvårdsverket. uppdaterad 2010-03-29. hemsida. <http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Detta-ar-naturvard/Nationalparker-och-andra-satt-att-skydda-natur> (besöktes april 2010)

Nationale naturlandschaften. Europarc Deutschland, Jahresbericht 2008. (elektronisk) <http://www.nationale-naturlandschaften.de> (besöktes dec 2009)

Nilsson, E (2005). *Beskrivning av naturgeografin i tre av Uppsala läns naturreservat*. Examensarbete vid institutionen för geovetenskap, Uppsala Universitet. ISSN 1650-6553 nr 94

Nordiska ministerrådet. (1990). *Naturvägledning i Norden*. NORD 1990:52. ISBN 91 79962335

Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli. ISBN: 0847802876

Rullsand Camping och stugby. hemsida <http://www.rullsand.se> (besöktes okt 2009)

Sandberg, E, Sannebro, M (2003). *Besökare i naturreservat, Metodstudie och resultat av en enkätundersökning i Stockholms län 2002*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2003:10. ISBN: 91-7281-095-5

Sandberg, E, Sannebro, M (2004). *Så använder vi naturreservaten, Resultat från en enkät till 1000 hushåll i Stockholms län 2003*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2004:23. ISBN: 91-7281-152-8

Schibbye, B, Saxgård, T (2007). *Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning*. Stockholm: Naturvårdsverket. ISBN 91-620-1257-6

Skötselplan för Billuddens naturreservat Uppsala län 1979-09-26

Statens vegvesen 1. Nasjonale turistveger. Aurlandsfjellet http://www.turistveg.no/modules/module_123/proxy.asp?C=50&I=142&D=2# (besöktes 2010-02-20)

Statens vegvesen 2. Nasjonale turistveger. Gamle Strynefjellsvegen http://www.turistveg.no/modules/module_123/proxy.asp?C=89&I=110&D=2# (besöktes 2010-02-20)

Statens vegvesen 3. Nasjonale turistveger. Rondane http://www.turistveg.no/modules/module_123/proxy.asp?C=54&I=130&D=2# (besöktes 2010-02-20)

Statens vegvesen 4. Nasjonale turistveger. Sognefjellet http://www.turistveg.no/modules/module_123/proxy.asp?C=66&I=80&D=2# (besöktes 2010-02-20)

Sveriges arkitekter 1. hemsida <http://www.arkitekt.se/tavlingar/dokumentation> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Nya entréer till Skuleskogens nationalpark 2007, Tävlingsprogram (elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s29905> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Nya entréer till Skuleskogens nationalpark 2007. Tävlingsförslag I take the high road.(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s29905> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Nya entréer till Skuleskogens nationalpark 2007. Juryutlåtande 2007-04-18 (elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s29905> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009.

Tävlingsprogram(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009.

Juryutlåtande(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Upp-täcka, uppleva, utforska(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Kronjuvelen(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Tyr(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Värt att visa(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag En plats som ingen annan(elektronisk)

<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Svenska Dagbladet. *Norskt vägprojekt blev lyft för arkitekturen*. 2008, 15 april

Swensson Vesterlund, U (2008). *Slutrapport/ Enkätundersökning Rullsand 2008*. Linköpings universitet <http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Upplandsstiftelsen. hemsida

<http://www.upplandsstiftelsen.se/natur/> (besöktes jan 2009)

Muntliga källor

Camilla Wessberg, Elin Fornbacke, Pär-Ola Borgestig, Yvonne Aldentun, Ylva Englund. Länsstyrelsen i Uppsala län. Samtal under hösten 2009

Janne Lundqvist. Upplandsstiftelsen. Telefonsamtal 16 september 2009

Bildhänvisning

Samtliga fotografier utan källhänvisning är tagna av Emma Söderström

Nationale naturlandschaften. Europarc Deutschland, Jahresbericht 2008. (elektronisk)
<http://www.nationale-naturlandschaften.de> (besöktes dec 2009)

Sonntag, L. (2007) sid. 37 och 41

Sveriges arkitekter. Nya entréer till Skuleskogens nationalpark 2007. Juryutlåtande 2007-04-18 (elektronisk)
<http://www.arkitekt.se/s29905> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Upp-täcka, uppleva, utforska(elektronisk)
<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Kronjuvelen(elektronisk)
<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Tyr(elektronisk)
<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag Vårt att visa(elektronisk)
<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Sveriges arkitekter. Gemensam identitet för Sveriges nationalparker 2009. Tävlingsförslag En plats som ingen annan(elektronisk)
<http://www.arkitekt.se/s51734> (besöktes flertalet gånger under sep 2009 – dec 2009)

Kartor och Planer

Karta över Billuddens naturreservat är tillhandahållen av Länsstyrelsen i Uppsala län

Planer över referensplatser är utförda i efterhand av Emma Söderström och utgår efter minne och fotografier.

CAD underlag utgår från ortofoto, kartor och egna mätningar på plats